



**MODELI REVITALIZACIJE OBJEKTOV INDUSTRIJSKE
KULTURNE DEDIŠČINE**

Idejna študija

UREDIL

Aleš Črnič

AVTORJI

Aleš Črnič, Peter Tomaž Dobrila, Sonja Ifko, Simon Kardum,
Nevenka Koprivšek, Jurij Krpan, Aleš Ojsteršek

IZDAJATELJ

Mestna občina Velenje
Zanj: Srečko Meh

OBLIKA IN PRELOM

OPA:GROOP

JEZIKOVNI PREGLED

Katja Apat

PREVOD

Asterix, d.o.o.

FOTOGRAFIJE

Lea Cafuta (Foto: 28),
Dean Damjanović (Foto: 22, 24),
Sonja Ifko (Foto: 1, 2, 5, 11, 12, 13, 25, 26),
Rok Poles (Foto: 14–21)

NATISNIL

Eurograf d.o.o.

Študija je nastala v okviru evropskega projekta 'INDU.PIK – modeli revitalizacije objektov industrijske kulturne dediščine' (www.indu-pik.velenje.si), ki je delno financiran s strani programa pobude skupnosti INTERREG IIIA, Slovenija – Avstrija 2000–2006.

Prijavitelj projekta je Mestna občina Velenje, partnerji projekta pa so Znanstvenoraziskovalno središče Bistra Ptuj, Kulturno izobraževalno društvo Kibla in avstrijski partner Telepark Bärnbach Errichtungs und Betriebs GmbH.

Velenje, september 2006

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

725.4(497.4)(063)(082)

MODELI revitalizacije objektov industrijske kulturne dediščine: idejna študija /
(avtorji Aleš Črnič ... (et al.); uredil Aleš Črnič; prevod Asterix;
fotografije Lea Cafuta ... et al.). - Velenje : Mestna občina, 2006

ISBN 961-91862-0-6
1. Črnič, Aleš
228218880

Modeli revitalizacije objektov industrijske kulturne dediščine

Idejna študija

avtorji:

Aleš Črnič
Peter Tomaž Dobrila
Sonja Ifko
Simon Kardum
Nevenka Koprivšek
Jurij Krpan
Aleš Ojsteršek

KAZALO

1 Projekt INDU.PIK – modeli revitalizacije objektov industrijske kulturne dediščine	7
1.1 Zgodovina nastanka in razvoja projekta INDU.PIK	9
1.2 Idejna študija revitalizacije objektov industrijske kulturne dediščine	11
1.3 Klasirnica – Kulturni Laboratorij SineRgičNIh Celovitih Aplikacij	12
2 Revitalizacija objektov industrijske kulturne dediščine	15
2.1 Industrijska kulturna dediščina: ogroženost in potencial dediščine industrijskih območij	16
2.2 Kaj je industrijska dediščina – vidiki obravnave	16
2.3 Značilnosti revitalizacije območij industrijske dediščine	18
2.3.1 Razvojni pregled v svetovnem merilu	18
2.3.2 Varovanje in prenova območij industrijske dediščine v Sloveniji	20
2.4 Analiza uspešnih praks revitalizacije območij industrijske dediščine iz tujine	23
2.4.1 Projekt INDU.PIK in izkušnje uspešnih revitalizacij	23
2.4.2 Temeljna izhodišča za oblikovanje modelov revitalizacij v projektu INDU.PIK	26
2.5 Predstavitev identificiranih objektov in usmeritve za oblikovanje revitalizacijskih posegov	27
2.5.1 Velenje: Klasirnica Pesje	28
2.5.2 Maribor: Stara kurilnica	32
2.5.3 Ptuj: Ptujška vinska klet	36
2.5.4 Rosental: Karlschacht	39
3 Idejna študija konkretnih revitalizacij	41
3.1 Tipi revitalizacij opuščeni industrijskih objektov	42
3.2 Analiza lokalnega okvira, znotraj katerega bo potekala revitalizacija Klasirnice	42
3.2.1 Geografska in upravna lega Mestne občine Velenje	42
3.2.2 Prebivalstvo	43
3.2.3 Šolstvo, izobraževanje	45
3.2.4 Ekonomska situacija in trg delovne sile	46
3.2.5 Prometne povezave	48
3.2.6 Kultura, šport in turizem	48
3.3 Predlagani modeli revitalizacije Klasirnice	50
3.3.1 Analize SWOT	51
3.3.2 Prostorsko-vsebinska analiza	60
3.3.3 Kadrovsko-finančna analiza	65
3.3.4 Sklepi in priporočila	67
3.3.5 Predviden časovni okvir in ocena dinamike vzpostavitve projekta	68
3.4 Razvojne, finančne in pravne podlage za revitalizacijo Klasirnice	69
3.4.1 Prostorski, pogodbeni in razvojni dokumenti lokalne skupnosti	69
3.4.2 Dolgoročni razvojni dokumenti EU in Slovenije	70
3.4.3 Srednjeročni razvojni dokument Slovenije s področja kulture in pravne podlage	76
3.4.4 Zaključek	79
3.5 Umeščenost predlaganih modelov	80
3.5.1 Okvir	80
3.5.2 Mednarodna sedanost	81
4 Die Modelle der Revitalisierung der Objekte des industriellen Kulturerbes – die Ideenstudie	93
4.1 Vorwort	94
4.2 Vorstellung der identifizierten Objekte und Richtlinien für die Revitalisierungseingriffe	95
4.2.1 Velenje: Klasirnica (Klassierungsgebäude) Pesje	96
4.2.2 Maribor: Alter Heizraum (Remise)	98
4.2.3 Ptuj: Der Weinkeller von Ptuj	100
4.2.4 Rosental: Karlschacht	101
4.4 Die vorgeschlagenen Modelle der Revitalisierung des Klassierungsgebäudes	102
4.4.1 Raum-inhaltliche Analyse	104
4.4.2 Personal-Finanzanalyse	109
4.4.3 Beschlüsse und Empfehlungen	112
4.4.4 Der vorgesehene Zeitrahmen und die Bewertung der Dynamik des Projektbaus	113
5 Spletne povezave	116
6 Viri in literatura	117

6

Modeli
revitalizacije
objektov
industrijske
kulturne
dediščine



1 Projekt INDU.PIK – modeli revitalizacije objektov industrijske kulturne dediščine

7

Modeli
revitalizacije
objektov
industrijske
kulturne
dediščine

1 PROJEKT INDU.PIK – MODELI REVITALIZACIJE OBJEKTOV INDUSTRIJSKE KULTURNE DEDIŠČINE

Na območju Savinjske, Podravske in Zahodne Štajerske regije se vedno več mest srečuje z zapuščenimi industrijskimi objekti, posledično tudi z večjo brezposelnostjo in odhajanjem mladih potencialnih kadrov v večja središča. Na splošno je v Sloveniji opazen problem vrednotenja objektov industrijske kulturne dediščine, ki ima posebno vlogo pri ohranjanju tradicije in poznavanju industrije, dolga leta v veliki meri glavne nosilke razvoja. Zato smo oblikovali projekt INDU.PIK, znotraj katerega smo razvili enotno metodologijo za analizo industrijske dediščine, po kateri smo analizirali in ovrednotili identificirane lokacije z objekti za revitalizacijo, in sicer Klasirnico Pesje v Velenju, Staro kurilnico (remizo) znotraj železničarskega območja ob Koroškem kolodvoru v Mariboru, Ptujsko vinsko klet in bivšo umivalnico rudarjev (Karlschacht) v avstrijskem mestu Rosental pri Kainachu. Rezultate smo nadgradili s pripravo konkretnih predlogov za obnovo in revitalizacijo izbranega opuščene- ga industrijskega objekta (Klasirnica v Velenju). Pri tem smo seveda upoštevali in aplicirali temeljne elemente izdelane metodologije, kar zagotavlja multiplikativnost konkretnih predlogov.

‘INDU.PIK – modeli revitalizacije objektov industrijske kulturne dediščine’ (www.indu-pik.venenje.si) je evropski projekt, delno financiran s strani programa pobude skupnosti INTERREG IIIA, Slovenija – Avstrija 2000–2006. Prijavitelj projekta je Mestna občina Velenje, partnerji projekta pa so Znanstvenoraziskovalno središče Bistra Ptuj, Kulturno izobraževalno društvo Kibla in avstrijski partner Telepark Bärnbach Errichtungs und Betriebs GmbH. Projekt se ukvarja z opuščeni industrijskimi objekti, njihovo kulturno-zgodovinsko dediščino in potenciali po prenehanju aktivne uporabe. Osnovni namen je pridobiti rešitve, s katerimi bi bilo možno to dediščino ne samo ohraniti, pač pa njeno uporabno vrednost oplemeniti in ji dodati tudi tržno vrednost.

Projekt je začel teči januarja 2005, zaključil pa septembra 2006.

Glavni cilji projekta:

- izdelava enotne metodologije za analizo industrijske dediščine obravnavanih območij,
- analiza dediščine obravnavanih industrijskih objektov po predhodno razviti metodologiji,
- analiza že izvedenih prenov objektov industrijskih območij doma in v tujini,
- izdelava idejne študije možnih načinov oživitve opuščeni industrijskih stavb, ki naj bi primarno bile namenjene kulturno-umetniškimi dejavnostim,
- v okviru širše študije izdelava tipologije možnih revitalizacij in konkretnih vsebinskih modelov možne izrabe objekta Klasirnica v Velenju. Izdelana tipologija in celotna metodologija (način pristopa k projektu, posamezne faze projekta itd.) sta multiplikativne narave in kot taki v določeni meri uporabni tudi za druge sorodne primere.

1.1 Zgodovina nastanka in razvoja projekta INDU.PIK

Primarna motivacija za nastanek projekta je vezana na velenjsko Klasirnico. Ko je del Premogovnika Velenje leta 2004 prenehal služiti svojemu namenu, je nekdanji direktor premogovnika mag. Franc Avberšek predlagal, da bi opuščeni objekt namenili kulturno-umetniškimi dejavnostim. Okoli sebe je zbral ekipo entuziastov¹, ki je izoblikovala prvo idejo, kako bi lahko to izgledalo v praksi. Ideja je kmalu našla plodna tla v vodstvu MO Velenje, katere projektna skupina pod vodstvom Mojce Požek (ki je nedvomno najbolj zaslužna, da so prvotne ideje o oživitvi Klasirnice zrasle v pričujočo študijo) je pričela z izdelavami natančnejših zasnov za izdelavo resnega projekta. Že leta 2004 so idejo predstavili strokovni ekipi Ministrstva za kulturo RS pod vodstvom takratne ministrice, hkrati pa poiskali partnerje s podobnimi ambicijami in tako zasnovali projekt INDU.PIK.

Uradno vodstvo projekta, ki je začel teči z začetkom leta 2005, je prevzela **Helena Knez**. Najprej so dr. **Sonji Ifko**, docentki na Fakulteti za arhitekturo Univerze v Ljubljani in strokovnjakinji za industrijsko kulturno dediščino, naročili izdelavo enotne metodologije za vrednotenje identificiranih objektov, izvedbo prostorskih analiz in izdelavo povzetkov razvojnih značilnosti treh slovenskih objektov in območij (Klasirnico v Velenju, Staro kurilnico v Mariboru in Ptujsko vinsko klet) ter izdelavo strokovne analize uspešnih praks revitalizacije območij industrijske dediščine iz tujine.² Hkrati so formirali tudi strokovno skupino za izdelavo idejne študije, ki so jo sestavljali:

dr. **Aleš Črnič** – docent na Oddelku za kulturologijo FDV, ki je koordiniral in vodil delo strokovne skupine, poleg tega pa uredil tudi pričujočo študijo;

Peter Tomaž Dobrila – soustanovitelj multimedijskega centra Kibla v Mariboru, član mednarodnih strokovnih žirij Ars Electronica, Europrix, World Summit Awards, član programskega odbora festivala Medi@terra, ki je bil del Kulturne Olimpijade v Atenah (2001–2004), član Evropske akademije za digitalne medije (EADiM);

Simon Kardum – nekdanji vodja Direktorata za umetnost Ministrstva za kulturo RS (sodelovanje pri evropskih projektih, investicijskih projektih, predstavnik RS v Odboru za kulturo Evropske komisije), pripravljalec in soavtor razvojnih dokumentov s področja kulture (Resolucija o nacionalnem programu za kulturo), samostojni novinar – publicist (kulturna politika, umetnosti ...), sourednik Maske, dramaturg, soustanovitelj mednarodnega festivala Exodos in B-51;

Nevenka Koprivšek – umetniška direktorica mednarodnega festivala Mladi levi, programska upraviteljica Stare elektrarne v Ljubljani, ustanoviteljica mednarodnih producerskih mrež Junge Hunde, Balkan Express in mediteranske mreže za ples DBM, avtorica raziskave ‘Prostorska problematika neodvisne kulturne produkcije v Ljubljani’;

Jurij V. Krpan – ustanovitelj in umetniški vodja Galerije Kapelica, komisar slovenskega paviljona na 50. beneškem bienalu, kustos Trienala sodobne slovenske umetnosti U3/2006, umetniški vodja Bienala mladih Evrope in Mediterana od leta 2004, kustos razstave računalniškega festivala v Mariboru leta 2000 in 2001, kustos Salona mladih v Zagrebu 2001;

Aleš Ojsteršek – direktor Mladinskega centra Velenje (od leta 1997), član odbora za pripravo dokumenta Lokalni program kulture 2004–2007, soustanovitelj mladinske mreže – Zavod MaMa ter član Sveta Zavoda MaMa, soustanovitelj mreže evropskih mladinskih izobraževalnih centrov (Strasbourg, 2003–2006), član mreže multimedijskih centrov Slovenije M3C.

opombe

¹ Med njimi je bil najdejavnejši arhitekt Rok Poles, aktivno pa sta sodelovala še krajinski arhitekt Aleš Janžovnik in akademska slikarka Nataša Tajnik.

² Ifko, Sonja. (2005). Analiza uspešnih praks revitalizacije območij industrijske dediščine iz tujine. Raziskovalna naloga. Projekt INDU.PIK: Modeli revitalizacije objektov industrijske kulturne dediščine. Velenje; Ifko, Sonja. (2005). Analiza kulturnovarstvenih značilnosti obravnavanih objektov in območij. Končno poročilo. Projekt INDU.PIK: Modeli revitalizacije objektov industrijske kulturne dediščine. Velenje.

Skupina je s svojim delom pričela decembra 2005. Do poletja 2006 smo se sestali na petih intenzivnih delovnih vikendih v Velenju, vmes pa smo člani skupine posamično izdelovali konkretne analize, študije, priprave ipd. Najprej smo preučili obstoječe razmere doma in v tujini (detekcija ter opredelitev mankov in potencialov lokalnega in širšega prostora), hkrati pa pregledali podobne projekte, ki so že bili realizirani. Na osnovi tega in izhajajoč iz omenjenih analiz dr. Sonje Ifko smo izdelali tri možne tipe revitalizacije industrijskih objektov (s primarno kulturno-umetniškimi dejavnostmi), ki jih je ob upoštevanju konkretnih razmer moč aplicirati na različne modele revitalizacije. Tako smo razvili metodologijo, s katero smo v naslednjem koraku izdelali štiri možne vsebinske modele za revitalizacijo Klasirnice. Slednja je namreč med obravnavanimi objekti edina v fazi, ki je že primerna za konkretne revitalizacijske posege (predvsem zaradi urejenih lastniških in drugih razmerij).³

Nadaljevali smo z ocenjevanjem in podrobnim preverjanjem izvedljivosti izdelanih štirih modelov. Analizo smo zastavili na treh nivojih:

1. prostorskem (prostorsko umeščanje vsebin v sam objekt, kakor tudi vpliv vsakega modela na bližnjo in širšo okolico ter njegov vsebinski domet),
2. kadrovskem (podrobna analiza kadrovskih potreb),
3. finančnem (ocena stroškov vzpostavitve in delovanja vsakega izmed štirih modelov ter analiza potencialnih finančnih virov).

Že aprila 2006 je naša skupina izvedla interno predstavitev lokalni strokovni in zainteresirani javnosti, na podlagi povratnih informacij pa smo potem dokončno izdelali našo študijo. Sredi maja 2006 smo javno predstavili idejno študijo, dokončni zaključek dela strokovne skupine pa predstavlja pričujoča publikacija.

opombe

³ Vodstvo MO Velenje je s Premogovnikom Velenje d. d., lastnikom objekta Klasirnica, 5. septembra 2005 podpisalo Pogodbo o brezplačnem prenosu nepremičnine Klasirnica na MO Velenje. Za podrobnejše informacije glej razdelek 3.4.1 Prostorski, pogodbeni in razvojni dokumenti lokalne skupnosti – a) Kronologija dogodkov, povezanih s Klasirnico.

1.2 Idejna študija revitalizacije objektov industrijske kulturne dediščine

V pričujoči publikaciji podrobno predstavljamo našo idejno študijo, ki omogoča sprejetje potrebnih odločitev in pričetek aktivnosti ter del za revitalizacijo Klasirnice, hkrati pa vsem partnerjem v projektu INDU.PIK in tudi drugim interesentom predstavlja vzorčni primer pristopa k revitalizacijam objektov industrijske kulturne dediščine. Za konkretno izvedbo revitalizacije v naslednjem koraku je potrebna še zelo natančna študija izvedljivosti.

Poleg uvodne predstavitve projekta, stopenj izdelave študije in njenih avtorjev (avtor prvega poglavja je Aleš Črnič), sestavljata študijo še dve vsebinski poglavji. Najprej predstavljamo celovito problematiko revitalizacije industrijske kulturne dediščine, strnjen pregled svetovnih dogajanj in domačih razmer, nekaj uspešnih primerov revitalizacij industrijskih objektov, temeljna izhodišča za oblikovanje modelov revitalizacij v projektu INDU.PIK ter predstavitev identificiranih objektov in usmeritve za oblikovanje revitalizacijskih posegov.

Drugo poglavje temelji na metodologiji in vrednotenju, ki ju je razvila dr. Sonja Ifko, ki je tudi glavna avtorica tega poglavja. Omeniti je potrebno, da so pri analizah dediščine, ki so bile osnova za nekatere dele tega poglavja, sodelovali še dr. Aleš Gačnik iz Znanstvenoraziskovalnega središča Bistra Ptuj, Dean Damjanovič z Zavoda za kulturno dediščino v Mariboru in Rok Poles).

V tretjem poglavju predstavljamo razvoj tipov in konkretnih modelov revitalizacije objektov industrijske kulturne dediščine, njihove podrobne analize, ocene ter konkretna priporočila. Avtorstvo tega poglavja je v veliki meri skupinsko, saj je tipe in konkretne modele v nekajmesečnem skupinskem delu izdelala že predstavljena strokovna skupina. Le zadnja dva dela tretjega poglavja imata jasno razvidna avtorja. Analizo razvojnih, finančnih in pravnih podlag za revitalizacijo Klasirnice (celoten razdelek 3.4) je spisal Simon Kardum, umeščenost predlaganih modelov v domači in širši mednarodni kontekst (3.5) pa Peter Tomaž Dobrila.

Zgoščenemu opisu študije v nemščini (poglavje 4) sledijo še navedbe spletnih strani ter virov in literature.

1.3 Klasirnica – Kulturni Laboratorij SineRgičnih Celovitih Aplikacij

Mesto Velenje, ki je tako v simbolnem kot dobesednem smislu zgrajeno na energiji, je nastalo kot vizionarski, takrat za mnoge kar utopičen projekt. Če bi ob rojevanju mesta sredi 20. stoletja prevladali skeptiki (ki jih menda ni manjkalo), Velenja sploh ne bi bilo. Projekt Klasirnica, kot ga predstavljamo v pričujoči študiji, je na nek način vsebinsko in simbolno nadaljevanje tega toka. Mesto v času, ko iz njega beži ne-tehnično usmerjena inteligenca in ko je jasno, da čez nekaj desetletij ne bo več izkopavanja premoga, potrebuje novo vizijo. Vzpostavitev Klasirnice v eni izmed oblik, ki jo predlagamo v nadaljevanju, bi za mesto pomenila nov kvaliteten preskok, ki bi novim generacijam omogočil bolj pestro in kvalitetno življenje, kot si ga iz lokalne perspektive danes sploh lahko predstavljamo.

Sama industrijska zasnova mesta s simboličnim trikotnikom Premogovnik, Gorenje in kot tretja točka ekologija je s svojo usmerjenostjo na tehnologijo idealno naravno okolje za kulturno-umetniški center Klasirnica, ki bi bil prav tako usmerjen v kombinacijo sodobnih tehnologij, sonaravnega bivanja in umetnosti (ne glede na izbrani model revitalizacije mora biti projekt nujno interdisciplinarne narave). Velenje se vse bolj vzpostavlja kot ekološko mesto, ki temelji na trajnostnem razvoju in obnovljivih energetskih virih (omeniti velja načrtovane projekte sončnega parka, fakultete za energetiko ipd.). Hkrati so – vzporedno z razvojem Turistično-rekreacijskega centra ob jezeru – jasno razvidni tudi nekateri trendi urbanega razvoja: ohranjanje in oživljanje mestnega središča (predvsem z novo knjižnico, tudi s projektom oživitve centralne ulice, novo tržnico ipd.). V tem smislu je predlagani projekt revitalizacije Klasirnice nadaljevanje pozitivnih trendov razvoja lokalnega okolja.

Z osnovno idejo projekta se ne sklada zgolj vizija razvoja mesta Velenje, temveč tudi njegova zgodovina (novo, socialistično mesto), ki je že danes zanimiva za tuje obiskovalce, v kratkem pa bi lahko postala še dosti bolj (s svojo modernistično zasnovo, tipično arhitekturo, Titovim spomenikom in trgov). V smislu blagovne znamke je to neprecenljiv kapital in verjetno eden največjih adutov za vzpostavitev mednarodne prepoznavnosti tega prostora.

Klasirnica je izjemna priložnost, ki se ne pojavi prav pogosto (ne le v Sloveniji, temveč kar v svetovnem merilu), zato bi jo bilo resnično škoda zamuditi. Lokalna skupnost ima na voljo zanimiv, za slovenske razmere velik objekt, ki ga lahko nameni širšim kulturnim, umetniškim, izobraževalnim, raziskovalnim in drugim dejavnostim ali pa ga preprosto poruši. In to v času, ko se tako na državnem kot evropskem nivoju sprejema vrsta dokumentov o srednjeročnih in tudi dolgoročnih strategijah, v katerih je prostor tudi za projekt Klasirnica, kar seveda lahko pomeni ključni dolgoročni vir financiranja. Projekt v evropskem prostoru ni nekaj povsem novega, saj je že veliko držav EU vzpostavilo kulturno-umetniško-izobraževalno-znanstveno-raziskovalne in tehnološke centre, nekatere druge države pa sorodne centre še vzpostavljajo. Pomembno je poudariti, da je ravno zdaj še ugoden trenutek za tovrstne ambicije, saj se – zelo verjetno – čas za učinkovito pridobitev evropskih sredstev iz strukturnih, kohezivnih in socialnih skladov hitro izteka.

Na prvi pogled bi lahko bil glavni problem dimenzija projekta, ki iz lokalnega, nemara pa tudi iz slovenskega zornega kota, komu izgleda preprosto prevelik. Vendar lahko takšen objekt zaradi izjemno visokih stroškov tekočega vzdrževanja zaživi le tako, da občutno preseže lokalne, nacionalne, pa tudi širše regionalne dimenzije, saj

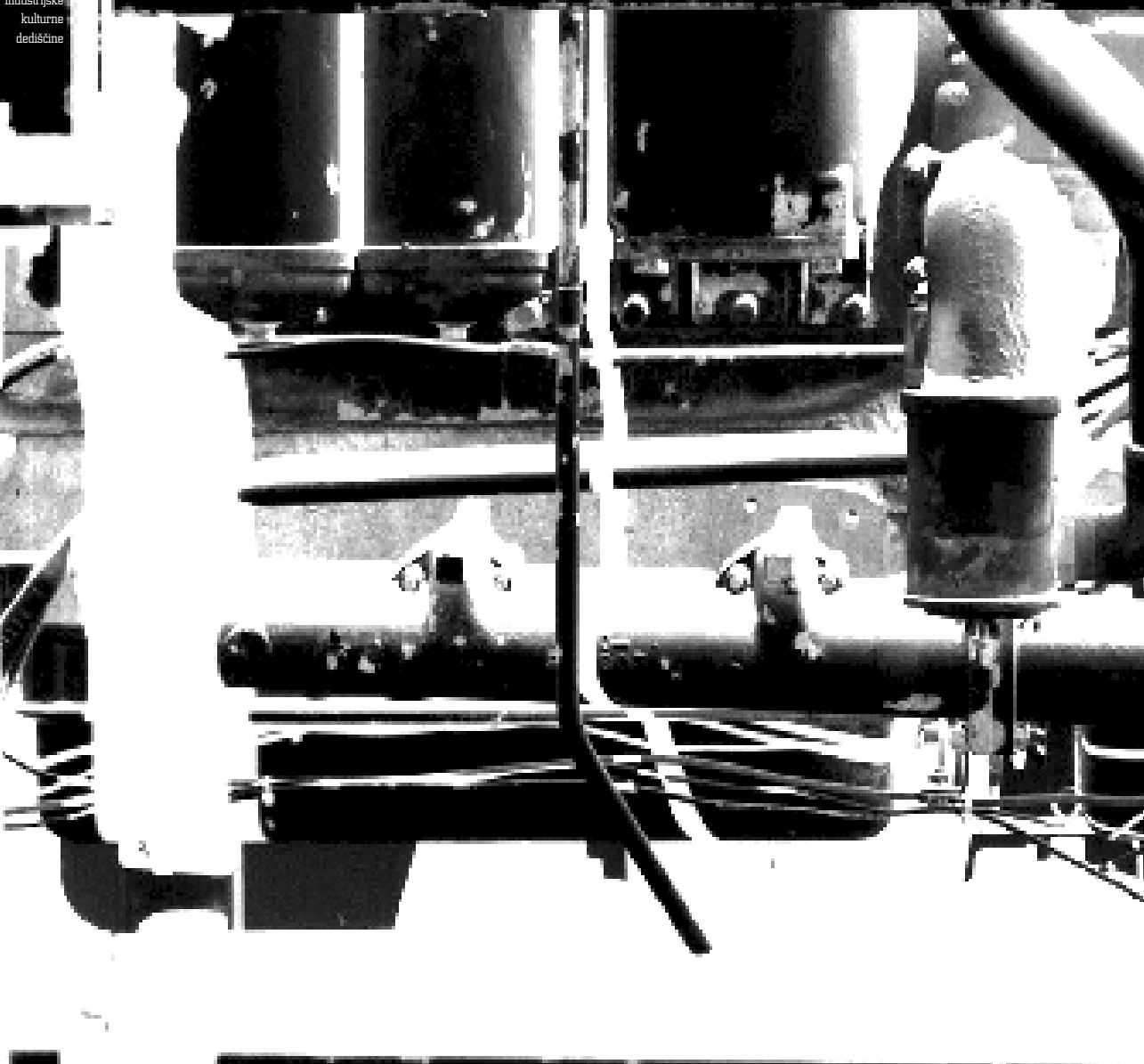
ga je možno financirati le na tak način. Poleg tega je občutek o predimenzioniranosti tudi varljiv, saj imamo že danes v Sloveniji kar nekaj kulturnih institucij, ki porabijo vsaj toliko denarja, kot bi ga za svoje delovanje rabila Klasirnica. Je pa res, da so po svoji naravi in vsebinski usmeritvi drugačne, kar je seveda tudi njena glavna prednost.

Bojazen lokalnega okolja, da bi center Klasirnica porabil preveč denarja (tudi na račun drugih kulturnih dejavnosti), je sicer razumljiva, a po našem prepričanju odveč. Ob uspešni vzpostavitvi projekta bi bilo razpoložljivih sredstev za celotno kulturno dejavnost lokalnega okolja neprimerno več. Če pa temu prištejemo še vse posredne finančne učinke na lokalno skupnost, vidimo, da bi predlagani način revitalizacije Klasirnice s svojimi neposrednimi in posrednimi učinki krepko pospešil ne le razvoj vseh kulturno-umetniških, temveč tudi vrsto drugih dejavnosti lokalnega okolja (izobraževalno, znanstveno, medijsko, zaposlitveno ipd.).

Tako se po zaključku študije, ki jo predstavljamo, vprašanje o velikosti in izvedljivosti ne zdi ključno. V nadaljevanju bomo pokazali, da je projekt izvedljiv v vseh fazah, od investicije in tehnične vzpostavitve objekta do rednega obratovanja. Vendar le na način velikega mednarodnega centra in le ob predpostavki, da se projekt nemudoma uvrsti v ključne domače in evropske strateške dokumente (glej poglavje 3.4 Razvojne, finančne in pravne podlage za revitalizacijo Klasirnice), za kar pa mora poskrbeti predvsem lokalna skupnost. Iskreno upamo, da bo lokalna politika zmogla preseči ozke politične interese in se složno lotiti tako velikega projekta, ki bi mesto lahko popeljal v doslej neslutene smeri razvoja.

14

Modeli
revitalizacije
objektov
industrijske
kulturne
dediščine



2 Revitalizacija objektov industrijske kulturne dediščine

15

Modeli
revitalizacije
objektov
industrijske
kulturne
dediščine

2 REVITALIZACIJA OBJEKTOV INDUSTRIJSKE KULTURNE DEDIŠČINE

2.1 Industrijska kulturna dediščina: ogroženost in potencial dediščine industrijskih območij

Industrializacija, ki je v zadnjih dvesto letih ključno sooblikovala prostor naših mest in naselij, je nedvomno pomemben del naše preteklosti. Industrija je bila v tem obdobju temelj gospodarskega in družbenega razvoja ter pomembna sooblikovalka novih dimenzij naše identitete.

V veliki večini so industrijska podjetja v Sloveniji, tako tista nastala pred sto in več leti kot tudi mlajša, uspešno delovala vse do začetka devetdesetih let prejšnjega stoletja, ko so družbenopolitične in gospodarske spremembe mnoge med njimi prisilile k zaprtju ali korenitim spremembam. Te spremembe so izpostavile vprašanje njihove vloge v prostoru tako v prihodnosti kot v preteklosti. Slednje pa je izpostavilo tudi vprašanje vrednotenja in varovanja industrijske dediščine. Območja historičnih kompleksov nam namreč za tovarniškimi ograjami odstirajo pomembne razvojne značilnosti in specifičnosti. Zapuščeni in navidez degradirani kompleksi se kažejo kot pomembni dokumenti razvoja tehnologij, transporta, gospodarske moči, znanosti, industrijske kulture in predvsem načina življenja, ki ga je prinesla industrializacija. Tu je potrebno opozoriti še na njihove vplive na oblikovanje urbane identitete in kulture, ki ju je omogočila industrializacija. Vse to je pomembna in kompleksna dediščina, ki jo lahko z učinkovitimi revitalizacijskimi strategijami izpostavimo kot vzvode novega razvoja.

V tujini poznamo veliko uspešnih primerov prenov pomembnih opuščeni zgodovinskih industrijskih območij, ki so postali epicentri dogajanja in razvoja novih, ne-industrijskih dejavnosti. Večino območij s tovrstno realiziranimi primeri je v Zahodni Evropi. Primat gre britanskemu industrijskemu območju Ironbridgeu, ki so ga postopoma začeli prenavljati že leta 1967 in je bil kot prvo območje industrijske dediščine leta 1986 vpisan na listo svetovne dediščine UNESCO. Med najuspešnejšimi v Evropi pa velja omeniti Porurje v Nemčiji in Katalonijo z Barcelono v Španiji. V obeh pokrajinah so v opuščeni industrijskih kompleksih organizirali sistem raznolikih vsebin, ki so ju preprosto prerodile. Ohranjanje industrijske kulturne dediščine, ki je bila izpostavljena kot jedro prenov, se je izkazalo kot odlično izhodišče.

Izpostavitve industrijske identitete in dediščine je tudi izhodišče revitalizacije industrijskih kompleksov, ki jih obravnavamo v projektu INDU.PIK. Drugačnost in nekonvencionalnost dediščine obravnavanih kompleksov velja izkoristiti kot njihovo novo razvojno priložnost. Skladno s tem ciljem smo v prvem delu projekta izdelali metodologijo, ki analizira tiste attribute, ki dediščino industrializacije najučinkoviteje predstavijo kot del naše kulturne identitete in hkrati izpostavijo njene razvojne potenciale.

2.2 Kaj je industrijska dediščina – vidiki obravnave

Območja industrijske dediščine so kompleksne strukture, ki so ključno vplivale na sedanjo podobo prostora, še posebej urbanih središč. Ob kulturnovarstvenem vidiku, ki ga naša študija izpostavi in natančno obravnava, je potrebo omeniti še dve skupini lastnosti območij industrijske dediščine. To sta vloga v prostorskem razvoju in ekonomski potencial, ki ga imajo območja. Vse tri ključno sooblikujejo nadaljnje življenje revitalizacijskih programov, zato jih je potrebno pri določanju nadaljnjih posegov skladno upoštevati.

a) Industrijska dediščina kot kulturnovarstvena kategorija

Kot kulturnovarstveno kategorijo jo definirajo naslednje skupine značilnosti: zgodovinsko-pričevalne, urbanistično-prostorske, stavbno-konstruktivske ter tehnološke in tehnične.

Zgodovinsko-pričevalne značilnosti opredeljujejo vplive industrializacije, ki so se kazali skozi zgodovinska, družbena, gospodarska in politična dogajanja ter nenazadnje skozi kulturo, ki so jo sooblikovale nove razmere.

Urbanistično-prostorske značilnosti opredeljujejo izbor industrijskih lokacij glede na stopnjo razvoja industrializacije na eni ter neposredne in posredne vplive industrializacije na prostorski razvoj in urbanizacijo na drugi strani.

Stavbno-konstruktivske značilnosti označujejo razvoj industrijske arhitekture kot avtonomnega stavbnega tipa in hkrati avantgardo moderne arhitekture, saj je industrijska gradnja uvajala številne novosti na področju razvoja konstrukcij in uporabe novih materialov.

Tehnološke in tehnične značilnosti pa označujejo razvoj tehnologij in strojne opreme, ki se kaže v izumih, novih napravah in patentih ter v izdelkih tistega dela industrijske dediščine, ki najbolj neposredno kaže razsežnosti industrijskega razvoja.

b) Industrijska dediščina kot prostorska kategorija

Kot prostorska kategorija je industrijska dediščina največkrat ocenjena z negativnim predznakom. V številnih primerih gre za napol zapuščenega degradirana območja, ki so ves čas svojega aktivnega delovanja, in celo pozneje, negativno vplivala na okolje. Najprej so ga onesnaževala, nato pa s svojo pojavnostjo kazila videz krajine, kar tudi oblikuje negativen odnos do teh območij. Ker le-ta večinoma ležijo znotraj urbanih struktur, kjer je potreba po razvojnih površinah velika, je pritisk na njih toliko večji ter usmerjen večinoma v popolno likvidacijo obstoječega in v zagotavljanje možnosti za nove dejavnosti. Zato je treba izpostaviti razvojne prednosti območij z dovolj zgodnjim opozarjanjem na njihovo kvaliteto in usmerjati novo rabo objektov tako, da bo ohranjena njihova pričevalnost, hkrati pa bodo delovala kot vzvod prostorskih in vsebinskih prestrukturiranj območij.

c) Industrijska dediščina kot ekonomska kategorija

Kot vsak segment dediščine ima tudi industrijska svojo ekonomsko vrednost, ki je pomembno izhodišče za nadaljnje življenje oziroma propad, saj je finančni načrt velikokrat temelj odločitev pri določanju posegov. Zato je pomembno, da se dediščina ne vrednoti samo znotraj spomeniškovarstvenih in prostorskih kategorij, ampak tudi z ekonomskimi kazalci. Za tak pristop je treba razviti celostno vrednotenje, ki ne obsega zgolj klasičnih varstvenih meril, temveč, kot poudarja Jelka Pirkovič, »skupno vrednost kulturne dediščine«. ⁴ Definira jo kot kompleksno vrednost, ki jo dobimo tako, da ne ocenimo le neposrednih ekonomskih koristi kulturne dediščine (to so njena menjalna vrednost in iz nje izvirajoče rente), temveč upoštevamo ekonomske, socialne in kulturne koristi za vse njene sedanje in prihodnje neposredne in morebitne uporabnike.

opombe

⁴ Pirkovič, Jelka. (1993). Osnovni pojmi in zasnova spomeniškega varstva v Sloveniji. Vestnik, št. XI. Ljubljana.

2.3 Značilnosti revitalizacije območij industrijske dediščine

2.3.1 Razvojni pregled v svetovnem merilu

Revitalizacije opučenih industrijskih območij se začnejo v ZDA, kjer so na vzhodni obali po zatonu razvoja velikih pristanišč v petdesetih letih dvajsetega stoletja začeli razvijati prve projekte prenov z novimi funkcijami oziroma z novo rabo (angl. *re-use*). Prvi večji projekt je nastal v Bostonu (Quincy Market), nato v Baltimorju (Inner Harbor) in New Yorku (Fulton Market). Na zahodni obali je najbolj znan Fisherman's Warf v San Franciscu.

Gre za projekte, kjer so volumne starih industrijskih objektov izrabili za nove dejavnosti in tako ohranili temeljne ambiente značilnosti zgodnjih industrijskih in pristaniških kompleksov. Opustitev prvotne rabe je omogočila dostop do prej zaprtih območij, ki so se praviloma nahajala ob samih mestnih središčih ali znotraj njih, kar je izpostavilo nove potenciale urbanega razvoja.



Foto 1, 2: Tovarna čokolade Girardelli v San Franciscu je preurejena v trgovsko-poslovni center.

Ob naštetih projektih velja omeniti še revitalizacijo območja tekstilne industrije v mestu Lowell v državi Massachusetts. Lowell je bil ob svojem nastanku leta 1826 največja industrijska skupnost v ZDA. Intenzivno se je širil in ob koncu 19. stoletja so v njegovih tovarnah zaposlovali že 17.000 delavcev. Prva svetovna vojna je povzročila začetek težav, ki jih je poglobila še velika kriza v tridesetih letih dvajsetega stoletja, tako da se je število zaposlenih do leta 1936 zmanjšalo na vsega 8000.⁵ Tekstilna industrija v mestu si po tem ni več opomogla. V začetku 60-ih let je mesto kazalo klavrno podobo in nove generacije so se množično izseljevale. Da bi to preprečile, so lokalne oblasti začele iskati razvojne možnosti. Na začetku 70-ih let so nastali prvi projekti, ki so začeli graditi na tradiciji industrijske identitete in jo predstavljati kot novo gospodarsko priložnost. Leta 1987 je ameriški kongres z ustanovitvijo organizacij Lowell National Historic Park in Lowell Historic Preservation Commission potrdil pravilnost njihovih prizadevanj.

Začeli so s prenovami posameznih manjših objektov, ki so jim sledila vsa večja industrijska področja. Do danes so uspeli revitalizirati eno največjih industrijskih območij na svetu. Ustvarili so preplet zgodovinskih muzejskih ambientov s še delujočimi prvotnimi stroji in novih dejavnosti, ki so jih umestili v prenovljene industrijske objekte. Prav slednje so prispevale znaten delež h gospodarskemu vzponu celotnega mesta.

opombe

⁵ Lowell, The Story of an Industrial City. (1992). Official National Park Handbook. Handbook 140.



Foto 3 (levo): Lowell, delujoča tkalnica v Boot Mills muzeju.

Foto 4 (desno): Lowell, The Story of an Industrial City. (1992). Official National Park Handbook. Handbook 140.

Po vzoru projektov iz ZDA je bila Velika Britanija z začetki revitalizacij opuščene industrije prva v Evropi. Prvi obsežnejši projekt je bila revitalizacija dokov v Liverpoolu, sledil je Covent Garden v Londonu, ki je kmalu postal ena glavnih mestnih atrakcij. V začetku osemdesetih let dvajsetega stoletja so se lotili obsežnejših urbanih revitalizacij industrijskih območij. Najobsežnejši projekt se je razvil na širšem območju londonskih pristanišč ob Temzi, kjer je bila revitalizacija vzvod reurbanizacije in številnih novih posegov, ki so iz opuščene in degradiranega območja ustvarili enega najprestižnejših londonskih predelov.



Foto 5: Prenova opuščene toplarne Bank Side v galerijo Tate Modern je del urbane regeneracije območja Temze.

Posledica gospodarskih kriz, ki so se tudi drugod po Evropi začele pojavljati konec šestdesetih in v začetku sedemdesetih let dvajsetega stoletja, je bilo ukinjanje številnih tradicionalnih industrij – železarstva, premogovništva in tekstilne industrije. Postopoma so se tudi tam začeli razvijati projekti revitalizacij, ki so bili povsod tudi izhodišče gospodarskega prestrukturiranja.

Med območji, kjer so se lotili prenove opuščene industrijske dediščine in so prav njeno varovanje izpostavili kot ključno izhodišče revitalizacije, je potrebno ob angleškem Ironbridgeu, ki velja za zibelko industrializacije, omeniti še Barcelono oziroma Katalonijo s sistemom številnih revitaliziranih industrijskih kompleksov in aktivnim razvojem industrijskega turizma na širšem območju celotne pokrajine. Podobno se

razvijajo območja industrijske dediščine v Porenju v Nemčiji, kjer so s sistemom prenovljenih industrijskih območij uspeli razviti svojevrstne preplete novih vsebin in historičnih industrijskih ambientov. Gre za primere uspešnega regionalnega pristopa k revitalizaciji industrijskih območij in prestrukturiranju industrijske krajine, ki so skupaj z ostalimi zgodnjimi realizacijami vzpodbudili varovanje dediščine industrializacije v številnih evropskih mestih, ki so jih procesi deindustrializacije zajeli kasneje. Razvil se je nov trend urbanih prenov, ki postajajo izhodišče tako prostorsko-urbanišičnega kot gospodarskega prestrukturiranja.

2.3.2 Varovanje in prenova območij industrijske dediščine v Sloveniji

a) Varstvo industrijske dediščine

Začetki varovanja industrijske, predvsem tehniške dediščine, segajo v Sloveniji v petdeseta leta dvajsetega stoletja, ko so ustanovili Tehniški muzej Slovenije, ki varuje premično tehniško in industrijsko dediščino. V začetku delovanja so se ukvarjali tudi s proučevanjem in varovanjem pomembne starejše nepremične tehnične dediščine. V večini je šlo za projekte zaščite starejših mlinov, žag, idrijskih klavž in podobnih struktur. Z zaposlitvijo prvega in do sedaj še vedno edinega konservatorja za tehniško dediščino na Zavodu za varstvo kulturne dediščine oziroma kasneje na Upravi za varstvo kulturne dediščine RS se je začelo obdobje intenzivnejšega preučevanja fonda in posledično tudi večjega števila varstvenih akcij. Večinoma je šlo za tehniške spomenike predindustrijske proizvodnje ali starejše zgodnjeindustrijske obrate.

Med uspešnimi projekti, vezanimi na prestrukturiranje industrije in ohranjanje njene dediščine, velja najprej omeniti rudnike, čeprav tu ni govora o klasični industrijski arhitekturi. V procesih prestrukturiranja so se namreč vsi odločili za predstavitev dediščine in njeno varstvo, kar so uspešno vključili v nove programe prestrukturiranja. Ob Idriji in njeni skrbi za dediščino pridobivanja živega srebra velja omeniti še muzejski predstavitvi Premogovnika Velenje ter Rudnika svinca in cinka v Mežici.



Foto 6 (levo): Razglednica Idrije s kulturno-turistično ponudbo rudarske dediščine
Foto 7 (desno): Rudarska garderoba v Premogovniškem muzeju v Velenju, preurejena v razstavno-galerijski prostor

V Idriji so v okviru varovanja rudarske dediščine že leta 1953 odprli muzej, vendar je dokončno zapiranje rudnika vzpodbudilo projekt zaščite in odprtja dela Antonijevega rova za obiskovalce. Muzej skupaj z rudnikom skrbi za številne objekte industrijske dediščine na različnih lokacijah v mestu.

Ob idrijskem mestnem muzeju velja med pokrajinskimi in lokalnimi muzeji, ki se ukvarjajo z dediščino industrializacije, omeniti Koroški muzej na Ravnah na Koroškem, Gornjesavski muzej na Jesenicah, Kovaški muzej v Kropi, Zasavski muzej v Trbovljah, Muzej NOB Maribor in Pomorski muzej Sergeja Mašere.

Kar nekaj podjetij je tudi pri nas kmalu spoznalo pomen varovanja dediščine in ohranjanja lastne tradicije kot elementa promocije. V tem duhu je zasnovalo prenavo svojih historičnih objektov in se odločilo vsaj za muzejsko predstavitev svojih zbirk v najstarejših delih kompleksov. V kontekstu tovrstnih prenov velja omeniti Pivovarniški muzej Pivovarne Union, Tobačni muzej v Tobačni tovarni Ljubljana, prenavo objektov ljubljanskega vodovoda v Klečah in odprtje Plinarniškega muzeja. Tradicijo železnice ohranja Železničarski muzej Slovenskih železnic v opuščeni objekti železniških delavnic v Šiški v Ljubljani. Podobno se je razvil Muzej premogovništva v Velenju, ki so ga po zaprtju rudnika na območju Škal preselili v rudniške objekte in za obiskovalce odprli tudi del jame. Prav tako je po ukinitvi intenzivnega rudarjenja Rudnik Mežica postavil na ogled del svojih prostorov in rudniških rogov ter s turistično ponudbo postal ena pomembnejših turističnih točk Koroške.

Korenitejših posegov, vezanih na varstvo industrijske arhitekturne dediščine, ki se ne bi neposredno navezovala na muzejsko varstvo, v Sloveniji do sredine devetdesetih let dvajsetega stoletja ni bilo.

b) Prenova industrijske arhitekturne dediščine

Intenzivne gospodarske in politične spremembe na začetku devetdesetih let dvajsetega stoletja so začrtale zaključek tradicionalne industrializacije. Začelo se je naglo propadanje različnih industrijskih panog, v največji meri železarstva ter kovinarske in tekstilne industrije, kar se je odražalo v intenzivnih spremembah urbanih območij. Praktično so se v središčih urbanih centrov pojavile velike površine z zapuščenimi industrijskimi kompleksi, ki so brez funkcij začeli naglo propadati in so v urbanih strukturah mest predstavljali degradirana območja, le-ta pa so hkrati imela prostorsko-razvojni potencial.

Z območji opuščene industrije so se v obdobju najintenzivnejše tranzicije ukvarjali le urbanisti. Tako je bila usoda pomembne dediščine odvisna predvsem od posluha načrtovalcev, še bolj pa od želja in ambicij lastnikov. Zaradi takšnega stanja smo izgubili tovarno Pletenina na Zaloški, celoten kompleks Železarne Jesenice, del kompleksa Pivovarne Union in verjetno še kaj. Zahvala, da nismo izgubili več tovrstne dediščine, gre predvsem pomanjkanju denarja za njihove rušitve. Razmere se v zadnjem času intenzivno spreminjajo in kaže, da bomo ob takem ravnanju izgubili kar nekaj najpomembnejše dediščine nastale v zadnjih dvesto letih.

V tem času je nastalo tudi nekaj predlogov za ponovno oživitev industrijskih območij, in sicer največ v okviru urbanistično-arhitekturnih delavnic in študentskih nalog na Fakulteti za arhitekturo.

Ne smemo pa pozabiti na dve pomembni prenovi industrijskih arhitekturnih spomenikov, zaključeni leta 1998. Prva je bila HE Fala pri Mariboru, druga pa Mestna elektrarna v Ljubljani. Nekoliko kasneje je bila za novo namembnost prenovljena

opuščena zgradba Katoliške tiskarne v Ljubljani, v kateri so uredili prostore Pravne fakultete. Projekt je na južni strani vključil tudi Tiskarno ljudska pravica, ki so jo med letoma 1958–61 zgradili po načrtih Edvarda Ravnikarja. Ta prenova primarno ni bila vezana na kulturnovarstveno ali muzejsko predstavitev, čeprav se je zaradi valorizacije objekta Katoliške tiskarne in njene razglasitve za kulturni spomenik morala prilagajati spomeniškovarstvenim pogojem.



Foto 8 (levo): Mestna elektrarna Ljubljana, ohranjene peči v kotlarni
Foto 9 (desno): Mestna elektrarna Ljubljana, pogled v notranjost kotlarne s stekleno pregrado, za katero je urejen dispečerski center.

V zvezi z varovanjem industrijske arhitekturne dediščine je treba omeniti akcijo Dnevi evropske kulturne dediščine 2002, ki jo je organiziral Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije in je bila posvečena varstvu industrijske dediščine, še posebej arhitekturne. Ob Vodniku po zgodnji industrijski arhitekturni dediščini Slovenije, ki je naše prvo temeljitejše delo o industrijski arhitekturni dediščini, je v okviru akcije na Ravnah na Koroškem potekala arhitekturna delavnica z naslovom Opuščeno industrijsko območje – razvojni potencial mesta. Predstavila je predlog varovanja območja industrijske arhitekturne dediščine železarne na Ravnah na Koroškem. Delavnica je kot izhodišče dela izpostavila kompleksno varovanje industrijske arhitekturne dediščine in predloge za njeno integralno vključitev v življenje mesta in širše regije.

Podrobnejša analiza, tako realizacij iz tujine kot dosedanjih slovenskih izkušenj, kaže, da je za uspešnost revitalizacijskega projekta potrebno zagotoviti celostno varstvo obravnavanega industrijskega območja in njegovih najpomembnejših struktur. Prenovo je potrebno zasnovati tako, da je maksimalno prilagojena novi namembnosti, hkrati pa je potrebno poskrbeti, da objekti ne izgubijo svoje primarne pričevalnosti. To je sicer najtežje, vendar mogoče, če so cilji projekta in prihodnje funkcije znani na začetku prenove in so varstvena izhodišča realna. Glede slednjega je relativno težko doseči konsenz, ker gre za manj uveljavljeno kategorijo dediščine in so za njeno ohranitev praviloma potrebni večji napor. Prav sodelovanje med nosilci novega in varuhi dediščine je porok za uspešnost realizacij.

2.4 Analiza uspešnih praks revitalizacije območij industrijske dediščine iz tujine

2.4.1 Projekt INDU.PIK in izkušnje uspešnih revitalizacij

Da bi lažje oblikovali model revitalizacij območij industrijske dediščine obravnavanih v projektu INDU.PIK, smo se odločili za analizo nekaterih uspešnih primerov iz tujine. Dejstvo je namreč, da se regeneracij opuščenih industrijskih območij v Sloveniji lotevamo s časovnim zamikom glede na zahodnoevropski in ameriški prostor. Tako imamo priložnost, da uporabimo njihove izkušnje in da ne ponavljamo ključnih napak, s katerimi so se morali spopadati oni sami. Ob tem se je treba zavedati, da neposreden prenos pristopov in načinov dela iz tujine zaradi specifičnosti posameznih okolij ni niti mogoč niti smiseln. Rezultate tujih izkušenj je treba predvsem premišljeno vključiti v predvidene revitalizacije, njihovim pristopom ne smemo slediti neposredno, brez kritične analize. Prvenstveno so za projekt INDU.PIK zanimivi podatki o konkretnem določanju vsebine revitaliziranih območij, podatki o organizacijski strukturi, o načinih pridobivanja finančnih sredstev za razvoj projekta in o zasnovi projekta kot celote.

Za analizo smo v projektu izbrali tri primere. Prvi je sistem projektne mreže Regeneration Through Heritage (RTH). Razvili so ga v Veliki Britaniji, da bi z enotnim pristopom pomagali lokalnim iniciativnim skupinam, ki želijo revitalizirati manjša opuščena industrijska območja v svojem okolju. Naslednja primera sta iz nemškega Porenja, kjer so se revitalizacije opuščene industrije lotili v začetku devetdesetih let dvajsetega stoletja. Po približno desetih letih delovanja se sedaj kažejo realni, v obeh primerih optimalni rezultati delovanja. Gre za primera revitalizacij premogovniškega območja s koksarno Zeche Zollverein XII in krajinskega industrijskega parka Duisburg Nord. Izbrana sta dva obsežna projekta, ker je tudi območje Klasirnice v slovenskem in še posebej velenjskem merilu izjemnega obsega. Za ostale lokacije obravnavane v projektu INDU.PIK sta nemška primera zanimiva, ker sta sestavljena iz različnih programskih in prostorskih enot, ki so primerljive z njimi.

Na kratko je najprej predstavljen britanski primer, kateremu sledita oba nemška.⁶

Metodološki pristop revitalizacij razvit v programu **Regeneration Through Heritage** je učinkovit povzetek izkušenj večjega števila projektov, ki so si jih v okviru iniciative Business in Community pridobili v britanskem prostoru. Metodologija je skupaj s študijo izvedljivosti nadgradnja obstoječih znanj in različnih izkušenj, ki podkrepijo prilagodljivost sistema in s tem njegovo primernost za natančnejšo analizo v kontekstu naših razmer.

Predstavljen sistem, ki po korakih opredeli faze dela, je pravzaprav neke vrste recept za celostno zasnovo revitalizacij. Faze si sledijo v naslednjem zaporedju: 1. ustanovitev skupine, ki vodi projekt, 2. razumevanje objekta, 3. celostna ocena objekta, 4. razvojna vizija, 5. izbor konzultantov za izdelavo študije izvedljivosti, 6. priprava študije izvedljivosti, 7. zagotovitev sredstev in predlogi za investitorje, 8. določitev izvajalcev in realizacija projekta. S preverjanjem finančne konstrukcije projekta od izbora vsebin naprej zagotavlja metodologija oblikovanje finančno realne sheme investicije in s tem omogoča tudi izvedljivost projekta. Velikokrat se namreč smeli načrti porušijo prav zaradi neustrezne finančne strukture projekta.

opombe

⁶ Predstavitev je strnjeni povzetek študije – Ifko, Sonja. (2005). Analiza uspešnih praks revitalizacije območij industrijske dediščine iz tujine. Raziskovalna naloga. Projekt INDU.PIK: Modeli revitalizacije objektov industrijske kulturne dediščine. Velenje.



Foto 10 (desno): Zeche Zollverein XII, letno kopališče v industrijskem kompleksu
Foto 11 (levo): Zeche Zollverein XII, preurejen objekt turbinskih kompresorjev, v katerem je restavracija in prostori za različne prireditve

Območje **premogovnika in koksarne Zeche Zollverein XII iz Porurja** je nedvomno primer uspešne revitalizacije industrijskega območja, ki je zaradi izjemnega kulturnovarstvenega potenciala vključeno v seznam svetovne dediščine organizacije UNESCO. Gre za projekt, ki je velik tudi v merilu industrijskih somestij Porenja, zaradi česar je zanimiv predvsem za oblikovanje velenjskega modela.

Projekt revitalizacije se je začel razvijati z zapiranjem premogovnika leta 1986 v okviru nacionalnega projekta Internacional Bauausstellung (IBA), ko je bila prenovljena večina objektov in zasnovana večina raziskovalnih tematskih poti po kompleksu. Glavnina del je potekala med letoma 1989 in 1999, sedaj pa se intenzivno izvaja že druga faza revitalizacije, ki se bo zaključila predvidoma leta 2010.

Programska zasnova revitalizacije je temeljila na dveh izhodiščih, varovanju in prezentaciji dediščine ter na novih programih prestrukturiranja, ki so za poslovno izhodišče izbrali trženje kulture, umetnosti in dediščine s posebnim poudarkom na razvoju oblikovalskega centra.

Široko in preudarno je zasnovana tudi organizacijska struktura območja, ki je v 80 % v lasti države, v 20 % pa pripada premogovniški družbi. Na območju so ustanovili pet institucij, od katerih vsaka pokriva del dejavnosti, vse pa koordinira krovna med njimi - Stiftung Zollverein, ki tudi skrbi za upravljanje z vsemi nepremičninami območja. Poleg nje so na območju še Fundacija za varstvo spomenikov, ki se strokovno ukvarja z varovanjem industrijskih struktur ne le na območju, ampak v celotnem Porenju; PACT Zollverein povezuje dejavnosti s področja sodobnega plesa; center zagotavlja izobraževanje, raziskovanje in delo odrskim ustvarjalcem. Triple Z je inkubatorsko središče za podjetja, ki tržijo kulturno dejavnost, umetnost, oblikovanje ipd. Z okoli 10.000 m² površin nudi dobre prostorske možnosti, hkrati pa tudi strokovno pomoč pri uveljavljanju novega podjetništva. Peti med njimi je oblikovalski center, ki se je do sedaj razvil že v dve instituciji, saj je poleg uspešnega muzeja sodobnega oblikovanja odprl tudi šolo za oblikovanje in menedžment, ki je leta 2005 vpisala že prve študente. V naslednjih letih bodo dobili še nove prostore, ki bodo edina novogradnja na tem območju. Na območju koksarne, ki ima še velik potencial v smislu prestrukturiranja območja in uvajanja novih dejavnosti, so postavili tudi solarno elektrarno, ki je del projekta uvajanja čistih energij na območju.

opombe

⁷ Stiftung Zollverein, november 2005

Pomemben podatek o delovanju območja je pristop, ki temelji na stalni aktivnosti in inovativnosti, s pomočjo katerega vzpodbujajo obiskovalce, da prihajajo na to območje. Omenimo vsaj dva projekta: prvi je letni bazen, ki so ga postavili sredi koksarne in je v industrijskem okolju velika posebnost, drugi pa je drsališče, ki ga preko zime, po upadu obiska, uredijo v kanalu ob koksarni. Na ta način ljudi spoznavajo z območjem in jih pripravljajo na intenzivnejšo prestrukturiranje tudi tega dela kompleksa.

Finančna analiza pokaže, da delovanje območja temelji pretežno na proračunskem denarju: 50 % jim financira država, 20 % prihodka prinesejo vstopnine, 10 % znaša sponzorski delež, 10 % prispevajo organizatorji prireditev na območju, 10 % pa znašajo lastna sredstva obeh fundacij.⁷

Na območju je zaposlenih okoli 1000 ljudi, ki delajo v 107 manjših ali večjih podjetjih. Od tega jih je v polnem delovnem razmerju 50 %. Tudi izobrazbena struktura je ugodna, saj omogočajo zaposlovanje vsem skupinam, prednjači pa 31 % zaposlenih z univerzitetno izobrazbo.

Letni obisk območja znaša 500.000 obiskovalcev, kar pomeni okoli 1400 obiskovalcev na dan. Starostna struktura je izredno heterogena in vse starostne skupine so zastopane enakomerno.

Obiskovalci območja so pomembni uporabniki turističnih, nočitvenih in gostinskih uslug na širšem območju, kar posredno tudi prinaša dohodek.



Foto 12 (levo): Duisburg-Nord, industrijske strukture so ključni del krajinske zasnove parka
Foto 13 (desno): Duisburg-Nord, v opuščnem plinohramu je urejen potapljaški vadbeni center

Naslednji primerjalno analizirani projekt je **krajinski park Duisburg-Nord**. Tudi tukaj gre za velik projekt revitaliziranja industrijske dediščine, ki je kot izhodišče izpostavil revitalizacijo industrijske krajine, še posebej varovanje vegetacije, ki se je na območju razvila prav zaradi vplivov industrijskega razvoja. Pomemben del dejavnosti je namenjen prezentaciji in varovanju industrijske dediščine. Z vključevanjem grajenih struktur, ambientov narave in vodnih kanalov so na okoli 200 hektarjih razvili številne raziskovalne poti, ki jih obiskovalci lahko uporabljajo individualno ali v okviru organiziranih ogledov. Ob tem so revitalizirali tudi grajene strukture in jih namenili razvoju novih dejavnosti. Na območju parka so se orientirali na vsebine vezane na šport in rekreacijo. V opuščnem plinohramu so uredili največji evropski umetni potapljaški center, plezalci pa se lahko preizkušajo na betonskih stenah bivših skladišč železove rude. Enega od opuščnih plavžev so preuredili v razgledno

opombe

⁷ Stiftung Zollverein, november 2005

ploščad, veliko površin so namenili otroškim igriščem, ostale opuščene prostore pa preuredili. Nekatere oddajajo stalno, druge le občasno. Na območju je več prizorišč za koncerte, kongrese, sprejeme ipd. Uredili so tudi mladinski hotel ter s tem privabili še mlajšo generacijo.

Projekt je bil enak kot območje Zeche Zollverein XII vključen v projekt IBA, ki so ga izvajali med 1989 in 1999. Otvoritev revitaliziranega osrednjega območja je bila poleti leta 1994.

Organizacijsko je park neposredno vključen v del mestne uprave Duisburga. Preko mestnega turističnega urada potekajo tudi vse promocijske akcije območja in dejavnosti, ki se tam odvijajo.

Finančno je tudi to območje pretežno odvisno od proračunskih sredstev. Posredovali so nam naslednje podatke o pridobivanju dohodka: cca 35 % – sredstva pokrajine Severno Porenje -Vestfalija, cca 25 % – sredstva lokalnih skupnosti na območju, cca 20 % – najemi za občasne prireditve in cca 10 % – stalni najemniki.

Pomemben kazalec ekonomskih vplivov je število obiskovalcev, ki ga v primeru parka težko natančno opredelimo, saj je vstop na območje prost. Po podatkih upravljalca pride na območje vsaj 600.000 obiskovalcev letno in še več, saj organizatorji različnih prireditev ne posredujejo podatkov o številu obiskovalcev. Posredno pa prinaša prihodke območje na področju turizma, nočitvenih, gostinskih dejavnosti ipd.

2.4.2 Temeljna izhodišča za oblikovanje modelov revitalizacij v projektu INDU.PIK

Obravnavani primeri so nam dali informacije tako o načinih izbora novih dejavnosti na revitaliziranih območjih kot tudi o pristopih za zasnovo izvedbe projekta samega. Slednje je natančno opredelil britanski primer iniciative RTH, ki je zasnovan tako splošno, da je uporaben v različnih situacijah znotraj britanskega prostora. Ta splošna naravnost je pripomogla k odločitvi za predstavitev in natančnejšo analizo tudi v dani študiji. Metodološki pristop je lahko namreč prenosljiv tudi v naše okolje in ga je nekoliko prilagojenega našim razmeram smiselno uporabljati tudi pri zasnovi oblikovanja revitalizacij na lokacijah, ki sodelujejo v projektu INDU.PIK. Predvsem je priporočljivo povzeti vključitev finančne konstrukcije revitalizacij že v fazi določanja vsebin. Tako je mogoče izvedbo že v fazi priprave prilagoditi finančnim zmožnostim investitorja. V tem kontekstu je potrebno zasnovati tudi faznost realizacije celotnega projekta. Njihove izkušnje kažejo, da je pomembno čim prej poskrbeti za uveljavljanje projekta. Najuspešnejše se kaže načrtno pridobivanje kar najširšega kroga podpornikov tako podjetij in institucij kot tudi vplivnih posameznikov.

Oba nemška primera potrjujeta predvidevanja, da je potrebno območje večjega obsega revitalizirati in upravljati s pomočjo javnih institucij. To pogojuje tudi način financiranja, ki je znatno vezan na proračunska sredstva v obeh obravnavanih primerih. Odprta je še možnost zagotavljanja dodatnih sredstev iz gospodarstva, strukturnih skladov itd., na katera se je smiselno čim bolj opreti, vendar ta praviloma niso dovolj obsežna za upravljanje tovrstnih projektov v celoti.

Izkušnje glede programske zasnove kažejo, da se naj izbor dejavnosti prestrukturiranja koncentrira na širši krog vsebin, vendar znotraj ene programske sheme – nosilca. V primeru Zollvereina je to oblikovanje, v krajinskem parku pa šport in rekreacija. V obeh primerih ju dopolnjujejo vsebine vezane na varovanje in promocijo dediščine, na trženje prostorov in oblikovanje poslovnih priložnosti za izbrane

dejavnosti, ki oblikujejo novo identiteto območja. Podobno programsko dopolnjevanje bi bilo smiselno tudi v naših primerih.

Pomemben poudarek, ki je jasno izražen v vseh treh primerih, je graditev projektov na temelju razvoja industrijske identitete. Tu ne gre le za ohranjanje grajenih struktur, ampak za promocijo tradicije delavske kulture, načina življenja v obdobju industrializacije itd. Ne gre za neposredno vključevanje omenjenih dejavnosti v projekt, ampak predvsem za seznanjanje čim širšega kroga ljudi z vlogo industrije pri razvoju konkretnega prostora. To je namreč eden od načinov, s pomočjo katerega se tudi s projektom revitalizacije lahko začne identificirati čim večji krog ljudi. Slednje pa je nuja, da se tako obsežni projekti uveljavijo in postanejo ključni del novih identitet prestrukturiranih območij.

2.5 Predstavitev identificiranih objektov in usmeritve za oblikovanje revitalizacijskih posegov

Izbor objektov oziroma industrijskih kompleksov, ki jih obdelujemo v raziskavi, so določili partnerji, ki v projektu sodelujejo. Z osnovnimi podatki predstavljamo slovenske lokacije.

Vodilni partner Mestna občina Velenje je izbrala kompleks Klasirnice premoga v Pesju v Velenju, kjer je bila proizvodnja leta 2004 opuščena. Omeniti je potrebno, da je prav vprašanje kaj storiti z objektom klasirnice pripeljalo do organizacije projekta. Potencial prostih površin in njena izjemnost v merilu industrijske krajine sta izhodišči, ki obetata razvojno izjemen projekt.

Železniške delavnice v Mariboru so prvi spomenik slovenske industrializacije. Gre za industrijski kompleks iz leta 1963, ob njem pa je zrasla še delavska kolonija s šolo, vrtcem, lastnim konzumom itd. Celota je ključno vplivala tako na industrializacijo kot na urbanistični razvoj Maribora. Območje je izjemnega pomena. V njem še poteka aktivna proizvodnja, prav tako svojemu namenu še vedno uspešno služi stanovanjska kolonija. Vendar pa mnogi novejši posegi na območju niso bili usklajeni z varstvenimi zahtevami. Prestrukturiranje proizvodnje, še bolj pa posledice razprodaje osrednjega proizvodnega območja sredi devetdesetih let prejšnjega stoletja, so močno načele historično strukturo proizvodnega dela. V projektu je natančneje obravnavana krožna remiza, ki je na vzhodni strani kompleksa. Ta del je ostal v lasti Slovenskih železnic in je še vedno dobro ohranjen, zato je vse posege potrebno še posebej skrbno načrtovati.

Ptujska vinska klet je ključno povezana z identiteto širšega vinorodnega območja Ptuja, s pridelavo in trgovino vina, ki tu domuje že od rimskih časov. Klet leži v samem jedru mesta in je razvojni potencial, ki ga je nujno vključiti v kulturno-turistično strategijo razvoja mesta.

V primeru vseh treh lokacij gre za pomembno kulturno dediščino industrializacije v slovenskem prostoru. Analiza je dokazala njeno kulturnovarstveno vrednost in angažirano vlogo pri oblikovanju aktualne identitete vseh treh mest.

2.5.1 VELENJE: KLASIRNICA PESJE

Ime objekta: Klasirnica Pesje

Lokacija: naselje Pesje v Velenju, Slovenija

Na južni strani je objekt zamejen z železnico, na severni strani teče mimo reka Paka.

Leto izgradnje: objekt Klasirnica Pesje je bil zgrajen leta 1986, začetek poizkusnega obratovanja vseh naprav nadomestne drobilnice in klasirnice se je pričel marca 1987. Od konca leta 2004 sama stavba klasirnice ne opravlja več svoje funkcije.

Lastnik: prvotni lastnik je Družba Premogovnik Velenje, d. d., od leta 2005 je objekt v lasti Mestne občine Velenje.

Proizvodna dejavnost: med letoma 1987 in 2004 je v objektu potekala separacija/klasifikacija (»klasiranje«) vsega nakopanega lignita v premogovniku Velenje v različne kakovostne razrede. Produkt te klasifikacije so bile različne prodajne vrste lignita.

Razlogi za identifikacijo in vključitev v projekt: objekt Klasirnica Pesje ne služi več svojemu namenu, ampak je izključen iz proizvodnega procesa. Kot tak ne koristi nikomur in bo, če ne bo revitaliziran, porušen. V primeru rušenja bi Šaleška dolina izgubila še enega izmed objektov industrijske kulturne dediščine, kar bi bila za celotno lokalno okolje neprecenljiva škoda.



Foto 14 (levo): Klasirnica Pesje, pogled z jugovzhoda
Foto 15 (desno): Klasirnica Pesje, pogled s severozahoda

a) Povzetek razvojnih značilnosti – kulturnovarstveni vidik

V analizi natančno raziskane razvojne značilnosti potrdijo, da gre, kljub krajšemu delovanju med letoma 1987 in 2004, za eno tistih entitet, ki je ključno označila industrijsko krajino Šaleške doline in opredelila njeno aktualno identiteto. Klasirnica v Pesju je delovala v času najintenzivnejše proizvodnje premogovnika, ko so v Velenju izkopali tretjino vsega premoga v Jugoslaviji.

Gre za kompleks, ki ga kot sooblikovalca identitete označujemo vsaj skozi tri optike: kot industrijsko, premogovniško in naselbinsko identiteto⁸. Industrijska se potrjuje s prisotnostjo objekta z dimenzijami izven merila krajine, ki je z navezujočimi transportnimi trakovi ter objekti termoelektrarne na eni in strukturami premogovnika na drugi strani prostorsko označeval identiteto industrijskega centra. Premogovništvo je ključna identiteta Velenja in kompleks klasirnice je eden od vrhuncev v njenem razvoju. Naselbinsko pa Klasirnica ustvari povsem nova prostorska razmerja, katerih ohranjanje in nadgrajevanje z novimi vsebinami odpira v prostoru povsem nove možnosti za razvoj v prihodnosti.

opombe

⁸ Poles, Rok. (2005). Analitična mapa: Klasirnica Pesje. Projekt INDU.PIK: Modeli revitalizacije objektov industrijske kulturne dediščine. Velenje.

Objekt in navezujoče strukture so nastali na lokaciji, ki je bila izbrana izključno utilitarno. Na eni strani je umestitev v prostor pogojevala bližina nadkopa Pesje, na drugi pa vezanost na železniško progo. Lokacija kompleksa je pozneje narekovala umestitev naselja Novo Pesje, tako lahko govorimo tudi o njenih neposrednih prostorsko-razvojnih vplivih.

Ko ocenjujemo vplive celotne klasirnice in nanjo navezanih transportnih struktur na prostorski razvoj, govorimo sprva o negativnih posledicah tako zaradi pojavnosti v prostoru kot zaradi onesnaževanja s premogovim prahom in hrupom, ki ga je transport povzročal. Vendar so s prenehanjem delovanja ti negativni vplivi odpravljeni. Prisotnost strukture pa ostaja izziv za razvoj prostora.

Arhitektura klasirnice s skupno uporabno površino okoli 11.000 m² je kompozicija volumnov. Sestavljena je iz osrednjega kubusa separacije višine 58,3 m, ki ima dve stranski nakladalni postaji, visoki okoli 20 m, na severno se priključuje še presipna postaja. Na osrednji kubus pa se v vzdolžni osi naveže še drobilnica visoka 20 m. Armiranobetonska skeletna struktura vseh volumnov tvori s poudarjenim osrednjim volumnom monolit v krajini, na katero se veže s poševnimi transportnimi trakovi.

Ko govorimo o tehnoloških in tehničnih značilnostih, je potrebno izpostaviti sodobne tračne transportne sisteme. Ti so omogočili neprekinjeno delovanje sistema, ki je dosegel maksimalno letno produkcijo več kot pet milijonov ton. Prav tako je potrebno omeniti strojno opremo v sami klasirnici, ki jo je kot del industrijske identitete potrebno ohraniti tudi v revitaliziranem objektu.



Foto 16 (zgoraj): Industrijska poteza od Pesja do Šoštanja
Foto 17 (spodaj): Klasirnica Pesje je ena od treh najmarkantnejših arhitektur industrijske kulturne krajine Šaleške doline.

b) Usmeritve za oblikovanje posegov**Potencial obravnavanega območja industrijske dediščine**

Pregled razvojnih značilnosti objekta Klasirnice pokaže, da gre za dediščino, ki se loči od tipičnih objektov historične industrijske arhitekturne dediščine, kar praviloma označujejo objekti tovarn s poudarki opečnih dimnikov ali žagastih šednih streh. Tu gre za enostavne volumne velikih dimenzij, ki označujejo abstrakcijo, značilno za likovni izraz dvajsetega stoletja.

Glavna posebnost Klasirnice je, da je ključno spremenila krajino in vzpostavila povsem nova prostorska razmerja. Gre za velike volumne, ki jih je smiselno ohranjati tako zaradi novih razmerij v krajini kot zaradi spoštovanja načel trajnostnega razvoja, ki je ključno izhodišče strategije razvoja Slovenije. Opuščene strukture lahko namreč uspešno nudijo prostor raznoliki paleti novih dejavnosti.

Objekt z več kot 11.000 m² površine zahteva program, ki mora v prvi vrsti izhajati iz lokalnih potreb. Z obstoječo kapaciteto površin gotovo presega realne potrebe ožjega prostora Velenja. To dejstvo pa že v fazi analize narekuje spogledovanje z vsebinami, aktualnimi za širši prostor Slovenije in tudi Srednje Evrope.



Foto 18, 19: Dvorana

Predlog ukrepov za varovanje dediščine in revitalizacijo obravnavanega območja

Temeljno izhodišče, ki narekuje zasnovo varstvenih posegov, je fizično stanje objektov, na katerih bodo posegi izvajani. V primeru Klasirnice je ohranjenost zelo dobra, saj gre za relativno nov objekt, projektiran za velike konstrukcijske obremenitve, ki jih predvidena nova neindustrijska raba ne bo presejala. Skeletna zasnova pa daje možnosti spreminjanja fasadnih odprtín ali nenosilnih polnil v celoti.

Drugo izhodišče je neposredno vezano na kulturnovarstveni kontekst. Analiza in vrednotenje kulturnovarstvenih značilnosti pokažeta, da je objekt Klasirnice, ki je izločen iz proizvodnje, pomemben element krajinske strukture območja. Je del identitete, ki se je tu začela razvijati že s prvimi izkopi premoga v 18. stoletju, dokončno pa definirala v zadnjem obdobju socialističnega gospodarskega razvoja in zato ga je smiselno ohranjati. V obravnavanem primeru se kot izhodišče varstva kaže ohranjanje obstoječih prostorskih razmerij, gabaritov objekta ter razmerij v industrijski kulturni krajini, ki jo je s svojo prisotnostjo sooblikovala tudi Klasirnica. Eden ključnih elementov, ki ta razmerja dopolnjuje, so strukture obstoječih poševnih povezav s transportnimi trakovi med stavbami. Tudi te je potrebno varovati v celoti. Hkrati pa je omogočena svobodna izraba notranjosti volumnov, ki naj v čim večji možni meri ohranja avtentičnost prostora vsaj v osrednjih, najznačilnejših delih objekta.

Notranjost objekta nudi možnosti za različne modifikacije, saj omogoča skeletna armiranobetonska konstrukcija veliko variabilnosti in prilagodljivost objekta. Potrebno je zagotoviti ohranitev najpomembnejše strojne opreme in v čim večji meri ohraniti obstoječo patino prostora. Hkrati pa pri določanju ukrepov na tej ravni ni smiselno biti prestrog, saj nova namembnost zahteva tudi določeno atraktivnost novega oblikovanja.

Konkretne ukrepe narekuje izbran program, katerega je potrebno določati na osnovi temeljite študije potreb in možnosti mest ter nenazadnje tudi na osnovi širših razvojnih integracij.

Zaenkrat je potrebno poskrbeti za ohranitev objekta v stanju, v kakršnem je. Zagotoviti je potrebno njegovo zavarovanje ter preprečiti vsakršne posege v njem ali v njegovi neposredni okolici, ki bi ga posredno ali neposredno ogrožali.



Foto 20: Klasirnica Pesje – del industrijske krajine



Foto 21: Klasirnica Pesje – del objezerske krajine

2.5.2 MARIBOR: STARA KURILNICA

Ime objekta: Stara kurilnica (remiza)

Lokacija: Kurilniška ulica 8, 2000 Maribor, Slovenija

Objekt se nahaja znotraj nekdanjega železničarskega območja ob Koroškem kolodvoru. Stoji na južni strani območja med železniškimi tiri in železničarsko kolonijo.

Leto izgradnje: objekt Stare kurilnice je bil zgrajen leta 1863.

Lastnik: prvotni lastnik je bila Družba Južnih železnic, danes je kompleks v lasti podjetja Holding Slovenske železnice d. o. o.

Proizvodna dejavnost: objekt je bil zgrajen za vzdrževanje vlakov, predvsem lokomotiv Južne železnice. V njem so zakurili kotle parnih lokomotiv in opravili manjša remontna dela. V objektu se še danes odvija popravilo in vzdrževanje električnih in dizelskih lokomotiv ter dizelskih motornih vlakov.

Razlogi za identifikacijo in vključitev v projekt: objekt Stara kurilnica je kulturni spomenik. Ker je veliko tehniške dediščine v Mariboru že uničene, je pomembno, da se obstoječa dediščina natančneje ovrednoti. Objekt je tesno povezan z razvojem Maribora, njegovo industrijsko dejavnostjo in tradicijo.

a) Povzetek razvojnih značilnosti – kulturnovarstveni vidik

Analiza razvojnih značilnosti območja železniških delavnic v Mariboru pokaže, da gre za eno najpomembnejših območij industrijske dediščine našega prostora.

Na zgodovinsko-pričevalnem področju je potrebno omeniti delavnice kot jedro, iz katerega se je razvila kovinskopredelovalna industrija v Mariboru in posledično tehniška inteligenca ter identiteta industrijskega mesta, ki je bila ključna vse do srede devetdesetih let dvajsetega stoletja. Takrat so politične in gospodarske spremembe pripeljale do velike ekonomske in socialne krize, ki je zajela Maribor praktično v celoti. Sedaj se razmere izboljšujejo in zavračanje na industrijo vezane identitete, kar je bilo značilno za devetdeseta leta, se počasi spreminja v njeno priznavanje in s tem se odpirajo možnosti za uveljavitev industrijske tradicije kot razvojne prednosti.

Hkrati z močnim vplivom na razvoj kovinskopredelovalne industrije so delavnice oblikovale tudi lastno identiteto znotraj mesta. Območje kolonije je del mesta, kjer živijo »ajznponarji«. Tako izoblikovana identiteta je posledica dejstva, da je bila zaposlitev na železnici privilegij. Pozneje pa je bila delno tudi posledica dobrega organiziranja različnih dodatnih dejavnosti znotraj podjetja, tako kulturnih kot športnih društev (Železničarsko športno društvo, Kulturno umetniško društvo ipd.). Pristop je značilen za vsa večja industrijska podjetja in se je intenzivno razširil v obdobju socializma, čeprav so nastavki starejši.

Prostorsko-razvojno je izgradnja delavnic na desnem bregu Drave pomenila kvalitativni preskok v razvoju mesta, enak tistim, ki so se dogajali v industrijsko razvitih okoljih Zahodne in pozneje tudi Srednje Evrope.

Novozgrajena kolonija delavnic Južne železnice na Studencih postane v začetku druge polovice 19. stoletja izhodišče novih principov mestnega razvoja na desnem bregu Drave, in sicer tako prostorsko-morfološko kot tudi funkcionalno. Predvsem daje delavska kolonija nastavek, iz katerega se razvija nova ulična mreža proti vzhodu in jugovzhodu. Znotraj kolonije se uveljavljajo pristopi inženirskega urbanističnega načrtovanja, ki se odražajo tako v zasnovi komunalnih ureditev kot v oblikovanju zelenih

drevoredov, pa tudi novih tipov objektov, ki omogočajo prilagajanje drugačnemu načinu življenja (otroški vrtec). Prav to so kvalitete, ki uvrščajo kompleks med tista območja, katera kažejo ključne stopnje razvoja urbanizacije slovenskega prostora. Delavska kolonija je zaradi omenjenih kvalitet vpisana v register kulturne dediščine in razglašena za kulturni spomenik.

Osrednji proizvodni objekt je bil ob izgradnji največji objekt na področju Slovenije. Ob tem pa je potrebno poudariti še kvalitete v analizi natančneje obravnavanega objekta Stare kurilnice. Njegove glavne prednosti so dobra ohranjenost strukture, funkciji popolnoma prilagojena zasnova ter dejstvo, da v objektu še vedno poteka aktivna proizvodnja. Obdajajo ga velike odprte površine in v primeru opustitve aktivne proizvodnje predstavlja območje odlično izhodišče za razvoj novih namembnosti. O pomenu in kvaliteti objekta priča njegov vpis v register kulturne dediščine.

Analiza tehnoloških in tehničnih značilnosti se osredotoči na pomembno historično opremo, ki so jo od sredine 19. stoletja uporabljali v delavnicah. Tu velja izpostaviti predvsem parno kladivo v kovačnici osrednjega objekta delavnic, ki modificirano še vedno deluje, in parno črpalko, ki je kot muzejski eksponat postavljena ob vhodu v delavnice na vzhodni strani kompleksa. Oba sta kulturna spomenika. Po prenehanju aktivne uporabe, bi ju bilo smiselno vključiti v predvideno predstavitev industrijske dediščine na območju Stare kurilnice.



Foto 22: Pogled na okretnico s severovzhodne strani

b) Usmeritve za oblikovanje revitalizacijskih posegov

Potencial obravnavanega območja industrijske dediščine

Uvodoma velja poudariti, da je območje celotnega kompleksa kljub veliki krizi sredi devetdesetih let 20. stoletja ohranilo proizvodno funkcijo in da v primeru območja železniških delavnic ne govorimo o opuščnem industrijskem območju, ampak o delno prestrukturiranih proizvodnih dejavnostih. Ker se proizvodnja tirnih vozil na zahodni strani kompleksa v podjetju TVT Nova - Siemens uspešno širi in je v osrednjem delu kompleksa veliko novih lastnikov z manjšimi uspešnimi podjetji, se bo analiza

potencialov območja osredotočila na vzhodni del, v lasti Slovenske železnice, in na neproizvodni del z delavsko kolonijo.

Ko govorimo o potencialu območja, je potrebno proučiti potencial njegove lege znotraj obstoječih struktur mesta. Že večkrat poudarjena vloga v urbanizaciji mesta, še posebej desnega dravskega brega, ima za posledico dobro navezavo na mestno strukturo in je z lego med centrom in severnim robom Pohorja aktualni prostorsko-razvojni dejavnik, še posebej v primeru izločitve proizvodne dejavnosti na tem območju. Delavska kolonija je zaradi razvojno pogojene samozadostnosti ostala ohranjena vse do današnjih dni. Aktivnosti Zavoda za varstvo kulturne dediščine, ki je za stanovalce pripravil projekte prenove, ki omogočajo prilagoditev bivalnega standarda današnjim zahtevam ter hkrati ohranjajo historične značilnosti, so dale možnosti za uspešno varovanje naselja in vzdrževanje njegove poseljenosti, ki je za obstoj nujna.

Ob tem pa so objekti, zgrajeni za skupno rabo stanovalcev kolonije, danes slabo oziroma neprimerno izkoriščeni. Šola, vrtec, bivši konzum s kantino in s skladišči bi morali dobiti funkcije, ki bi omogočile rabo v skladu z njihovo prvotno funkcijo, oziroma bi se morala raba prilagajati varstvu te pomembne dediščine. Takšna regeneracija bi bolje izpostavila vrednote kolonije in jo učinkovito povezala z življenjem mesta, saj ta kljub legi ostaja introvertirana. Še posebej je potrebno v tem kontekstu izpostaviti objekt bivše krajevne skupnosti sredi kolonije, ki je v občinski lasti in bi lahko postal z ustrežno novo vsebino epicenter urbane regeneracije območja.

Proizvodno območje, ki se bo zaradi prestrukturiranja voznega parka Slovenskih železnic verjetno sčasoma sprostilo, predstavlja ključni razvojni potencial za regeneracijo industrijskega dela z novo, predvidoma neproizvodno rabo. Dobre možnosti se kažejo tudi za navezavo tega dela kompleksa na postajno območje Koroškega kolodvora in naprej proti centru mesta.

Objekt zahodne remize oziroma Stare kurilnice je izjemna historična struktura in s tem potencialni nosilec novih dejavnosti, predvidoma vezanih na predstavitev industrijske tradicije mesta. Skupaj z ostalimi objekti – predvsem s proizvodno halo, ki vključuje del zahodne remize, in s poslovnim objektom – bi lahko postali jedro muzeja industrializacije Maribora.

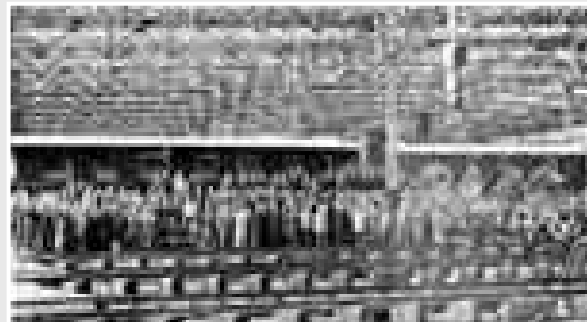


Foto 23: Zaposleni delavci v eni od železniških hal leta 1943, vir podarjene fotografije gospoda Pajtlerja v zbirki drobnega tiska Univerzitetne knjižnice v Mariboru

Predlog ukrepov za varovanje dediščine in revitalizacijo obravnavanega območja

Zaradi obstoječih proizvodnih aktivnosti je o konkretnih posegih težko govoriti, saj bodo ti odvisni predvsem od razmer po ukinitvi proizvodnje. Sedaj se je v primeru delavnic potrebno domisliti predvsem ukrepov, ki morajo pomagati ohraniti ta spomenik oziroma vsaj nekatere njegove najpomembnejše strukture za prihodnost. Posamezni deli so sicer že varovani z mestnimi odloki kot kulturni spomeniki, vendar gre, razen v primeru kolonije, ki je varovana kot celota, na tem območju le še za en objekt in dva stroja. Za ustrežno ohranitev območja je pomembno razširiti obseg varovanja in varovati tudi obdajajoče ambiente in prostorska razmerja, ki jih je ustvarila industrijska dejavnost na celotnem območju. Vsi novi posegi znotraj območja ali v njegovi okolici morajo biti zasnovani tako, da ostaja obstoječa struktura jasno čitljiva in ohranjena v ključnih elementih.

Na območju predlagamo uvajanje dejavnosti, ki bi izkoristile njegove potenciale v čim večji meri in bi obenem tudi v največji možni meri varovale dediščino. Med take ukrepe štejemo na primer postopen umik stanovanj iz objekta šole, oživitev izobraževalnih dejavnosti v objektu, ki je bil po vojni prenovljen v glasbeno šolo, sedaj pa so v njem pretežno stanovanja. V objektih, ki so v občinski lasti, je primerno urediti prostore za različne družbene dejavnosti ali aktivnosti civilne družbe. Potrebno je poskrbeti za umik novejših objektov med kolonijo in kurilniškim območjem ali pa za njihovo ustrežno preoblikovanje.

Na proizvodnem območju pa je potrebno ohranjati obstoječa stavbna razmerja volumnov in obdajajočih ambientov ter varovati Staro kurilnico v vseh njenih značilnostih. Ker je zaščiten kot kulturni spomenik, vse smernice za posege na njej določa Zavod za varstvo kulturne dediščine.



Foto 24: Kolonijska šola

2.5.3 PTUJ: PTUJSKA VINSKA KLET

Ime objekta: Ptujška vinska klet

Lokacija: Ptujška klet vinarstvo d. o. o., Vinarski trg 1, 2250 Ptuj, Slovenija

Kompleks, vpisan v register kulturne dediščine, se nahaja na obrobju starega mestnega jedra Ptuj.

Leto izgradnje: druga polovica 19. stoletja, natančni podatki o začetku gradnje niso znani. Podjetje je bilo ustanovljeno leta 1853.

Lastniki: od 1853 do konca druge svetovne vojne je z objektom gospodarilo podjetje Vinogradniška posest in vinska klet Josip Ornig. Leta 1898 prevzame obrt in podjetje vnuk in nekdanji ptujski župan Josef Ornig, od njega pa leta 1922 njegov sin Pavel Ornig. Od leta 2002 je lastnica ptujške vinske kleti Ptujška klet vinarstvo d. o. o, ki je članica skupine Perutnina Ptuj d. d.

Proizvodna dejavnost: Ptujška vinska klet je od nastanka do danes povezana s proizvodnjo vina.

Razlogi za identifikacijo in vključitev objekta v projekt: Ptujška vinska klet je reprezentančen objekt industrijske kulturne dediščine in kot taka arhitekturni, tehnični in tehnološki spomenik *in situ* nacionalnega pomena. Ptujška klet vinarstvo d. o. o. je sodobni poslovni sistem, ki na območju nekdanje Ornigove kleti deluje kot svojevrsten sodobni eko muzej. Je nepogrešljiva ptujška in nacionalna turistična destinacija. S projektom želimo opozoriti na strateško vključevanje kakovostnih vinskih tradicij v načrtovanje nadaljnjega razvoja Ptujške vinske kleti.



Foto 25 (levo): Sedež nekdanje in današnje upravne zgradbe vinske kleti

Foto 26 (desno): Del notranjega dvorišča, iz katerega je tudi glavni vhod v vinsko klet (skrajno desno).

a) Povzetek razvojnih značilnosti – kulturnovarstveni vidik

Kompleks ptujške kleti je nastal v več fazah pozidave mestnega kareja tik ob vzhodnem mestnem obzidju. Analiza razvojnih značilnosti je pokazala njegovo tesno navezanost na razvoj mesta in seveda ključno vlogo v trgovini z vinom, predvsem v obdobju med vojnama, ko so kompleks tudi dogradili v obsegu kot ga poznamo danes.

Zgodovinsko-pričevalni kontekst najučinkoviteje opredelimo z omembo ustanoviteljev in lastnikov kleti do konca druge svetovne vojne, to je z ambiciozno družino Ornig, ki je dala Ptujtu tudi enega njegovih najzaslužnejših županov Jožefa Orniga. Drug pomemben steber razvoja, ki je Ptujsko klet uvrščal med najpomembnejše slovenske vinske kleti, pa so njeni povojni direktorji in enologi. Omeniti velja starosto med njimi Janija Gönca.

Na lokaciji lahko razberemo več faz razvoja, ki se kažejo danes v strnjeni ob ulični zazidavi razviti v več gradbenih fazah. Najintenzivnejša je potekala v času med obema svetovnjima vojnama, ko je klet in vinsko trgovino vodil Paul Ornig.

Prostorsko-razvojne značilnosti opredeli izbor lokacije, ki pa je bil predvsem pragmatične narave. Po podrtju srednjeveškega obzidja in priključitvi zunanjih robnih površin, glazije k mestu, je ta predstavljala najoptimalnejšo možnost za razvoj novogradenj. Ornigovi so kupili parcelo severno od vzhodnih mestnih vrat na področju, ki je danes del mestnega jedra. Nedaleč od Ornigove kleti je imela svoje kleti družina Fürst, takrat že s tradicijo v vinski trgovini. Obe so po vojni združili v državnem podjetju, katerega naslednik je današnje podjetje Ptujška klet vinarstvo, d. o. o.

Na območju so v preteklosti potekale vse faze predelave grozdja, zorenje in stekleničenje vina. Danes je glavna proizvodnja podjetja preseljena na lokacijo bivše Fürstove kleti v Vodnikovi ulici. Na lokaciji ob Trstenjakovi ulici pa v veliki kleti pod kompleksom ohranjajo klasičen način zorenja vina v lesenih sodih, ki med pridelovalci vin postaja zopet vse bolj zanimiv.

O posebnih stavbno-konstruktivskih kvalitetah strukture govorimo predvsem v primeru velikih obokanih kleti, zgrajenimi pod več kot polovico objektov kompleksa. Nadzemni deli so vsi, razen poslovne stavbe, zasnovani manj ambiciozno. Poslovni del, zgrajen v začetku tridesetih let 20. stoletja, je ambicioznejši, s poudarjeno zasnovano in lego ob Trstenjakovi ulici ter sicer skromno fasadno dekoracijo, ki pa je pri ostalih objektih sploh ni. V primeru podzemnih kleti gre za eno največjih tovrstnih struktur v državi, ki varuje tudi najstarejše ohranjeno slovensko vino Zlata trta iz leta 1917, in ji je potrebno v nadaljnjih fazah projekta nameniti posebno pozornost.

O posebni tehnološko-tehnični dediščini v kompleksu žal ne moremo govoriti, saj je bila stara oprema odstranjena ali prenesena na lokacijo ob Vodnikovi. Velja pa opomniti na imenitno zbirko arhivskih vin z že omenjenim najstarejšim slovenskim vinom ter tradicionalne lesene sode za zorenje vina, med katerimi so najstarejši stari okoli sto let.



Foto 27: Vinski arhiv ptujške kleti v zahodnem delu kompleksa

b) Usmeritve za oblikovanje revitalizacijskih posegov

Potencial obravnavanega območja industrijske dediščine

Kompleks Ptujška klet ob Trstenjakovi ulici je zagotovo pomemben v prostorsko-razvojnem merilu Ptuja in za spomenik industrijske kulturne dediščine ne le lokalnega, temveč tudi nacionalnega pomena.

Kompleks ima z dobro ohranjeno klasično kletjo, sedežem uprave in degustacijskim lokalom potencial, da še intenzivneje izpostavi lastno tradicijo za promocijo svojih vin ter hkrati vpliva na dvig vinske kulture kot dela ptujške identitete. Oboje je ključno povezano z ohranjanjem dediščine vinarstva in s tem z iskanjem poti za najučinkovitejšo simbiozo aktualne dejavnosti kleti in varovanja njene tradicije.

Obstoječe stanje kaže kar nekaj konkretnih možnosti, iz katerih je mogoče razviti uspešno povezavo poslovno-proizvodne in prezentacijsko-promocijske dejavnosti, ki bi tako samemu podjetju kot mestu ustvarila razvojna izhodišča za utrditev lastne identitete ter posledično ekonomskega položaja na trgu z vinom.

Izkušnje različnih industrijskih eko muzejev po svetu so namreč pokazale, da kvalitetno zasnovani projekti promocije v navezavi z varovanjem dediščine prinesejo najboljše rezultate. Kot primer lahko izpostavimo tradicijo destilarn whiskyja na Škotskem in muzealizacijo številnih med njimi za promocijske namene.



Foto 28: Značilnost, primerjalna prednost in element turistične privlačnosti ptujške vinske kleti je zagotovo dobro ohranjeno in vzdrževano leseno posodje, ki je v takšnem obsegu edinstveno v slovenskem merilu.

Predlog ukrepov za varovanje dediščine in za revitalizacijo obravnavanega območja

Skladno s potenciali, ki jih kompleks kleti ob Trstenjakovi ulici nudi tako s svojo lego kot s tradicijo vinarstva in z ambicijami vodstva podjetja, da zagotovi svojim vinom kvaliteto ter uspešnost na tržišču, se kaže veliko možnosti za uspešno prihodnost historičnega industrijskega kompleksa. Seveda je potrebno ukrepe zasnovati racionalno in hkrati ambiciozno, z lastno vizijo in ne le s posnemanjem tujih scenarijev.

V prvi vrsti bi veljalo razmisliti o boljši izkoriščenosti obstoječih kapacitet predvsem gostinskega dela, možnem odprtju kleti za občasne ogledne (npr. enkrat mesečno) ipd., hkrati pa zagotoviti pripravo konkretnih predlogov prihodnjega razvoja.

2.5.4 ROSENTAL: KARLSCHACHT

Ime objekta: Karlschacht (bivša umivalnica rudarjev)

Lokacija: Avstrija, regija Voitsberg. Mesto Rosental pri Kainachu.

Leto izgradnje: objekt je bil zgrajen leta 1957.

Lastniki: nekdanji lastnik objekta je bilo podjetje GKB-Bergbau GmbH, Voitsberger; sedANJI lastnik pa je podjetje Technologie- und Gründerpark Rosental GesmbH.

Proizvodna/industrijska namembnost: objekt je prvotno služil kot umivalnica rudarjev, v njem so se nahajali prostori nadzornega organa in prostor za spust v rudnik. Danes se tam nahaja tehnološki park.

Razlogi za identifikacijo in vključitev v projekt: stavba je dober primer možnosti revitalizacije stare opuščene rudarske stavbe. Danes se na tem področju nahajajo obnovljene pisarne in tovarne, v katerih je zaposleno 50 ljudi.



Foto 29: Rosental Karlschacht

40

Modeli
revitalizacije
objektov
industrijske
kulturne
dediščine

3 Idejna študija konkretnih revitalizacij

41

Modeli
revitalizacije
objektov
industrijske
kulturne
dediščine

3 IDEJNA ŠTUDIJA KONKRETNIH REVITALIZACIJ

3.1 Tipi revitalizacij opuščениh industrijskih objektov

Če izhajamo iz temeljne usmeritve, da bodo revitalizirani industrijski objekti primarno namenjeni kulturno-umetniškim dejavnostim, je to moč doseči tako, da v revitaliziranem objektu vzpostavimo neko celovito institucijo, ki bo sistematično izvajala permanentno dejavnost s kulturno-umetniškega področja. Takšna dejavnost je seveda lahko izjemno raznovrstna, v osnovi pa jo lahko izvajajo trije tipi institucij:

A. Kulturni center

Je interdisciplinarni center z razpršeno kulturno in drugo raznovrstno (izobraževalno, nastanitveno, raziskovalno ...) dejavnostjo. Vključuje produkcijsko, prireditveno, nastanitveno in različno storitveno (komplementarno, podporno, komercialno) dejavnost.

B. Tematski center

Je tematsko profiliran interdisciplinarni center in zajema eno ali več področij, ki tematsko definirajo določene vsebine. Predvideva raznovrstne pristope k istim/sorodnim vsebinam.

C. Produkcijski center

Je prostor, ki je v osnovi namenjen ustvarjanju, produkciji in predprodukciji z možnostjo postprodukcije. To omogoča z dovršeno infrastrukturno in organizacijsko platformo, ki je namenjena v uporabo najširšemu krogu organizacij, skupin in posameznikom (tako s področja neodvisne kot tudi etabrirane kulture). Delovanje centra, ki za razliko od prvih dveh tipov primarno ni namenjeno prezentaciji kulturno-umetniških vsebin, temveč njihovi produkciji, poteka v tesnem sodelovanju z lokalno skupnostjo.

Vsakega izmed navedenih tipov je moč aplicirati na različne modele revitalizacije. Pri tem je seveda potrebno upoštevati dejanske (kompleksne in raznovrstne) kontekste vsakega konkretnega revitaliziranega objekta. Študija v nadaljevanju predstavlja konkretno metodologijo, s katero smo (izhajajoč iz zgornje tipologije) izdelali štiri možne vsebinske modele za revitalizacijo Klasirnice. Dva predstavljenata modela izhajata iz tipa 'tematski center', po eden pa iz tipov 'kulturni center' in 'produkcijski center'.

Pred podrobno predstavitevijo predlaganih modelov revitalizacije Klasirnice pa najprej strnjeno predstavljamo kratko analizo konteksta (geografskega, upravnega, demografskega, ekonomskega, kulturnega, športno-rekreacijskega, turističnega ipd.), znotraj katerega se bo vzpostavil revitalizirani center.

3.2 Analiza lokalnega okvira, znotraj katerega bo potekala revitalizacija Klasirnice

3.2.1 Geografska in upravna lega Mestne občine Velenje

MO Velenje leži v širši Savinjsko-Šaleški pokrajini (v zadnjem času poznana pod imenom SAŠA regija), ki se razprostira na področju Zgornje Savinjske in Šaleške doline. Zgornja Savinjska dolina je področje ob zgornjem toku reke Savinje, od izvira reke

Pake do izliva v Savinjo, po kateri ima dolina ime. Pokriva področje šestih občin, in sicer Mozirje, Nazarje, Ljubno ob Savinji, Gornji Grad, Luče in Solčava. Šaleška dolina pa obsega ozemlje od kraja Paka pri Velenju do soteske Penk pri Šoštanju. Dolina leži v smeri severozahod–jugovzhod in meri okoli 40 km². Omejimo jo lahko tudi z izohipso 450 m in poleg ravnega dolinskega dna (nadmorske višine okoli 400 m) obsega še rahlo gričevnato severno obrobje. Dolinsko dno, ki je dolgo okoli 9 km in široko okoli 2 km, obsega 20 km². Zaradi izkopavanja lignita je skoraj tretjina tega površja (6 km²) popolnoma preoblikovana, ojezerjeni deli obsegajo več kot 2 km². Dobra tretjina (16 km²) Šaleške doline leži v MO Velenje, ostali del pa v občini Šoštanj.

Z novo upravno razdelitvijo leta 1994 je bila občina Velenje, ki je merila preko 182 km², razdeljena na tri občine. Nastale so občina Šoštanj (96 km²), občina Šmartno ob Paki (18 km²) in Mestna občina Velenje. Tej občini so leta 1998 priključili še KS Vinska gora (prej občina Žalec), tako da MO Velenje sedaj meri 83 km².

Čprav prištevamo ozemlje MO Velenje med predalpske pokrajine, so v mnogih pokrajnotvornih elementih zaznavne subpanonske značilnosti. Ta prehodnost se kaže tudi znotraj same občine, ki jo lahko razdelimo na več pokrajinskih enot. Osrednji del občine predstavlja Šaleška dolina, ki se proti severu dviguje v verigo odrastkov vzhodnih Karavank, na južnem delu pa prehaja preko Ložiškega gričevja in Vinske Gore proti Celjski kotlini.

3.2.2 Prebivalstvo

Velenje je po številu prebivalcev peto največje slovensko mesto, vendar izrazito izstopa iz ustaljenega vzorca razvoja poselitve, saj po stopnji rasti prebivalstva precej presega povprečje. Do leta 1945 ni imelo tradicije storitvenega središča za širše območje in je bilo le navaden trg. Mesto je postalo šele leta 1959. Ko se je na začetku šestdesetih razvilo v občinsko središče, je zaradi nadpovprečnega proizvodnega pomena postalo poleg Celja najpomembnejše gospodarsko in zaposlitveno središče v porečju reke Savinje.

Danes prištevamo prebivalstvo Mestne občine Velenje med najmlajša v Sloveniji, saj več kot tri četrtine ne presega starosti petdeset let. Govorimo o mladem demografskem režimu, za katerega je značilna srednje močna rodnost (okoli 25 ‰) in zelo nizka smrtnost (8–9 ‰), zato je naraven prirastek občuten in mladega prebivalstva je dosti. Starostna piramida ima obliko enakostraničnega trikotnika. Režim je značilen za območje s sorazmerno hitrim gospodarskim razvojem.

Za razliko od Šoštanja, ki v neposredni bližini v zadnjem obdobju stagnira, se je Velenje izredno razmahnilo, kar je očiten razmah razvoja premogovnika in z njim povezane industrializacije Šaleške doline. Od konca druge svetovne vojne se je obseg pridobivanja premoga naglo večal, vzporedno z njim pa je močno naraščalo tudi število zaposlenih v velenjskem premogovniku in Velenju nasploh.

Porast prebivalcev na območju MOV se po letu 1989 (višek – 32.323) umiri. Povečalo se je s priključitvijo naselja Vinska Gora, ko je MOV pridobila 1569 prebivalcev (prva sprememba v statističnih podatkih je leta 1997). Eden od vzrokov za umiritev je izrazil upad števila novorojenih proti koncu osemdesetih (leta 1987 – 503). Ob izteku stoletja (podatek velja za leto 1998) znaša število prebivalcev, ki naseljujejo območje MOV, 31.547, kar predstavlja 1,7 ‰ slovenskega prebivalstva. Z gostoto poselitve (414 preb./km²) pa MOV presega slovensko povprečje več kot štirikrat.

Tabela 1: Število prebivalcev MO Velenje in občine Šoštanj

	Velenje	Šoštanj
1990:	32.310	8287
1991:	32.250	8266
1992:	32.250	8175
1993:	31.441	8175
1994:	31.491	8103
1995:	31.664	8093
1996:	31.532	8142
1997:	31.253	8166
1998:	33.908	8111
1999:	34.186	8183
2000:	34.091	8223
2001:	34.047	8269
2002:	33.893	8365
2003:	33.756	8394

Avtohtonega prebivalstva v Velenju skorajda ni. Priseljenci so iz različnih delov Slovenije in bivše Jugoslavije. Delež priseljencev iz republik bivše Jugoslavije je v Velenju po zadnji statistični obdelavi (31. 12. 1989 – od tu dalje se na nivoju občine tovrstna statistika ni več vodila) 23,7 %.

Tabela 2: Starost prebivalcev MO Velenje (december 2003)

Velenje	skupaj	moški	ženske
Skupaj	33.756	16.994	16.762
0–4 leta	1511	785	726
5–9 let	1543	811	732
10–14 let	1763	933	830
15–19 let	2544	1238	1306
20–24 let	2870	1476	1394
25–29 let	2770	1466	1304
30–34 let	2194	1145	1049
35–39 let	2613	1276	1337
40–44 let	3129	1569	1560
45–49 let	3341	1723	1618
50–54 let	2816	1536	1280
55–59 let	1840	955	885
60–64 let	1536	747	789
65–69 let	1285	581	704
70–74 let	966	416	550
75–79 let	613	224	389
80–84 let	301	82	219
85–89 let	86	21	65
90–95 let	29	10	19
95–99 let	6	-	-
100 let in več	-	-	-

Tabela 3: Starost prebivalcev občine Šoštanj (december 2003)

Šoštanj	skupaj	moški	ženske
Skupaj	8394	4140	4254
0–4 leta	423	197	226
5–9 let	417	206	211
10–14 let	486	250	236
15–19 let	582	305	277
20–24 let	635	337	298
25–29 let	621	307	314
30–34 let	559	290	269
35–39 let	708	357	351
40–44 let	715	375	340
45–49 let	675	354	321
50–54 let	533	300	233
55–59 let	409	206	203
60–64 let	413	185	228
65–69 let	388	175	213
70–74 let	354	160	194
75–79 let	241	76	165
80–84 let	158	45	113
85–89 let	52	12	40
90–95 let	23	3	20
95–99 let	2	-	-
100 let in več	-	-	-

Vir: Statistični letopis RS, 2003

3.2.3 Šolstvo, izobraževanje

V MOV je med zaposlenimi 7 % visoko izobraženih, od tega je večje število moških kot žensk. Z višjo, srednjo in nižjo izobrazbo pa je večji delež prebivalstva v občini ženskega spola. Po številu so najbolj zastopane naslednje: stopnja kvalificirane strokovne izobrazbe – 32,3 %, stopnja nekvalificirane strokovne izobrazbe – 25,2 % in srednja stopnja izobrazbe – 24,1 % vseh zaposlenih prebivalcev v občini.⁹

Tabela 4: Izobrazba (prebivalstvo, staro 15 let ali več, popis 2002)

	Velenje	Šoštanj
Skupaj:	22.782	2334
Brez izobrazbe in nepopolna osnovna:	1121	132
Osnovna:	5784	708
Srednja:	13.281	1336
Visoka:	2596	158

Tabela 5: Podatki o šolah in številu učencev za leto 2001/2002

	Šoštanj	Velenje
Osnovne šole	7 šol in 6 podružnic	2 šoli (danes združeni v 1 novo OŠ) in 4 podružnice
Učenci OŠ	3063	810
Dijaki srednjih šol po občini stalnega prebivališča	2389	578
Študenti visokošolskih zavodov po občini stalnega prebivališča	1519	315

opombe

⁹ LA 21, poročilo za 1999, str. 146.

Vrtec Velenje

Razdeljen je na štiri organizacijske enote in dvanajst dislociranih, ki jih skupaj obiskuje 1197 otrok, zanje pa skrbi 195 zaposlenih.¹⁰

Center srednjih šol Velenje

Vanj so vključene vse velenjske srednje in visoke šole (Poklicna in tehniška rudarska šola za storitvene dejavnosti; Poklicna in tehniška strojna šola; Poklicna in tehniška elektro in računalniška šola; Gimnazija; Višja strokovna šola – Elektronika, izobraževalni programi: turistični in ekonomski tehnik; dijaški in študentski dom ter skupne strokovne službe). Center je v letu 1999/2000 obiskovalo 2779 dijakov, 208 odraslih in 141 rednih ter 157 izrednih študentov, zaposlenih je 205 učiteljev.¹¹ V CSŠ je vključena še Višja strokovna šola s programom Elektronika in v šolskem letu 1999/2000 prvič tudi višješolski program Rudarstvo in geotehnologija. Šolski center je pomembna izobraževalna institucija za širše območje Slovenije, saj ima skoraj polovica dijakov stalno bivališče izven MOV, dijaki pa prihajajo iz več kot 30 občin Republike Slovenije.

Glasbena šola Frana Koruna Koželjskega

V šolskem letu 1999/2000 je bilo na osnovno stopnjo vpisanih 865 učencev, na srednji stopnji, umetniški gimnaziji ter vzporednem izobraževanju pa jo je obiskovalo 106 učencev. Je edina slovenska glasbena šola, kjer 67 profesorjev poučuje vse inštrumente. Poleg učilnic se v objektu glasbene šole nahaja še koncertna, orgelska, orkestralna, baletna in mala dvorana – skupaj 850 sedežev. Vsako leto organizirajo interne nastope za učence, glasbeni abonma, seminarje in poletne šole z mednarodno udeležbo za učence, dijake in učitelje. V letu 1998 je bila pridobljena koncesija za glasbeno gimnazijo (Umetniška gimnazija), v zaključni fazi pa so priprave za ustanovitev visokošolskega zavoda.

Ljudska univerza Velenje

Ponujajo različne izobraževalne programe za odrasle; od osnovnošolskega, poklicnega in srednješolskega, do jezikovnih in računalniških tečajev. Na univerzi je redno zaposlenih 5, 130 pa je zunanjih sodelavcev, ki so v šolskem letu 1997/98 predavali okrog 1800 udeležencem izobraževanja. Od aprila 1999 deluje na ljudski univerzi središče za samostojno učenje, kjer so štirje učni prostori opremljeni z avdio in video pripomočki, multimedijskimi pripomočki ipd.

Znanstvenoraziskovalna dejavnost v MOV

Na Inštitutu za ekološke raziskave ERICO je zaposlenih 50 raziskovalcev. Z znanstvenoraziskovalno dejavnostjo se ukvarjajo tudi v Gorenju d. d., svojo raziskovalno enoto pa imata še Premogovnik Velenje in Zavod za urbanizem Velenje, kjer je zaposlenih 14 delavcev.

3.2.4 Ekonomska situacija in trg delovne sile

V Termoelektrarni Šoštanj (TEŠ), Premogovniku Velenje in Gorenju ter njihovih hčerinskih in drugih podjetjih je zaposleno skoraj 12.000 ljudi, kar je več kot polovica vseh zaposlenih v Šaleški dolini. V premogovniku in elektrarni izrazito prevladuje moška delovna sila, v Gorenju pa ženska.¹²

Če zaposlitveno strukturo MO Velenje primerjamo s podatki za MO Ljubljana in Slovenijo,¹³ lahko ugotovimo precejšnje razlike. Posledice intenzivne industrializacije in urbanizacije v Šaleški dolini v povojnem obdobju se izražajo z najnižjim deležem

opombe

¹⁰ LA 21, poročilo za 1999, str. 177.¹¹ Almanah občin Velenje, Šoštanj in Šmartno ob Paki 2000.¹² LA 21, poročilo za 1999, str. 146.¹³ Urad RS za statistiko, 1998.

aktivnega prebivalstva MO Velenje v primarnem sektorju in hkrati največjim v sekundarnem sektorju. Ostala dva deleža zaostajata tako za slovenskim povprečjem kot tudi za MO Ljubljana, kjer je iz podatkov razvidna izrazita terciacija in kvartarizacija zaposlitvene strukture v občini.

Število premogovniških delavcev je raslo do leta 1986, ko je bilo tu zaposlenih 5523 ljudi. Ko so v drugi polovici osemdesetih let pričeli zmanjševati izkop lignita, se je število zaposlenih do konca leta 1997 zmanjšalo na 4000. Nezaposlenost ni bila velika, saj so ob premogovniku nastala manjša podjetja, ki so zaposlila blizu 300 delavcev. Tudi v šoštanjski elektrarni se je število delavcev večalo skladno z večanjem elektrarne.

S spremembami političnega in ekonomskega sistema je tudi na področju zaposlovanja prišlo do sprememb. Kljub vsemu se v nekdanji velenjski občini oziroma v občinah, nastalih iz nje (Velenje, Šoštanj, Šmartno ob Paki), ohranja zaposlenost, kakršna je bila sredi osemdesetih let. To je za naše razmere izjemno, saj sta zadnje čase zlasti za nekatere slovenske regije (mariborsko, celjsko, zasavsko) značilna upadanje števila zaposlenih in povečana nezaposlenost.

Tabela 6: Trg delovne sile v MO Velenje

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Število zaposlenih	23.289	21.138	20.469	21.324	21.342	21.825	21.907
Število brezposelnih	1085	1621	1863	2476	2155	2041	2146
Stopnja registrirane brezposelnosti	4,2	6,4	8,1	10,4	9,2	8,6	8,9
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Število zaposlenih	21.763	21.465	21.789	22.283	22.486	22.184	22.206
Število brezposelnih	2377	2701	2618	2269	2217	2329	2426
Stopnja registrirane brezposelnosti	11,9	13,4	12,8	11,1	10,7	11,2	11,6

Vir podatkov: Zavod RS za zaposlovanje, Območna služba Velenje

Tabela 7: Brezposelni v MO Velenje (december 2002)

Število brezposelnih	1930
Število brezposelnih žensk:	1046 žensk
Število brezposelnih moških:	884
	39,7 % brezposelnih brez izobrazbe
	23,9 % s 3. in 4. stopnjo izobrazbe
	30,6 % s 5. stopnjo izobrazbe
	2,8 % s 6. stopnjo izobrazbe
	2,9 % s 7. stopnjo izobrazbe

Vir podatkov: Zavod RS za zaposlovanje, Območna služba Velenje

Tabela 8: Trg delovne sile v občini Šoštanj

	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Število zaposlenih	...	2488	2397	2414	2462	2459
Število brezposelnih	296	299	316	299	326	332
Stopnja registrirane brezposelnosti	9,1	9,0	9,5	8,8	9,4	9,5

Vir podatkov: Zavod RS za zaposlovanje, Območna služba Velenje

3.2.5 Prometne povezave

Na oblikovanje prometnih povezav v veliki meri vplivajo naravno geografske razmere ter potrebe po transportu ljudi in blaga, ki nastanejo v okviru gospodarskih dejavnosti. MO Velenje ima pomembno transportno vlogo, saj se njeno cestno omrežje povezuje s severno Slovenijo, tj. Koroško regijo in naprej z Avstrijo, čeprav skozi ozko grlo soteske Huda Luknja. Manj ugodna je njena periferna lega glede na slovenski avtocestni križ (smer Koper–Ljubljana–Maribor), ki se izgrajuje kot prioriteta petega evropskega prometnega koridorja za Srednjo in Vzhodno Evropo do leta 2010 (regionalni razvojni program Savinjske regije, 2000).

Po Uredbi o kategorizaciji državnih cest¹⁴ sodi cesta od Arje vasi, ki preko Velenja pelje na Koroško, med glavne ceste I. reda, ki je v solidnem stanju. Je javna cesta, namenjena mešanemu prometu, njena dolžina pa znaša 51,7 km. Iz Velenja poteka tudi regionalna cesta II. reda v smeri Šoštanj–Šentvid–Črna, ki je prav tako namenjena za mešani promet, dolga pa 46,5 km. Iste kategorije je cesta proti Pesju, Gorenju in Letušu, dolga 11,8 km. Med regionalne ceste III. reda štejeta za mešan promet namenjeni cesti iz Velenja v Dobrtešo vas (15,5 km) ter proti Škalam, Graški Gori in Slovenj Gradcu (29,2 km).

Razvojna strategija MOV (1998) predlaga, da se najprej odpravijo obstoječe konfliktne točke:

- nivojsko križanje železniškega tira s Cesto talcev, izven nivojsko križanje – podvoz predvidene cestne povezave v Pesju z industrijsko cono Stara vas;
- uskladitev občinskih planskih aktov z republiškim planom razvoja železniške infrastrukture glede trase Velenje–Dravograd.

Velenje je tudi končna postaja 38 km dolge železniške proge Celje–Šoštanj–Velenje. Železniški tir je speljan tudi neposredno v objekt KLASIRNICE.

3.2.6 Kultura, šport in turizem

V Mestni občini Velenje se skozi vse leto dogajajo številne prireditve na področju kulture in kulturnih dejavnosti. Za dogajanja na tem področju skrbijo: Knjižnica Velenje, Knjižnica Velenje – prireditve, Muzej Velenje, Muzej Velenje – galerija, Muzej premogovništva Slovenije Velenje, Glasbena šola Frana Koruna Koželjskega, Mladinski center Velenje, Javni sklad RS za kulturne dejavnosti – IO Velenje, ki združuje glasbo, film, gledališče, folkloro, ples, likovnike in literate, knjigarna Kulturnica, Plesni teater In – ter številna kulturna društva.

opombe

¹⁴ Uradni list RS, št. 33/1998

Športno udeleževati se je možno v Športno-rekreacijskem zavodu Rdeča dvorana in v Turistično-rekreacijskem centru Jezero. V Velenju je registriranih veliko število športnih društev. V TRC Jezero so igrišča za tenis, mini golf, mali nogomet, odbojko na mivki in ulično košarko, konjeniški center, sodobni nogometni in atletski stadion, v Beli dvorani pa sodoben fitness studio. V Velenjskem jezeru se je mogoče tudi kopati in loviti ribe. Ob bok Beli dvorani lahko postavimo Rdečo dvorano z igrišči za kolektivne športe z žogo, namizni tenis, skvoš in badminton. Ob njej se nahaja bazenski kompleks z velikim olimpijskim in manjšim zimskim bazenom, pripravlja pa se tudi izgradnja velikega športno-zabavišnega parka ob TRC Jezero.

Športne dejavnosti se odvijajo tudi v samem centru mesta, kjer se nahaja smučarsko-skakalni center s skakalnicami, prevlečenimi s plastično maso oziroma umetno travo. Tekma za letni kontinentalni pokal Gorenja in Nočna tekma za rudarsko svetilko sta le dve od vsakoletnih prireditev, ki privabljata gledalce in obiskovalce iz vse Slovenije ter tujine.

Na Golteh in v bližnji okolici je veliko možnosti za pestro športno in rekreativno dejavnost. V zdraviliškem parku Term Topolšica je bazen olimpijskih mer s termalno vodo (27 °C), v hotelu pa so trije notranji bazeni s temperaturo vode 36 °C.

Pestrost naravnih habitatov, velika gozdnatost (nad 50 % površin), bogata naravna in kulturna dediščina Šaleške doline pomenijo velik turistični in rekreativni potencial. Tudi gospodarski in z njim posredno prostorski razvoj je v zadnjih letih prinesel nove možnosti za omenjeni dejavnosti. Kot posledica 120-letnega rudarjenja so nastala umetna jezera, ki dodatno bogatijo turistično in rekreativno ponudbo doline. Tako je ob Velenjskem jezeru nastal največji Turistično-rekreacijski center Jezero, ki poleg že naštetega vključuje še restavracijo Jezero, Center vodnih športov ter avtokamp, ki lahko sprejme 400 obiskovalcev, v načrtu pa so že depandanse za 80 oseb.

Poleg ostale rekreacije načrtujejo na jezerskem bregu tudi igrišče za golf. To pomeni dodatno rabo na površinah, ki so bile do sedaj ob rekreaciji namenjene tudi kmetijstvu. Pri načrtovanju tega igrišča je potrebno še posebej skrbno pretehtati okoljske vplive, saj je travno rušo potrebno izdatno gnojiti. Vsaka intenzivna raba zemljišč v bližini vode pa zaradi spiranja hranilnih snovi lahko na jezera vpliva negativno. Pri takšnem koriščenju jezerskih bregov je potrebno težiti k čim bolj sonaravni rabi.

V Šoštanju je letni bazen, ob Vili Široko pa športni park z nogometnim in teniškim igriščem. Nogometno igrišče je tudi v Šmartnem ob Paki.

Največje gostinsko podjetje je Gost Velenje z restavracijo Jezero, Vilo Široko v Šoštanju, mnogimi manjšimi lokali ter turistično agencijo. Podjetje, ki zaposluje 145 delavcev, ima v lasti še hotel Barbara v Fiesi z zmogljivostjo 132 ležišč. Gorenje se z gostinstvom ukvarja v svoji enoti Gostinstvo, ki upravlja Vilo Herberstein, hotel Paka (90 ležišč) in restavracijo Klub, ki je bila pred tem last podjetja Gost Velenje.

Terme Topolšica se nahajajo v občini Šoštanj in so moderen rekreacijski, zdraviliški in gostinski center. Hotel ima poleg 227 ležišč velik bazen s termalno vodo ter ostali prostori in napravami, potrebnimi za zdraviliško in rekreativno dejavnost.

Delo turističnih društev v Šaleški dolini usklajujeta Turistična zveza Velenje in Turistična zveza Šoštanj. Turistično-informacijski in promocijski center Velenje (TIC) je profesionalna ustanova, ki se ukvarja z načrtovanjem, usklajevanjem ter z informacijsko in promocijsko dejavnostjo na področju turizma v Mestni občini Velenje, ki je tudi ustanovitelj centra.

Tabela 9: Prenočitvene kapacitete v letu 2003

	Velenje	Šoštanj
Nastanitveni objekti	5	2
Sobe	80	218
Ležišča	182	399
Št. nočitev	13.041	100.800
Od tega tujcev	10.323	41.301

Tabela 10: Obisk prireditev v letu 2004

	Prireditve	Število obiskovalcev
1.	Pikin festival	več kot 70.000
2.	Noč ob jezeru	25.000
3.	Revija skokov Velenje	4000
4.	Prireditve Graška Gora poje in igra	4000
5.	Silvestrovanje na prostem	4000
6.	Skok čez kožo	3800
7.	Starotrški dan v Šaleku	3000
8.	Adventure Race Velenje – Slovenia	3000
9.	Konjeniško tekmovanje, turnir CSI - B	3000
10.	Dnevi mladih in kulture	2700
11.	Naviga	2700
12.	Festival mladih kultur Kunigunda	2600
13.	Slovenia open – namiznoteniško prvenstvo	2500
14.	Konjeniško tekmovanje, Pokal Slovenije	2500
15.	Cvetlični sejem	2000
16.	Jesenski sejem	2000
17.	Avto rally	2000
18.	Atletski miting	800

3.3 Predlagani modeli revitalizacije Klasirnice

Na podlagi analize lokalnih razmer in izhajajoč iz prej predstavljene tipologije možnih revitalizacij smo izdelali štiri vsebinske modele/predloge za revitalizacijo Klasirnice. Kot je že bilo omenjeno, dva predstavljenata modela izhajata iz tipa 'tematski center', po eden pa iz tipov 'kulturni center' in 'produkcijski center'.

1. model: Kulturni stolp

Je interdisciplinarni (multi)kulturni center, ki se ukvarja z zelo raznovrstnimi kulturami, izobraževalnimi, nastanitvenimi, raziskovalnimi in drugimi dejavnostmi, ki so usmerjene tako v prezentacijo (prireditvene, razstavne in druge dejavnosti) kot tudi v produkcijo. V ta namen vključuje model tudi širok spekter različnih podpornih, komplementarnih in tudi komercialnih dejavnosti.

V svetu, tudi v Sloveniji, deluje nepregledna množica kulturnih centrov, ki so v nekaterih segmentih primerljivi s tem modelom. Hkrati pa je naš model predvsem zaradi fizičnih in drugih kontekstualnih značilnosti same stavbe (Klasirnice) v številnih pogledih izjemen.

Za ilustracijo navajamo nekaj konkretnih primerov:

La Villette (Pariz, Francija), Cankarjev dom (Ljubljana, Slovenija), Institut of Contemporary Arts (ICA - London, VB), Pompidou center (Pariz, Francija), Voovrit (Gent, Belgija), Trafo (Budimpešta, Madžarska).

2. model: Ars energetika

Je tematski center, ki se skozi raznovrstne kulturne, umetniške, znanstvene in druge pristope osredotoča na temo energije v najširšem pomenu besede. Vsebinska usmeritev tematskega centra Ars energetika izhaja iz zgodovinske in aktualne vezanosti Šaleške doline na energijo. Ta vezanost je po eni strani zelo konkretna, hkrati pa tudi simbolna.

Primerljivih tematskih centrov v svetovnem merilu ni ravno veliko. Tudi tisti, ki so, se razlikujejo bodisi po tematski usmeritvi bodisi po pristopu k temi. Za ilustracijo kljub temu navajamo nekaj primerov tematskih centrov, ki so v nekaterih segmentih primerljivi z našim predlogom:

Biosphera – research center (Arizona, ZDA), ARS Electronica – center za tehnologijo in družbo – muzej prihodnosti (Linz, Avstrija), ZKM (Karlsruhe, Nemčija), Ex Millennium (London, VB), Fresh HtwoO center – hiša eksperimentov: osrednja tema centra je voda (Nizozemska).

3. model: Center za oblikovanje

Visoko profiliran tematski center, ki se s svojimi razvojno-raziskovalnimi, prireditvenimi, izobraževalnimi, razstavnimi (muzejskimi) in produkcijskimi dejavnostmi osredotoča na oblikovanje (design). Takšna vsebinska usmeritev izhaja tako iz nacionalnih potreb kot iz lokalnih kontekstov.

Primeri sorodnih centrov: Mecad (Barcelona, Španija), Designe Centrum Nordhein Westfalen (Essen, Nemčija), Light House (Glasgow, Škotska), Design Museum London.

4. model: Produkcijska platforma

Model produkcijska platforma je v osnovi prostor, ki omogoča infrastrukturno in organizacijsko platformo, ki je namenjena ustvarjanju, produkciji in predprodukciji z možnostjo postprodukcije. Kot takšen je center namenjen v uporabo najširšemu krogu organizacij, skupin in posameznikom (tako iz lokalnega, nacionalnega kot tudi iz najširšega mednarodnega prostora), njegovo delovanje pa poteka v tesnem sodelovanju z lokalno skupnostjo. Produkcijska platforma je vadbena center za vse vrste kulturno-umetniških praks, od najbolj eksperimentalnih, alternativnih in marginalnih ter vse do zelo etabliranih, tudi komercialnih produkcij. Njegova ključna prednost so nizki stroški in zelo dobra tehnična opremljenost, poleg produkcije pa je v najširšem smislu v njem prostor tudi za najrazličnejše predpremiere ipd. Delovanje platforme je projektno (za razliko od modela kulturni stolp). Deluje kot inkubator, sočasno servisira obstoječe produkcije (s svojim dovršenim tehničnim poolom) in izobraževanja deficitarnih kulturnih poklicev (tehnik, kulturni menedžerji ipd). Gravitacijsko območje so države EU in Zahodni Balkan.

Do določene mere primerljivi produkcijski centri: Cabel Factory (Helsinki, Finska), Wuk (Dunaj, Avstrija), Artsadmin (London, VB), Belle de Mai (Marseilles, Francija).

3.3.1 Analize SWOT

Tako izoblikovane modele je potrebno ovrednotiti z vidika različnih kontekstov. V ta namen smo uporabili ustaljeno metodologijo, ki je znana po svojem angleškem imenu SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats), temelji pa na konkretni analizi prednosti, pomanjkljivosti in potencialnih priložnosti ter nevarnosti, ki jih ima analizirani projekt. Rezultate analiz predstavljamo v strnjeni obliki tipskih tabel.

SWOT 1: KULTURNI STOLP**PREDNOSTI:**

- ni zares sorodnega centra v širši okolici (SLO + sosedi)
- raznovrstnost akterjev, vsebin, publike
- optimalni izkoristek prostih kapacitet
- nove vsebine (sodobne kulturno-umetniške in izobraževalne prakse)
- inovativno okolje
- dimenzije objekta
- dobra in slikovita lokacija
- obstoj umetniške gimnazije v Velenju
- obstoj ostalih kulturnih ustanov
- ni spomeniško zaščitena

PRILOŽNOSTI:

- preprečevanje bega možganov
- večje priseljevanje strokovnjakov različnih profilov
- obstoječa železniška povezava
- mlada populacija lokalnega okolja
- pomanjkanje tovrstnih vsebin v regiji
- večja razpoznavnost mesta in države
- več delovnih mest
- večja socialna vključenost prebivalstva (obeh spolov, različnih ras, nacionalnosti, starosti, političnih prepričanj, veroizpovedi, slojev itd.)
- višja zaposljivost
- več možnosti sodelovanja v evropskem prostoru
- Velenje kot središče širše regije
- povečana interakcija z različnimi publikami
- povečanje mobilnosti umetnikov in umetniških del

POMANJKLJIVOSTI:

- pomanjkanje kritične mase publike
- pomanjkanje strokovnega kadra
- neopredeljenost v programskih dokumentih
- težja razpoznavnost centra
- nejasna vsebinska usmeritev
- nekooperativnost v lokalnem okolju
- veliki javnofinančni vložki
- visoki stroški delovanja
- težavnost vodenja in upravljanja
- nekooperativni institucionalni okvir
- geografska dislociranost

NEVARNOSTI:

- neodvisnost programiranja
- nizka koncentracija publike
- velika odvisnost od političnih odločitev
- lokalna samozadostnost
- prevelik aparat

SWOT 2 – ARS ENERGETIKA

PREDNOSTI:

- ni sorodnega centra v širši okolici (SLO + sosedi)
- istovrstnost akterjev, vsebin, publike (vse tri nivoje združuje tematika energije, ki izhaja iz lokalnega okolja – Velenje je tako simbolno kot praktično neločljivo povezano z energijo)
- ena tema na N-načinov (posledično lažje upravljanje, usmerjanje in tudi promoviranje centra)
- nove vsebine
- inovativno in raziskovalno okolje
- sorodni projekti na temo energije (sončni park ipd.)
- dimenzije objekta
- dobra in slikovita lokacija
- obstoj ozko specializiranih podjetij v lokalnem okolju (npr. ERICo, ŠCV ...)
- obstoj ostalih kulturnih ustanov (Muzej premogovništva ...)
- ni spomeniško zaščitena
- razvojna strategija mesta Velenje
- celoten koncept mesta in subregije/doline je povezana z energijo (simbolno in konkretno)
- ugodno industrijsko zaledje (Premogovnik, Gorenje, TEŠ)
- okoljevarstvena ozaveščenost okolja
- razvita znanstvena produkcija na področju energetike (Premogovnik, TEŠ, ERICo itd.)
- vsebinska privlačnost modela za pridobivanje zasebnega kapitala, javnih sredstev in sredstev evropskih skladov

PRILOŽNOSTI:

- povezovanje gospodarstva, izobraževanja, znanosti in kulture
- javno zasebno partnerstvo
- preprečevanje bega možganov
- večje priseljevanje strokovnjakov zelo različnih profilov
- obstoječa železniška povezava
- načrtovani projekt Vodni park v neposredni bližini
- mlada populacija lokalnega okolja
- pomanjkanje tovrstnih vsebin v širši regiji in Evropi
- vzpostavitev okolja, ki bi delovalo povezovalno med znanostjo, prakso in umetnostjo
- migracije publike od zunaj
- večja razpoznavnost mesta in države
- več delovnih mest
- večja socialna vključenost prebivalstva
- višja zaposljivost prebivalstva
- več možnosti sodelovanja v evropskem prostoru
- Velenje kot središče širše regije
- povečana interakcija z različnimi publikami
- izkoriščanje možnosti pridobivanja sredstev iz evropskih skladov in domačih sredstev

POMANJKLJIVOSTI:

- pomanjkanje strokovnega kadra
- ozko razumevanje energije
- ozka specializiranost strokovnih kadrov
- nedelujoči (medresorski) institucionalni okvir
- slabe in slabo izkoriščene povezave med državo, regijo in lokalnimi skupnostmi
- skromna umetniška produkcija na izbrano temo
- geografska dislociranost
- nenaklonjenost okolja, ki je usmerjeno v kratkoročne tržne rezultate
- nenaklonjenost dolgoročnim razvojnim rešitvam
- nepoznavanje avantgardne umetnosti med širšo publiko in strokovno javnostjo

NEVARNOSTI:

- neodvisnost programiranja
- nizka koncentracija publike
- velika odvisnost od političnih odločitev
- lokalna samozadostnost
- prevelik aparat
- visoki stroški delovanja
- težavnost vodenja in upravljanja
- pomanjkanje strokovnega kadra

SWOT 3: CENTER ZA OBLIKOVANJE**PREDNOSTI:**

- ni sorodnega centra v širši okolici (SLO + sosedi)
- jasen vsebinski profil
- nove vsebine
- inovativno okolje
- dimenzije objekta
- dobra in slikovita lokacija
- sovpadanje z dolgoročno strategijo Republike Slovenije (center ind. dizajna)
- sovpadanje z dolgoročnim razvojem podjetja Gorenje d. d.
- povezanost z gospodarstvom
- ni spomeniško zaščitena
- naklonjenost okolja do povezave med gospodarstvom in dizajnom
- obstoj usposobljenih kadrov (tehnologi in oblikovalci)
- velik promocijski in marketinški potencial dizajna
- manjši javnofinančni stroški
- vsebinska privlačnost modela za zasebni kapital
- geografska odmaknjenost je za določene dele dejavnosti pozitivna
- model ni nujno naravnano na množično publiko

PRILOŽNOSTI:

- preprečevanje bega možganov
- večje priseljevanje strokovnjakov
- dolgoletni strokovni interes stroke po obstoju takšnega centra
- pomanjkanje tovrstnih vsebin v regiji in državi
- migracije publike od zunaj
- večja razpoznavnost mesta in države
- več delovnih mest
- višja zaposljivost
- povezave z izobraževanjem (od začetnega do visokoprofiliranega in specializiranega študija)
- sodelovanje z visokošolskimi ustanovami za oblikovanje (moduli, delavnice)
- več možnosti sodelovanja v evropskem prostoru
- Velenje kot središče dizajna
- povečana interakcija z različnimi publikami
- vsebinska privlačnost modela za zasebni kapital
- inkubator idej za svetovni trg
- možnost razširitev fokusa tudi na ostala področja oblikovanja
- prostor omogoča postavitev velikih tematskih razstav tako realiziranih kot konceptualnih izdelkov
- dokumentacijski in založniški center za dizajn

POMANJKLJIVOSTI:

- pomanjkanje strokovnega kadra za upravljanje
- nepovezanost subjektov v lokalnem okolju
- visoki stroški delovanja
- geografska dislociranost (manjša kot pri ostalih treh)
- slaba javno prometna infrastruktura (manjša kot pri ostalih treh)
- velika odvisnost od odločitev lokalnega gospodarstva
- vizualna neatraktivnost objekta

NEVARNOSTI:

- nizka koncentracija publike
- velika odvisnost od političnih odločitev
- velika odvisnost od odločitev lokalnega gospodarstva
- neusklajenost in nesodelovanje oblikovalske stroke in ustanov med seboj ter z gospodarstvom
- možnost ustanovitve podobnega centra v ožji ali širši okolici
- neodzivanje strokovne javnosti, ki je centralizirana

SWOT 4: PRODUKCIJSKA PLATFORMA**PREDNOSTI:**

- ni sorodnega produkcijskega centra v širši okolici (SLO, sosedi, Balkan)
- raznovrstnost akterjev, vsebin, publike
- optimalni izkoristek prostih kapacitet
- nove vsebine
- inovativno okolje
- dimenzije objekta
- inspirativna industrijska in postindustrijska krajina
- zapolnjuje infrastrukturni manko za ustvarjanje (ateljeji, vadbni prostori, studii, AV projekti, spletni projekti, 3D-animacije, produkcija DVD ...)
- zapolnjuje tehnološki manko
- zapolnjuje izobraževalni manko
- zapolnjuje predprodukcijski manko
- velika koncentracija umetnikov, dogodkov in povpraševanje po takšnih prostorih na širšem območju
- odmaknjenost od urbanih centrov
- nizki stroški izvajanja dejavnosti modela
- samovzdrževalen model
- večja razpoznavnost mesta in države

PRILOŽNOSTI:

- preprečevanje bega možganov
- večje priseljevanje strokovnjakov različnih profilov
- obstoječa železniška povezava
- mlada lokalna populacija
- migracije umetnikov in strokovnjakov od zunaj
- večja razpoznavnost mesta in države
- več delovnih mest
- višja posredna zaposljivost
- več možnosti sodelovanja v evropskem prostoru
- Velenje kot specializirano središče širše regije za (pred)produkcijo
- povečanje mobilnosti umetnikov in umetniških del
- povečana interakcija med različnimi umetniškimi disciplinami
- osrednji in največji center 'Artist in residence' (bivajoči umetnik) v širši regiji
- profesionalni pogoji dela, ki dvigujejo kakovost produkcije
- vzpostavitev tehnološke in razvojne ekipe
- valilnica kadrov
- testna platforma za podjetja
- zaradi velikosti produkcije zanimivo za sponzorje

POMANJKLJIVOSTI:

- pomanjkanje strokovnega kadra
- neopredeljenost v programskih dokumentih (za razliko od Ars energetike in Centra za oblikovanje; *glej poglavje 3.4 Razvojne, finančne in pravne podlage za revitalizacijo Klasirnice*)
- težja razpoznavnost
- veliki začetni javnofinančni vložki
- visoki investicijski stroški
- težavnost vodenja in upravljanja
- nedelujoči (medresorski) institucionalni okvir
- geografska dislociranost
- visoki stroški amortizacije tekočega vzdrževanja

NEVARNOSTI:

- stihijskost programiranja
- nizka interakcija med bivajočimi akterji
- samozadostnost modela v odnosu do lokalne in širše javnosti
- prevelik administrativni in upravljavski aparat
- koncept »karkolizem« (zaradi avtonomnosti gostujočih vsebin lahko te vsebinsko in kakovostno zelo nihajo, kar lahko zelo negativno vpliva na razpoznavnost in obiskanost centra)
- težja razpoznavnost
- opravičljivost javnofinančnih vložkov v investicijo

3.3.2 Prostorsko-vsebinska analiza

Po ovrednotenju modelov z vidika njihovih prednosti, pomanjkljivosti in potencialnih priložnosti ter nevarnosti je smiselno vsakega izmed modelov še dodatno analizirati z vidika njegove prostorske umeščenosti in ustreznosti vsebinskih ter programskih usmeritev glede na lokacijo in naravo objekta.

Glede prostorske umeščenosti objekta Klasirnica je, ne glede na izbrani model, najprej smiselno izpostaviti sledeče:

- prometne povezave lokacije z ostalimi deli Slovenije in Evrope so zaenkrat razmeroma slabe, vendar pa se razmere postopoma izboljšujejo, tako da bi ob začetku izvajanja dejavnosti v Klasirnici bila situacija lahko že dosti boljša. Najprej je predvidena obnova ceste med Velenjem in priključkom na avtocesto v Arji vasi (obnova naj bi bila končana do leta 2008), kasneje realizacija t. i. 3. razvojne osi, ki bo povezala Koroško z avtocesto Lj-Mb (do leta 2015) – ta povezava bo predvidoma potekala v neposredni bližini Klasirnice;
- vpetost objekta v bližnjo okolico, kjer se že nekaj let razvija rekreacijsko središče. V naslednjih letih pa naj bi lokalna skupnost tam realizirala razmeroma ambiciozne načrte (Vodni park, Pikino mesto, hotel ...), kar lahko prinese zelo pozitivne sinergijske rezultate;
- vsekakor bo še pred pričetkom dejavnosti v Klasirnici na mikrolokaciji nujno potrebno celovito urediti dostop do objekta, parkirišča ipd.

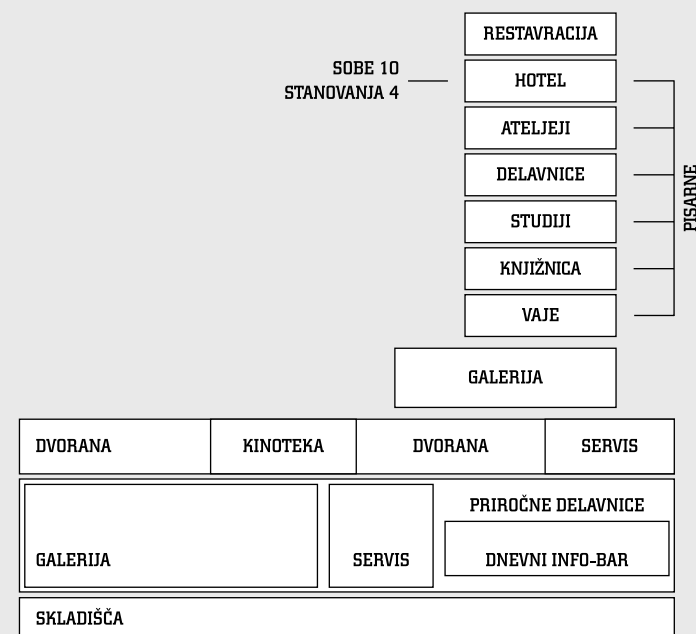
Vsebinske analize je zaradi različnih usmeritev in prioritet modelov nujno analizirati za vsak model posebej. Vseeno pa imajo vsi štirje modeli poleg glavne dejavnosti še skupni del dejavnosti:

- vsi modeli nudijo rezidenčne kapacitete, specifična izobraževanja in tudi založniško oz. publicistično dejavnost. Obseg posameznih dejavnosti se glede na prioritete vsakega posameznega modela razlikuje;
- ne glede na izbor konkretnega modela mora center vsak dan nekako permanentno opozarjati nase (npr. lastni radio, internet, založba, redna publicistična dejavnost itd.).

Model 1: KULTURNI STOLP

Ker je za ta model ključen visok ritem dogajanja, bi bila zanj idealna dva velika produkcijsko-prireditvena prostora. To pa je žal možno le z zelo velikimi gradbenimi posegi. Če dva prostora nista tehnično ali ekonomsko izvedljiva, bi se bilo v vsebinski usmeritvi smiselno osredotočiti bodisi na razstave bodisi na gledališko-koncertno dejavnost.

Prostorske kapacitete Klasirnice omogočajo največji razstavni prostor v Sloveniji ali srednje veliko dvorano (400–500 sedežev) za koncerte, gledališče, simpozije ipd. Raziskave kažejo, da je gledališče (v različnih oblikah) najbolj zaželena vrsta med publiko, zato bi bila usmeritev v gledališče in koncerte finančno perspektivnejša, saj je za ta model ključen dejavnik število obiskovalcev.



Programski ritem:

- dnevni ritem
- velike razstave: 4 letno

Pričakovani obseg publike: 100–120.000 letno + 20 % gostovanj

Struktura ciljne publike:

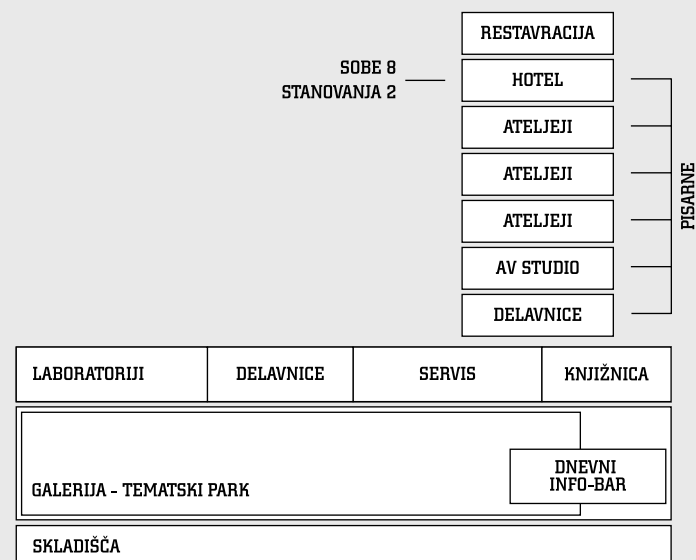
Zastopane so vse starostne skupine, predvsem konzumenti kulture in mobilna publika. V bistvu ta model nagovarja najširšo možno kulturno zainteresirano publiko.

Geografski domet:

- razstave: Benetke–Dunaj–Budimpešta–Zagreb,
- gledališče: v Sloveniji takšnega centra ni (Cankarjev dom je strukturno do neke mere primerljiv, vendar pa vsebinsko bolj komercialno orientiran),
- rezidence za umetnike: Evropa in širše,
- koncerti: v Sloveniji takšne dvorane ni, sosednje države do prestolnic.

Model 2: ARS ENERGETIKA

Ta model je namenjen zelo različnim starostnim skupinam in profilom publike (tako znanstvenikom kot umetnikom, tako tehnikom kot družboslovcem). Poleg usmeritve na obiskovalce tudi ta model predstavlja produkcijsko platformo, le da je ta tematsko zelo jasno in razmeroma ozko zamejena.



Programski ritem:

- središče tega modela je stalna razstava, ki se permanentno dopolnjuje, razvija, posodablja;
- dopolnjujejo jo razni umetniški dogodki (mesečni ritem) in produkcije (projektni ritem).

Pričakovani obseg publike: 200.000 letno + 20 % gostovanj

Struktura ciljne publike:

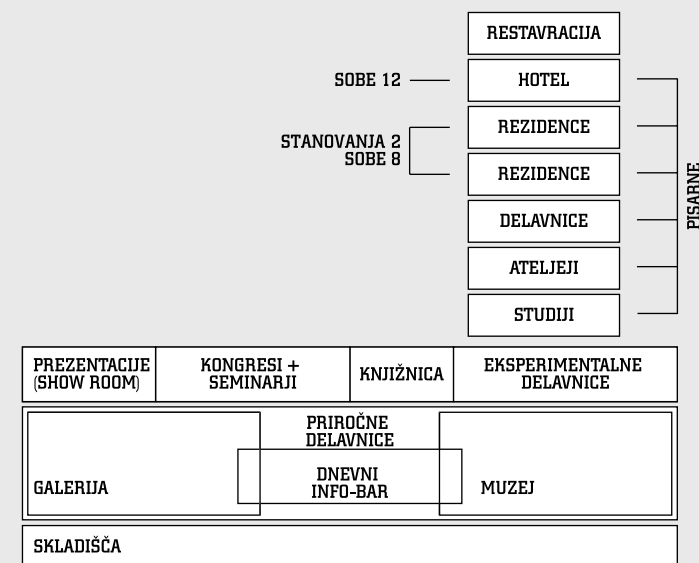
Zelo velik je delež mladih in otrok (povezava s Pikinim festivalom oz. Pikinim mestom), vsekakor pa tudi starejših. Ciljne skupine ne predstavljajo zgolj kulturno, temveč tudi tehnološko, znanstveno in ekološko zainteresirana publika. Ta model nagovarja še širšo strukturo publike kot jo model kulturni stolp.

Geografski domet:

- Srednja Evropa in verjetno še širše

Model 3: CENTER ZA OBLIKOVANJE

Ta model je vsebinsko usklajen z akcijskim načrtom Vlade RS, v katerem je konkretno omenjen center oblikovanja (design center).



Programski ritem:

- izobraževanje poteka permanentno
- muzej: letni ritem
- galerija: dvomesečno
- ateljeji, delavnice itd.: dnevni ritem

Pričakovani obseg publike: 120.000 letno + 20 % gostovanj

Struktura ciljne publike:

Večinoma je zastopana specializirana publika (študentje in starejši).

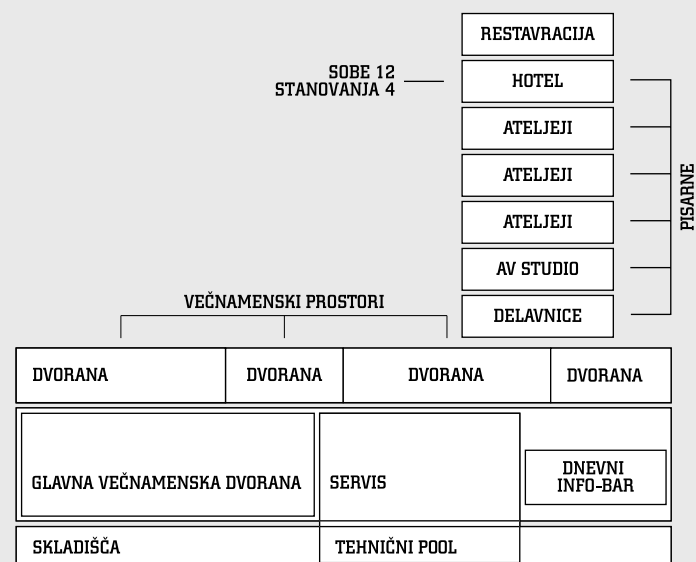
Geografski domet:

- Zagreb-Milano-Linz-Budimpešta

Model 4: PRODUKCIJSKA PLATFORMA

Ta model je popolnoma v skladu z akcijskim načrtom Vlade RS, v katerem je med prioritetami izpostavljena ideja grozdenja rezidenčnih centrov. V tem kontekstu bi lahko bila Klasirnica osrednji slovenski rezidenčni center.

Med predlaganimi štirimi modeli je ta najmanj ambiciozen, verjetno najcenejši in najbolj izvedljiv. Njegova osrednja lastnost je usmerjenost na produkcijo, ne pa na prezentacijo kulture in umetnosti. Tako je zanj značilno, da uvaža producente in izvaža umetniške artefakte. V sicer manjšem, a še zmeraj obstoječem prezentacijskem segmentu, bi bile prireditve razmeroma velike, a še vedno manjše kot v modelu kulturni stolp).



Programski ritem:

- dnevni ritem, najbolj sprotno dogajanje od vseh modelov
- izvajalski del produkcij: na 14 dni (10 srednje velikih produkcij letno, vmes koncerti, razstave, sejmi ...)

Pričakovani obseg publike:

Zaradi usmerjenosti modela na produkcijo je pričakovani obseg publike med vsemi modeli najmanjši: 30.000 letno v Klasirnici + 20.000 na gostovanjih.

Struktura ciljne publike:

Različna kulturno zainteresirana publika, ki je praviloma ozko specializirana (kar glede na dejstvo, da model ni prioritarno usmerjen na publiko, ni tako zelo pomembno).

Geografski domet:

- produkcija: Evropa
- tehnični pool: Slovenija in okolica
- izobraževanje tehnikov: Evropa
- predstave: Slovenija in sosednje države (zaradi omejitev prostora le srednje velike predstave)

3.3.3 Kadrovsko-finančna analiza

Po prostorsko-vsebinski analizi je potrebno modele natančneje ovrednotiti tudi z vidika potrebnih kadrov, finančnih sredstev in možnih virov financiranja.

a) Ocena kadrovskih potreb

Model 1: KULTURNI STOLP

Uprava in program – 22 oseb

Sem sodijo direktor, administracija, kadrovska, finančno-računovodska in pravna služba, programski vodje, urednik založništva, marketing, odnosi z javnostmi ipd.

Ta kategorija kadrov je v veliki meri vezana na mandatno zaposlitev, kjer velja poudariti, da mora biti mandat dovolj dolg za realizacijo zastavljenih programov. Ne sme se zgoditi, da bi sredi mandata zaradi različnih domnevno vsebinskih razlogov menjavali upravno-programске kadre, temveč jim je potrebno zagotoviti dovolj časa za realizacijo vsebinskih programov.

Tehnični sektor – 30 oseb

Sem sodijo tehnični direktor, oblikovalci zvoka in luči, strokovnjak za video opremo, električarji, odrski tehniki in delavci, sistemski operater in računalničarji, ekonom, inspicient, biljeterji, natakariji in prodajalci v info baru, hišnik ipd.

Kuhinja – 8 oseb

Sem sodijo vodja kuhinje, ekonom, kuharji in pomočniki, natakariji ipd.

Skupaj – 60 oseb

Dodati je potrebno še zunanje sodelavce, ki preko pogodbenega razmerja skrbijo za čiščenje, varovanje, garderobo, sobe ipd. – 12 oseb.

Modela 2 in 3: ARS ENERGETIKA in CENTER ZA OBLIKOVANJE

Oba modela imata približno enake kadrovske potrebe.

Model 4: PRODUKCIJSKA PLATFORMA

Glede na specifično orientacijo modela bi potreboval predvidoma 50 % manj programskih in 50 % več tehničnih delavcev, od zunanjih sodelavcev pa za 50 % manj varovanja.

b) Ocena stroškov

Model 1: KULTURNI STOLP

Zagonski investicijski stroški:

- cca 2 mrd brez tehnologije + 1,5–2 mrd za tehnološko opremo (odvisno od modela)
- Skupaj: 3,5–4 mrd SIT = 14,6–16,7 mio EUR

Stroški rednega delovanja:

1. Stroški dela:

- uprava in program (22): 5 mio SIT bruto/leto po osebi = 110 mio SIT
- tehnični sektor (30): 4 mio SIT bruto/leto po osebi = 120 mio SIT
- kuhinja (8): 4 mio bruto/leto po osebi = 32 mio SIT
- zunanji (12): 40 mio SIT/leto (groba ocena)
- Skupaj: 302 mio SIT/leto

2. Splošni stroški delovanja:

(obratovalni stroški praviloma predstavljajo cca 25 % letnega proračuna)

- elektrika
 - komunala
 - ogrevanje
 - telekomunikacije (telefon, internet, fax)
 - pisarniški material
 - zavarovanje ...
 - tekoče vzdrževanje
- Skupaj: 300 mio SIT/leto

3. Stroški programa:

(30–40 % celotnega proračuna)

Skupaj: 400 mio SIT/leto

4. Investicijsko vzdrževanje in nakup opreme:

(10 % celotnega proračuna)

Skupaj: 100 mio SIT/leto

Skupaj: 1,1 mrd SIT/leto = 4,6 mio EUR/leto

Modela 2 in 3: ARS ENERGETIKA in CENTER ZA OBLIKOVANJE

Programski stroški so manjši za cca 100 mio SIT, kar znaša 300 mio SIT/leto.

Skupaj: 1 mrd SIT/leto = 4,2 mio EUR/leto

Model 4: PRODUKCIJSKA PLATFORMA

Stroški kadrov zaradi specifične usmeritve modela (50 % manj programskih delavcev, 50 % tehničnih delavcev več, 50 % varovanja manj) bi bili predvidoma za 20 mio manjši, skupaj torej cca 280 mio SIT.

Približno za polovico pa bi bili nižji tudi programski stroški, ki bi znašali cca 200 mio SIT/leto.

Skupaj: 880 mio SIT/leto = 3,7 mio EUR/leto

c) Možni viri financiranja

INVESTICIJA (cca 4 mrd)

Evropski viri:

- sklad za regionalni razvoj
- kohezijski skladi (ekologija, energija, razvoj, tehnologija)
- pobude skupnosti (Interreg, URBAN)
- norveški finančni mehanizem

Model 2: ARS ENERGETIKA

Izraženo v deležih:

- 85 % evropski viri (max)
 - 15 % nacionalni proračun, lokalni proračun, zasebni prispevki (200 mio vsak)
- Pri ostalih modelih je pričakovati nižji delež evropskih sredstev. Pri modelu 3 (Center za oblikovanje) je pričakovati višji delež iz zasebnega kapitala in javnih sredstev (državni proračun, evropski strukturni, kohezijski in socialni skladi). Pri modelih 1 in 4 (Kulturni stolp in Produkcijska platforma) pa bo nujen višji delež proračunskih sredstev.

DELOVANJE:

Evropski viri:

- pobude skupnosti (EQUAL, Interreg, URBAN)

- programi skupnosti (Kultura 2007, Media plus, Leonardo, Minerva, Eureka, e-content +, IST)
- programi in fundacije (Goethe institut, Francoski institut, Prohelvetia, Kultur kontakt, Britanski svet, Avstrijski inštitut, Italijanski inštitut ...)

Model 2: ARS ENERGETIKA

Letni strošek delovanja: 1 mrd SIT (4,2 mio EUR)

- lastni prihodki:
 - 200 mio SIT – vstopnine
 - 60 mio SIT – sponzorji, spominki, gostinska ponudba in najemnine
- evropski viri (programi, inštituti in fundacije):
 - 40 mio SIT
- zasebni prispevki (gospodarstvo):
 - 50 mio SIT
- nacionalni proračun:
 - 450 mio SIT
- proračun regije in lokalnih skupnosti:
 - 200 mio SIT

Model 1: KULTURNI STOLP

Ta model ima najvišje ocenjene stroške delovanja. Dodatnih 100 mio SIT (v primerjavi z modelom 2) se pokrije iz lastnih prihodkov (vstopnine, koprodukcije ...) in javnih sredstev (proračuni lokalne skupnosti, regije in države).

Model 3: CENTER ZA OBLIKOVANJE

Pričakovani delež zasebnih prispevkov iz gospodarstva je bistveno višji (cca 200 mio. SIT). Zaradi vključenosti modela v strategijo Republike Slovenije je verjetnejši tudi vložek iz javnih sredstev, tako državnih kot evropskih. Nastala razlika se izravna z manjšim deležem lokalnih in regionalnih javnih sredstev.

Model 4: PRODUKCIJSKA PLATFORMA

Pri tem modelu je zaradi njegove specifične usmerjenosti pričakovati manj prihodkov od vstopnin, po drugi strani pa več prihodkov od najemnin, izposoje tehnične opreme ter tudi več prispevkov od gospodarstva in sponzorjev.

V splošnem bi imel ta model v primerjavi z ostalimi najmanj lastnih prihodkov, vendar tudi precej nižje stroške programa.

3.3.4 Sklepi in priporočila

Na podlagi predstavljene analize lahko sklenemo, da so vsi štirje modeli izvedljivi, njihov izbor pa je odvisen predvsem od odločitve lokalne skupnosti in usklajenosti vseh njenih akterjev. Glede na **finančni kriterij** (višina investicije in pričakovani viri pokrivanja stroškov) bi bila prioriteta modela 2 (Tematski center – Ars energetika) in 3 (Center za oblikovanje). Glede na **kriterij javne dostopnosti** je najugodnejši model 2, sledita model 1 in 3. Glede na **kriterij dometa** (najbližja konkurenca, 'tržne' niše, publika, producenti in ustvarjalci) sta v prednosti modela 2 in 4. Glede na **kriterij skladnosti projekta s programskimi dokumenti države in EU** sta v prednosti modela 2 in 3, ki sta enakovredna. **Kriterij skladnosti s potrebami lokalnega okolja** ponovno daje prednost modeloma 2 in 3.

Statusno organizacijska oblika bo ne glede na izbrani model nepridobitna organizacija/ustanova v interesu javnosti. Nikakor pa to ne more biti čisti javni zavod kulturnega tipa.

Ne glede na izbran model bo tako pri začetni investiciji kot pri kasnejšem rednem delovanju potrebno javno-zasebno partnerstvo.

Prporočila:

- investicijo je ne glede na izbrani model potrebno izvesti v celoti in ne po delih! Nujno jo je tudi izpeljati do konca;
- gradbeni odbor mora biti sestavljen večpartitno – v njem morajo sodelovati tudi že potencialni upravljalci, arhitekti, investitorji itd.;
- celoten projekt mora v vseh fazah nujno potekati preko mednarodnih natečajev, in sicer vsaj na naslednjih stopnjah:
 1. investicijski
 2. arhitekturni
 3. programski (za vse profile).

3.3.5 Predviden časovni okvir in ocena dinamike vzpostavitve projekta

Neodvisno od izbranega modela bo za zagon in celotno vzpostavitev Klasirnice kot aktivnega centra potrebnih nekaj let. Vse to pa seveda ob predpostavki, da že sedaj potekajo raznovrstne aktivnosti za uvrstitev projekta v ključne razvojne dokumente in strategije tako v Sloveniji kot v EU.

a) Ocena dinamike vzpostavitve projekta

- 5 let za zagon
- 10 let za celovito notranjo vzpostavitev (da izobrazijo potrebne strokovne kadre ipd.) in zunanje etabliranje (da se simbolno postavi na svetovni zemljevid)

b) Predviden časovni okvir dejavnosti za realizacijo revitalizacije objekta Klasirnica

V letu 2006:

- na programski ravni je potrebno projekt verificirati s strani lokalne skupnosti
- nujno je potrebno izbrati en model
- doseči uvrstitev projekta v državni razvojni program s strani vlade
- izbrani model dokončno razdelati na projektni ravni

V letu 2007:

- projekt uskladiti z Brusljem
- rezervirati sredstva v bruseljskem in državnem proračunu za leto 2008
- pridobiti projektno dokumentacijo

V letu 2008:

- investicija

V letu 2009:

- zaključek arhitekturne investicije
- dokončati izbor upravljalca, ki mora biti v tem letu že v funkciji

V letu 2010:

- zaključiti investicijo (interier)
- upravljalca bi moral biti **obvezno** v funkciji že pred zaključkom investicije

3.4 Razvojne, finančne in pravne podlage za revitalizacijo Klasirnice

Na podlagi odločitve MO Velenje je bil kot eden od projektov INTERREG IIIA v Državni razvojni program za leti 2005/2006 sprejet tudi projekt INDU.PIK. Junija 2005 je nastala analitična mapa z naslovom Klasirnica Pesje.¹⁵ Uresničevanje zamisli o revitalizaciji zapuščenega industrijskega objekta je botrovalo odločitvam lokalnih oblasti za proučitev možnosti naselitve tega veličastnega objekta z več kot 10.000 m² uporabne površine. Ekipa izbranih zunanjih svetovalcev je pri svojem delu upoštevala izkazan interes lokalne skupnosti, metodološki pristop, ki velja za podobne predštudije izvedljivosti, in mednarodne izkušnje. Pri svojem delu smo strokovnjaki naleteli na veliko dilem, saj projekt po zahtevnosti predstavlja pionirsko delo v Sloveniji. Predvsem zaradi obsega in tveganja, ki bi jih prinesle kulturne vsebine v opustelo sodobno tehniško dediščino.

3.4.1 Prostorski, pogodbeni in razvojni dokumenti lokalne skupnosti

a) Kronologija dogodkov, povezanih s Klasirnico

14. junija 2005 je v Uradnem vestniku MO Velenje objavljen Odlok o prostorskih in ureditvenih pogojih planske celote PUP 04 za dele mesta Velenje (Uradni vestniki MO Velenje št. 9/96, 10/97, 2/98, 3/99, 1/01, 6/02, 9/05). 52. člen opredeljuje območje urejanja P 4/4 (industrijska in logistična cona Premogovnika Velenje v Pesju), za morfološko enoto 7E, v kateri se nahaja tudi Klasirnica, pa določa, da so v tej enoti "dovoljeni vsi posegi v skladu z namembnostjo prostora ter vsi posegi, s katerimi se zmanjšujejo negativni vplivi na okolje. Dopustna je tudi sprememba namembnosti obstoječih objektov, naprav in zunanjih površin za poslovne, trgovske, servisne, skladiščne in centralne dejavnosti".

5. septembra 2005 lastnik Klasirnice, Premogovnik Velenje, d. d. z MO Velenje (prevzemnik) podpiše Pogodbo o brezplačnem prenosu nepremičnine Klasirnica na MO Velenje. V 2. točki pogodbeni stranki "ugotavljata, da je Premogovnik Velenje objekt Klasirnica prenehal uporabljati za namene klasiranja premoga zaradi modernizacije proizvodnje in zaradi ekoloških razlogov". V nadaljevanju MO Velenje napoveduje, da bo "prevzeti objekt Klasirnica preuredila tako, da bo ohranil pričevanja tehnične in prostorske dediščine moderne zgodovinske rudarske regije. Namen preureditve objekta je ustvariti inovativno okolje, ki bo tudi kulturno in turistično središče širšega prostora, hkrati pa daje možnost nadaljnjega razvoja storitvenih dejavnosti in zaposlovanja v povezavi z ostalimi kulturnimi dejavnostmi v regiji in Slovenije v tesni navezavi s Turistično rekreacijskim centrom Jezero".

19. oktobra 2005 Urad za okolje in prostor MO Velenje izda Premogovniku Velenje, d. d. lokacijsko informacijo za promet z nepremičninami.

21. novembra 2005 MO Velenje sprejme Odlok o lokacijskem načrtu za rekreacijsko območje Jezero v Velenju (Uradni vestnik MO Velenje št. 20/05), s katerim prostorsko ureja širšo okolico Klasirnice: Vodni park, olimpijski bazen, Pikino deželo, nadomestno čolnarno itd. Odlok je za bodočnost Klasirnice pomemben predvsem zaradi cestnih povezav, parkirišč, vodovoda, kanalizacije, elektrike, razsvetljave, komunikacij, ogrevanja in odlagališč.

20. februarja 2006 pooblaščen predstavniki Premogovnika Velenje, d. d. s predstavniki novega lastnika, MO Velenje, podpišejo primopredajni zapisnik. V njem na

opombe

¹⁵ Poles, Rok. (2005). Analitična mapa: Klasirnica Pesje. Projekt INDU.PIK: Modeli revitalizacije objektov industrijske kulture dediščine. Velenje.

osnovi Pogodbe o brezplačnem prenosu prepuščajo v upravljanje in lastnino objekt Drobilnica in Klasirnica Pesje, objekt 300, ki se nahaja na parc. št. 1137/1, vpisan pod vl. št. 2 k. o. Velenje. Objekt obsega poslovno stavbo v izmeri 2642 m², dvorišče v izmeri 359 m² in dvorišče v izmeri 86 m². Z zapisnikom pogodbeni stranki uredita tudi ostala tehnična vprašanja prevzema.

b) Lokalni kulturni program

Lokalni kulturni program je dokument razvojnega načrtovanja kulturne politike v Mestni občini Velenje, ki ga je sprejel Svet Mestne občine Velenje 25. 11. 2003. Je eden redkih tovrstnih dokumentov lokalnih skupnosti, ki so jih sploh sprejele javne oblasti v Sloveniji. Med ključnimi cilji in ukrepi, ki dajejo podlago za revitalizacijo Klasirnice najdemo naslednje:

- vključevanje v evropski kulturni pristo:: sodelovanje na razpisih, koprodukcijsko sodelovanje z mednarodnimi asociacijami, prijava vseslovensko referenčnih/prepoznavnih velenjskih kulturno-umetniških projektov večletnega značaja na Program EU/Kultura 2000/ST, povezovanje s producenti iz partnerskih mest (izmenjave izkušenj, programsko povezovanje);
- Velenje kot pomembno in prepoznavno kulturno središče: izvajanje nadstandardnih produkcij, podpora nadstandardnim produkcijam, PR kulturnoumetniških programov, občinskih služb (TIC) in medijskih hiš, prizadevanje, da bi nekatere prireditve postale dogodki na državni ravni;
- predstavljanje naravne in kulturne dediščine (temeljno izhodišče je, da sta naravna in kulturna dediščina ne le kulturni dobrini, temveč sta tudi potencial za gospodarski, predvsem turistični razvoj občine. Minimalni cilj je vsaj ustaviti propadanje naravne in kulturne dediščine, zlasti etnološke dediščine in gradov, ki so najbolj ogroženi): sprejem odloka o varstvu naravne in kulturne dediščine, zagotavljanje sredstev za obnovo kulturne dediščine, zagotoviti dostopnost celovitih informacij o kulturni dediščini (celovit pregled nad kulturno dediščino, celovite informacije o kulturni dediščini, večja dostopnost do informacij o dediščini ...), zagotovitev dostopnosti do kulturnih spomenikov, vključevanje dediščinskih vsebin v izobraževalne programe.

3.4.2 Dolgoročni razvojni dokumenti EU in Slovenije

Slovenija se je že v predpristopni fazi zavezala upoštevati pravni in finančni okvir Evropske unije (EU). Kot neto prejemnica sredstev iz skladov EU in v skladu z normativnimi okviri, ki jih je že pred 1. majem 2004 ali kasneje potrdila, je sprejela pravice in obveznosti iz naslova potrjenih razvojnih strategij in finančnih mehanizmov. Kot prvi razlog dolgoročne vizije si je Slovenija zadala uresničevanje prenovljene Lizbonske strategije (2005), ki naj bi na nacionalni ravni z izvedbenimi ukrepi pospešile doseg ključnega cilja – povečanje blaginje – in s tem sledila družbenemu razvoju EU. Dva načina za doseg višje gospodarske rasti in povečanja zaposlenosti, zapisana v Lizbonski strategiji, sta za uresničljivost projekta INDU.PIK še posebej pomembna. To sta večje vlaganje v izobraževanje, šolstvo, znanost, raziskave, razvoj in v izboljšanje infrastrukture ter skupni industrijski projekti. Ne glede na to, da EU kultura razume kot izgovor za obstoječo "kulturno raznolikost" transnacionalne države in ji Evropska komisija namenja malenkostna sredstva (manj kot 0.2 % evropskega proračuna), ostaja dejstvo, da denarja iz naslova raznih evropskih fondov ni malo. Sploh, če razumemo kulturo kot razvojno priložnost. Vlada RS se je povezovalnih

in razvojnih prednosti kulture očitno zavedala in kulturno razsežnost vključila v dva razvojna dokumenta, ki sledita bodoči finančni perspektivi Evropske unije za obdobje 2007-2013. Iz veljavnih dokumentov izvemamo le tiste dele, ki se neposredno, povečini le na videz posredno, tičejo našega projekta. Pri tem mislimo predvsem na gospodarski, izobraževalni, raziskovalni in razvojni vidik kulture.

a) Strategija razvoja Slovenije

Strategija razvoja Slovenije (SRS) je bila sprejeta 23. junija 2005. Po več kot desetletnih pripravah, ki jih je koordiniral Urad za makroekonomske analize in razvoj (UMAR), je SRS v dokumentu potrdila vizijo in cilje razvoja Slovenije v osemletnem obdobju. V njej Vlada Republike Slovenije poudarja naslednje razvojne prioritete:

1. konkurenčno gospodarstvo in hitrejša rast
2. učinkovito ustvarjanje, dvosmerni pretok in uporaba znanja za gospodarski razvoj in kakovostna delovna mesta
3. učinkovita in cenejša država
4. moderna socialna država in večja zaposlenost
5. povezovanje ukrepov za doseganje trajnostnega razvoja

V peti razvojni prioriteti najdemo razdelek, posvečen kulturi. Ta razvojna prioriteta se posveča trajnemu obnavljanju prebivalstva, skladnejšemu regionalnemu razvoju (ustanovitev pokrajin, policentrični urbani sistem, razvoj regionalnih središč nacionalnega pomena), zagotavljanju optimalnih pogojev za zdravje, izboljšanje gospodarjenja s prostorom in integraciji okoljevarstvenih meril v sektorske politike in potrošniške vzorce, . Rubrika na zadnjem mestu popisa prioritet je naslovljena Razvoj nacionalne identitete in kulture. Iz nje izpostavljam nekaj ključnih vizij:

- razvijati kulturno raznolikost in nacionalno identiteto kot sintezo kulturnih ciljev in smotrov;
- vzpostaviti spodbudno okolje za ustvarjalnost in večjo dostopnost kulturnih dobrin ter odpirati medijski prostor;
- celostno ohranjati in razvijati kulturno dediščino in jo povezati s sodobnim življenjem in ustvarjanjem, saj mora družba našega časa prevzeti odgovornost do naravne in kulturne dediščine in v tem izpolniti svoj moralni dolg do prihodnjih generacij;
- vzpostavljati ustrezno kulturno okolje, v katerem uspeva na znanje oprto gospodarstvo;
- tesneje povezovati kulturo in znanost pri razvoju Slovenije ter prenašati dosežke in presežke v gospodarstvo, kar je temelj družbenega blagostanja;
- tesneje povezovati kulturo, znanost in izobraževanje z namenom dviga kakovosti proučevanja in poučevanja ter s tem podpirati nadarjenost in razvijati ustvarjalnost vsakega posameznika;
- vzpodbujati vlaganja ter razvijati javno in zasebno partnerstvo v kulturi.

SRS je prvi razvojni ekonomski dokument Slovenije, ki znotraj horizontalnih politik izpostavlja kulturo. V četrtem strateškem cilju razvoja Slovenije vlada zatrjuje: "Razvojni cilj Slovenije v mednarodnem okolju je, da bo s svojim razvojnim vzorcem, kulturno identiteto in angažiranim delovanjem v mednarodni skupnosti, postala v svetu prepoznavna in ugledna država. Slovenija naj postane prostor, kjer se bo srečeval svet, nacionalna identiteta pa hrbenica za samozavestno vstopanje v svetovne povezave." V poglavju za naslovom Podpora internacionalizaciji gospodarstva vlada med drugim izraža naslednje namere:

- spodbujati mednarodno mobilnost v sekundarnem in terciarnem izobraževanju ter raziskovalni dejavnosti v obe smeri;

- spodbujati mednarodno uveljavljanje slovenske kulturne produkcije ter Slovenije kot turistične destinacije in prostora za mednarodno kulturno in gospodarsko povezovanje.

Zanimivo je, da že pri opisu akcijskega načrta za leti 2005 in 2006 omenja, da je potrebno "usmerjati domača in evropska sredstva v centre odličnosti na področjih, kjer imamo svetovne vodje ali visoke potenciale (industrijsko oblikovanje, novi materiali ...)".

V drugi razvojni prioriteti vlada navaja naslednje nujnosti:

- spodbuditi vračanja oziroma vključevanja slovenskih strokovnjakov iz tujine in zamejstva ter privabiti kakovostne tuje strokovnjake v Slovenijo;
- sistematično preoblikovati programe v podporo večje ustvarjalnosti in inovativnosti z namenom lažjega sprejemanja tehnoloških in organizacijskih novosti (pretok znanja) ter širitve baze potencialnih inovatorjev;
- povečati dostop do izobraževanja in usposabljanja s pomočjo novih tehnologij;
- decentralizirati terciarno izobraževanje, zlasti v segmentu višjih in visokih strokovnih šol, tesno povezanih s potrebami regionalnega gospodarskega razvoja ter glede vseživljenskega življenja.

V tretji razvojni prioriteti pa vlada posebej izpostavlja nujnost uvedbe zasebno-javnega partnerstva (Private Public Partnership – PPP) pri izvajanju in financiranju javnih služb ter naložb v infrastrukturo. S tem napove odpovedovanje premočnemu, državno nadzorovanemu javnemu sektorju in iskanje drugačnih, tudi statusno organizacijskih in zaposlitvenih oblik ter seveda sprostitev vlaganj zasebnikov v javno infrastrukturo. Drzna napoved doslej še ni doživela uresničitve.

b) Okvir gospodarskih in socialnih reform za povečanje blaginje v Sloveniji

Vlada RS je okvirni implementacijski dokument, nastal na podlagi SRS in s pomočjo več kot dvesto zunanjih strokovnjakov (pretežno ekonomistov), potrdila 2. novembra 2005. "Reformni" dokument je hkrati tudi ključni vmesni dokument za pripravo Državnega razvojnega programa 2007–2013, ki nastaja v letu 2006. Prilagaja se še ne dokončno potrjeni evropski finančni perspektivi za isto obdobje. Pomemben ni le zaradi napovedanega obširnega paketa nacionalne zakonodaje (usoda le-te je v domeni političnega soglasja), pomemben je predvsem zaradi priprave programov in projektov. Ti naj bi bili financirani iz evropskih sredstev in bi predstavljali ključne poudarke posameznih sektorskih politik (ministrstva z operativnimi programi) in razvojnih programov v 12 statističnih regijah ter posredno pri nastajanju državne in regionalnih strategij prostorskega razvoja. Končni dokument, Enotni programski dokument, usklajen z EU, bo zavezujoč za obe strani. Da bi lahko projekt Klasirnica postal izvedljiv, mora biti še pred dokončno potrditvijo umeščen bodisi v posamezni sektorski ali področni razvojni program oz. strategijo (Ministrstvo za kulturo, Ministrstvo za gospodarstvo, Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo), ali pa postati sestavni del regionalnega razvojnega programa Agencije za regionalni razvoj (ARR) Savinjske statistične regije (širše: Vzhodne kohezijske regije). Le na ta način je možno dolgoročneje – tako investicijsko kot tudi v zvezi z delovanjem – pričakovati financiranje iz evropskih sredstev, kar je glede na zahtevnost izvedbe nujno.

Okvir gospodarskih in socialnih reform za povečanje blaginje v Sloveniji v celoti izpušča poglavje o kulturi, ki je še bila sestavni del SRS. Strategija stroke in vlade je očitno bila ta, da se kulturo na ravni posameznih ukrepov ter na ravni progra-

miranja in projektiranja razvršča na horizontalen, povezovalec način. Podobno kot ravna EU (kultura, izobraževanje, državljanstvo za Evropo). Kulturne vsebine lahko potemtakem zaznamo le v povezavah in namigih. Izmed 68 ukrepov izvzemamo nekaj ključnih:

Ukrep 15: Podpora in izvedba manjšega števila osrednjih projektov nacionalnega pomena

Opis ukrepa:

Podpora in izvedba manjšega števila osrednjih projektov nacionalnega pomena, ki lahko imajo tudi regionalno razsežnost, kjer je to smiselno, pa gre lahko tudi za povezovanje manjših projektov v izvedbeno in upravljalno enotno celoto. Pri tem se za projekte, kjer je to možno, predvideva črpanje sredstev EU. Projekti so predlagani v povezavi z ukrepom 18 tako, da kot celota upoštevajo različne elemente kakovostnega razvoja (gospodarska konkurenčnost, znanje, storitve, infrastruktura, okolje, skladen regionalni razvoj) in veljavne strateške usmeritve države. Upoštevana so merila za izbor projektov, ki imajo osrednji pomen za razvoj Slovenije.

Predlogi sprememb:

- projekt *Made in Slovenia*
- nacionalni center za industrijski dizajn
- širokopasovno omrežje in splošen mobilni brezžični dostop do interneta
- projekt trajnostne sinergije: integracija oskrbe z energijo, obnovljivih virov energije in učinkovite rabe energije (SYNE, OVE, URE)
- podpirati projekte, ki bodo nastali iz tehnoloških platform
- podpreti nastajanje novih univerz in visokošolskih središč

Ukrep 16: Priprava in potrditev jasnih meril za pripravo nabora velikih projektov

Namen:

Ključni element za pripravo velikih projektov predstavljajo jasna merila, ki temeljijo na štirih stebrih, in sicer: (a) finančna velikost projekta, (b) prispevek predvidenih rezultatov k razvojnemu preboju Slovenije, (c) čezsektorski vpliv projekta, (č) koncentriranje lokalnih/regionalnih vsebin v nacionalne projekte, (d) utemeljenost javne intervencije z vidika ali gre dejansko za situacijo, ko trg ne more delovati učinkovito.

Predlogi sprememb:

Tovrstna merila za namene projektov v okviru priprave razvojnih dokumentov izvedbene narave (DRP, EPD, RRP) niso bila pripravljena. Merila bodo pripravljena na osnovi: (a) dosedanjih izkušenj z razvojno politiko v Sloveniji, (b) definicijo velikih projektov na ravni EU.

Ukrep 17: Določitev indikativnih razmerij za usmerjanje razvojnih sredstev v obdobju 2007–2013

Namen:

Čim prej se opredelijo razmerja: (1) razdelitve med osrednjimi in drugimi projekti ter (2) razdelitve sredstev kohezijske politike EU med posameznimi skladi. K (1): Z jasno usmeritvijo razmerja med osrednjimi projekti, ki bodo najbolj transparentno prispevali k razvojnemu preboju in ostalimi projekti, bo dana jasna usmeritev usklajevalcu priprave strateških dokumentov države, ki so izvedbene narave (DRP, Operativni programi). Usmeritev načrtovanja osrednjih projektov bo imela vsaj trojni učinek: (a) bolj jasno viden prispevek k razvoju, (b) manjši obseg administriranja zaradi

manjšega števila projektov in posledično izboljšanje črpanja sredstev, (c) večja možnost transparentnega spremljanja projektov na kraju samega izvajanja. K (2): Hitra določitev indikativnih razmerij med Kohezijskim skladom ter Evropskim skladom za regionalni razvoj (ESRR) in Evropskim socialnim skladom (ESS) bo pripravljavcem razvojnih dokumentov države izvedbene narave dala jasno usmeritev pri pripravi teh dokumentov ter hkrati olajšala pripravo modelskih izračunov in variantnih scenarijev.

Predlogi sprememb:

- vsi projekti v okviru Kohezijskega sklada (KS) naj bodo osrednji projekti;
- razmerje med navedenimi osrednjimi in drugimi projekti, ki se bodo sofinancirali iz naslova strukturnih skladov EU (ESRR in ESS), naj bo usmerjeno v korist osrednjih projektov;
- kohezijski sklad predstavlja 1/3 vseh sredstev, ki jih bo Slovenija dobila iz naslova kohezijske politike v obdobju 2007–2013. Indikativni okvir priprave programov/projektov za črpanje iz KS naj bo 33 %, iz ESS 15–20 % in iz ESRR polovica (47–52 %).

Ukrep 18: Indikativni nabor projektnih idej za nadaljnjo razdelavo v osrednje projekte

Namen:

S konkretno navedbo projektnih idej in potrditvijo le-teh s strani Vlade RS se pristopi k oblikovanju projektnih skupin za pripravo projektov (task force). Projektne skupine bodo v prvi polovici leta 2006 posredovale razdelavo projektnih idej v obliki konkretnih projektov. Ta oblika dela se priporoča za pripravo projektov iz naslova vseh treh skladov, tako KS kot tudi ESRR in ESS.

Poudarjamo, da gre za izhodiščni predlog projektov, ki jih je pripravila delovna skupina Odbora za reforme na podlagi širšega nabora predlogov, pridobljenih iz različnih relevantnih virov. V nadaljnjem delu bo potrebno preveriti ustreznost izbire s podrobnejšimi analizami stroškov, koristi in izvedljivosti posameznih projektov ter izbrane projekte vključiti v Državni razvojni program in Nacionalni strateški referenčni okvir.

Predlogi sprememb:

Kohezijska politika

Vlada RS potrdi nabor projektnih idej za sofinanciranje iz naslova kohezijske politike v obdobju 2007–2013.

- za vsako projektno idejo (ali za več vsebinsko oziroma izvedbeno povezanih idej) se določi projektno skupino, ki na osnovi projektne ideje pripravi konkreten projekt;
- v projektni skupini sodelujejo: vodja pristojnega direktorata na ministrstvu, zadolženem za področje, in tehnična pomoč, ki se jo najame na trgu;
- pristojno ministrstvo poskrbi za sredstva, potrebna za izvajanje aktivnosti projektne skupine;
- sredi leta 2006 Vlada RS potrdi nabor projektov/programov za sofinanciranje iz naslova kohezijske politike.

Za sofinanciranje iz naslova evropskega Kohezijskega sklada (KS) se bo pristopilo k pripravi osrednjih projektov:

- *Okolje in narava*
- *Trajnostna raba naravnih in energetskih virov*
- *Varovanje virov pitne vode kot dolgoročnega strateškega naravnega bogastva*
- *Prometna infrastruktura*
- *Phyrnska avtocesta (preučitev možnosti uporabe javno zasebnega partnerstva)*
- *Tretja razvojna os*

Strukturni skladi

V skladu s predlaganim Ukrepom 17, naj se za sofinanciranje iz naslova Evropskega sklada za regionalni razvoj (ESRR) pristopi k pripravi osrednjih projektov. Predlagamo naslednja področja:

- *mreža logističnih in tehnoloških centrov ter poslovnih con,*
- *mobilnost za razvojni preboj (javni transport/dostopnost znanja),*
- *nabor projektov z mreženjem naravnih in kulturnih potencialov za razvoj storitev (zdravilišča/zdravstvo/znanje/narava/kulturna dediščina/koncentracija gospodarskih subjektov),*
- *v nabore velikih in malih projektov se vključijo tudi lokalni in regionalni projekti, ki predstavljajo ključne spodbude za regionalni razvoj.*

Za sofinanciranje iz naslova Evropskega socialnega sklada (ESS) se bo pristopilo k pripravi naslednjih velikih projektov:

- *Mreženje izobraževanja za povezovanje raziskav in razvoja z gospodarstvom (regionalna koncentracija znanj za razvoj ter nacionalna decentralizacija visokošolskih ustanov; univerze, RIS, itd.)*
- *Nacionalni center za industrijski dizajn, ki se ga podrobneje razdeli v okviru sklopa sorodnih projektov*

Za sofinanciranje iz naslova tehnične pomoči (TA) se bo skušalo najti možnost, da se ta sredstva namenijo tudi za izdelavo tehnične dokumentacije za železniški promet (investicije v železniški promet lahko v obdobju po 2013 predstavljajo pomembno razvojno priložnost).

Ukrep 34: Programi za povezovanje gospodarstva z univerzami

Opis ukrepa:

Ukrep je namenjen sofinanciranju razvojnih projektov raziskovalnih institucij z uporabno vrednostjo, da se z ustreznimi merili spodbudi uporabnost akademskih raziskav. Ukrep bo spodbujal prenos znanja z univerz in inštitutov v podjetja preko projektov, ki bodo neposredno povezani z interesi podjetij. Projekt bo moral zajeti problematiko, ki bo zanimiva in pomembna za podjetja. S sofinanciranjem in spodbujanjem tehnoloških pisarn na univerzah se bo povečal pretok rezultatov raziskav in patentov z univerz v gospodarstvo ter na univerzi zagotavljanje aktualnih informacij o potrebah gospodarstva. Poleg tega bodo tehnološke pisarne stičišče univerze s podjetji in koordinator akcije »1000 mladih strokovnjakov«.

Namen:

Namen ukrepa je spodbuditi raziskave, ki imajo uporabno vrednost za gospodarstvo ter omogočiti transfer rezultatov teh raziskav in kadrov v gospodarstvo. Povečati konkurenčnost med univerzami s postopno reformo načina financiranja le-teh ter omogočiti pretok kadrov v gospodarstvo.

Predlogi:

- programi za spodbujanje razvojnih projektov z uporabno vrednostjo in tehnoloških pisarn na univerzah bodo načrtovani in oblikovani v sodelovanju podjetij in institucij znanja;
- programi bodo potekali od 3 do 5 let;
- v okviru programa se sofinancirajo raziskave, ki imajo uporabno vrednost za gospodarstvo;
- prioriteto se sofinancirajo projekti, ki se izvajajo v sodelovanju raziskovalnih institucij in podjetij.

Že iz navedenih ukrepov, ki jih taksativno navajajo strokovnjaki in vlada, je razvidno, da pot do končnega cilja ne bo enostavna. Dokument (z obrazložitvami v prilogi) je zasnovan neuravnoteženo, skrajno ambiciozno in je v nekaterih delih že trčil v neprebojen ščit političnega pragmatizma in odpora javnosti. Prav zaradi tega je potrebno obuditi spomin na bolj realistično zasnovano strategijo države za področje kulture, ki je še ena od osnov za izvedbo projekta.

3.4.3 Srednjeročni razvojni dokument Slovenije s področja kulture in pravne podlage

Državni zbor Republike Slovenije je na podlagi 10. in 11. člena Zakona o uresničevanju javnega interesa za kulturo (Uradni list RS, št. 96/02) na seji dne 27. februarja 2004 sprejel Resolucijo o nacionalnem programu za kulturo 2004–2007, ki je kombinacija razvojnega in izvedbenega dokumenta. Prav tako naj bi na podlagi splošnega političnega soglasja vsako leto doživel tudi osvežitev, predvsem na izvedbeni ravni. Na podlagi analize (poročila o izvajanju) bi morala vsakokratna vlada predlagati novosti in sproti odpravljati napačna predvidevanja – tudi tista, ki se dotikajo posameznih načrtovanih investicij na področju kulture. Žal se to ne dogaja. Če razumemo Klasirnico kot možno investicijsko prioriteto Ministrstva za kulturo, bi jo bilo potrebno umestiti v resolucijo kot nacionalni projekt, ki ni nujno pretežno financiran iz evropskih sredstev, in bi morala biti v naslednjih dveh letih navedena vsaj še v dveh zakonskih podlagah:

- Zakonu o zagotavljanju sredstev za nekatere nujne programe Republike Slovenije v kulturi (Uradni list RS, št. 24/98, 108/02 in 14/03 - UPB1), s katerim je na podlagi vloženih zakonodajnih sprememb možno spremeniti seznam predvidenih investicij. Načelo financiranja – 50 % država, 50 % lokalna skupnost – je v tem primeru namreč mnogo bolj ugodno za lokalno skupnost kot v primerih investicijskih vložkov države na podlagi Zakona o financiranju občin (ti so namreč med 10 % in 40 %, glede na stopnjo ogroženosti lokalne skupnosti);
- Zakonu o izvrševanju proračuna in sestavnim delom le-tega, sprejetim proračunom RS.

Ostale pravne podlage s področja kulture in regionalnih politik, ki že ali pa bodo pomembneje vplivale na sam projekt, so:

- Zakon o državni upravi (Uradni list RS, št. 52/2002, 110/2002, 56/2003, 61/04 in 123/04)
- Zakon o zavodih (Uradni list RS, št. 12/91, 8/96 in 36/00 - ZPDZC)
- Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (Uradni list RS, št. 60/99, 56/03)
- Zakon o lokalni samoupravi (Uradni list RS, št. 72/1993)

- Uredba o pogojih in merilih za dodeljevanje spodbud, pomembnih za skladni regionalni razvoj (Uradni list RS, št. 110/04)
- Zakon o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 7/99, 110/02 - ZGO-1, 126/02 - ZVPOPKD)
- Zakon o urejanju prostora (Uradni list RS, št. 110/02, popravek 8/03, 58/03 - ZKK-1 in 68/05)
- Zakon o graditvi objektov (Uradni list RS, št. 110/02 s spremembami in dopolnitvami)
- Zakon o stavbnih zemljiščih (Uradni list RS, št. 44/97, 67/02 - ZV-1, 110/02 - ZUreP-1 in 110/02 - ZGO-1)
- Zakon o javnih uslužbencih (Uradni list RS, št. 35/05-ZJU-UPB1, 62/05 - odločba US in 73/05 - odločba US)
- Zakon o sistemu plač v javnem sektorju (Uradni list RS, št. 70/05 - ZSPIS-UPB4)
- Zakon o razmerjih plač v javnih zavodih, državnih organih in v organih lokalnih skupnosti (Uradni list RS, št. 18/94, 123/95, 36/92, 20/97, 39/99, 86/99 in 98/99)
- Aneks h kolektivni pogodbi za negospodarske dejavnosti v RS (Uradni list RS, št. 73/03)
- Lisbon Action Plan Incorporating EU Lisbon Programme and Recommendations for Actions to Member States for Inclusion in their National Lisbon Programmes, Companion document to the Communication to the Spring European Council 2005, (COM (2005) 24)
- Council regulations (EC) No. 1260/1999 of 21 June 1999 laying down general provisions on Structural Funds, (EC) No 1447/2001, (EC) No 1105/2003
- Regulation (EC) No 1059/2003 of the European Parliament and of the Council of 26 May 2003 on the establishment of a common classification of territorial units for statistics (NUTS)
- Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine (Uradni list SFRJ št. 56/74)
- Konvencija o varstvu evropskega arhitektonskega bogastva (Uradni list SFRJ - Mednarodne pogodbe, št. 4/91)
- Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije o varstvu arheološke dediščine (spremenjene) (Uradni list RS -
- Mednarodne pogodbe, št. 7/99, (Uradni list RS št. 24/99).

Da bi bolje razumeli kontekst veljavnih pravnih okvirov, strategij in tistih dokumentov, ki se v tem vmesnem obdobju šele pripravljajo, je potrebno za dodatne argumente, ki pričajo o uresničljivosti projekta, potrebno izluščiti vsaj nekaj nespornih političnih zavez. Le-te izhajajo iz Resolucije o nacionalnem programu za kulturo 2004–2007 (NPK). Leta 2004 so namreč poslanci potrdili razvojni dokument, ki se po vsebini ne razlikuje bistveno s kasneje sprejetim vladnim SRS. Toda, bistvena je forma. Kaj torej obeta NPK? Med splošnimi prioritetami najdemo naslednje (ohranjen je vrstni red, op. a.):

2. Spodbujanje kulturne raznolikosti

Pomemben cilj kulturne politike je spodbujanje kulturne raznolikosti, pluralizma ustvarjanja in kulturnih dobrin. Gre za enega izmed ciljev, ki je zapisan v 151. členu Amsterdamske pogodbe iz leta 1997, na katerem temelji ideja o evropskem združevanju in ki ga opisuje tudi UNESCO-v dokument Naša ustvarjalna raznolikost

(1993). *Odprtost kulturne politike za druge kulture, mednarodne izmenjave, kulturne pravice narodnih skupnosti, manjšinskih skupnosti in ranljivih skupin ter kulturna dejavnost Slovencev zunaj Republike Slovenije pomembno prispevajo k razvoju kulturne identitete. S tega vidika bo za uresničevanje tega cilja pomembno tudi izoblikovanje programov, ki vključujejo evropsko dimenzijo in ki se bodo potegovali za sredstva iz mednarodnih virov. Cilj je z vidika skupnega slovenskega kulturnega prostora še posebej pomemben, saj je slovenska kultura od nekdaj prepoznavna po svoji bogati notranji raznolikosti.*

3. Zagotavljanje dostopnosti kulturnih dobrin in pogojev za ustvarjalnost

Cilj izhaja iz kulturne razsežnosti človekovih pravic in je usmerjen v spodbujanje vseh vrst dostopnosti kulturnih dobrin in ustvarjalnosti (fizična, regijska, informacijska, socialna itd.). Dostopnost kulture ne sme biti pogojena s socialnim statusom posameznika, s specifičnimi osebnimi okoliščinami posameznika, kakršna je npr. invalidnost, prav tako ne z regijskim dejavnikom, zato je ta cilj eden izmed prioritetnih na vseh področjih kulture. Uresničevanje tega cilja je v veliki meri odvisno od ukrepov, ki bodo omogočali nadaljnji razvoj tradicionalnih kulturnih središč po vsej Sloveniji in bodo temeljili na dopolnjevanju državnih in lokalnih sredstev.

4. Kulturna vzgoja kot ustvarjalna vzgoja in kot vzgoja za ustvarjalnost

Ena ključnih prioritet številnih evropskih kulturnih politik je spodbujanje programov in projektov, ki povezujejo kulturno, izobraževalno in znanstveno sfero ter področje medijev in ki spodbujajo učečo se populacijo vseh starostnih stopenj tako k spoznavanju kulture kot tudi k samemu ustvarjanju s ciljem. S tem se zvišuje kulturno pismenost, kar je tudi eden izmed ciljev Konvencije o otrokovih pravicah. Kulturna vzgoja je preplet ustvarjanja na vseh področjih kulture, od tradicionalnih do sodobnih umetniških zvrsti, vključno s popularno kulturo in mediji, preplet učenja o kulturi, njene refleksije in ustvarjanja. Bistvo kulturne vzgoje ni v dodajanju novih vsebin, temveč v prepletanju vseh kurikularnih področij preko inovativnih pedagoških in didaktičnih pristopov. Zato se uresničevanje cilja primarno navezuje na predšolsko, osnovnošolsko in srednješolsko mladino in je usmerjeno ne le v oblikovanje bodočih »kulturnih potrošnikov«, temveč tudi bodočih »kulturnih ustvarjalcev«, na analogen način pa vključuje tudi študijske in andragoške programe. Uresničevanje te prednostne naloge je v veliki meri odvisno od usklajevanja z izobraževalno politiko ter od zagotavljanja dostopnosti kulturnih dobrin in možnosti ustvarjanja. Cilj je usmerjen k temu, da se znotraj programov in projektov, ki jih sofinancira Ministrstvo za kulturo, zviša delež vsebin, ki se nanašajo na otroke in mladino.

5. Izobraževanje za poklice v kulturi

Kulturna politika prevzema dejavnejšo vlogo pri oblikovanju in izvajanju šolskih programov, ki izobražujejo za poklice v kulturi. Hkrati kulturna politika prednostno skrbi za izobraževanje za tiste poklice v kulturi, ki niso del šolskega sistema. Uresničevanje cilja zahteva usklajevanje z izobraževalno politiko.

6. Kultura kot kategorija razvoja

Kultura kot generator gospodarskega razvoja, človeških virov, kvalitete življenja in socialne kohezivnosti. Omejen kulturni trg in prav tako omejena sredstva, ki jih državni in lokalni proračuni namenijo kulturi, so razlog za premišljeno politiko na področjih, na katerih so kulturne dobrine tudi tržno blago. Spodbude »kulturni« ali »kreativni industriji« so kot spodbude ustvarjalnosti in spodbude dostopnosti kulture

pomemben instrument za razvijanje človeških virov, socialne kohezivnosti, za kakovostno preživljanje prostega časa in kvaliteto življenja (Kultura v srcu, Svet Evrope, 1997). Prav zato ekonomiko kulture na področjih kulturne ali kreativne industrije sestavljajo tako javni viri kot viri iz zasebnega sektorja. Naloga kulturne politike je ustvariti pogoje za večja vlaganja gospodarstva v kulturo ter spodbujati njuno sinergijo, na ta način pa povečati delež bruto domačega proizvoda, ki je namenjen kulturi. Donacije se upoštevajo kot davčna olajšava.

7. Neposredna podpora ustvarjalcem

V razmerah omejenega trga in posodabljanja javnega sektorja sodi med prednostne cilje tudi zagotovitev spodbudnih pogojev za delo ustvarjalcev na vseh področjih kulture. Cilj prispeva k dvigu ustvarjalnosti posameznikov in večji dostopnosti ustvarjanja ter spodbuja kulturno raznolikost.

V NPK je ob vpogledih v problematiko in razvojne možnosti posameznih področij precej prostora namenjenega posameznim ukrepom: delovnim štipendijam in rezidenčnim programom, mednarodnemu sodelovanju in sodelovanju z nevladnimi organizacijami. Med cilji zaradi specifičnosti projekta navajamo opis najbolj razvojno naravnane cilja na področju kulturne dediščine.

5. cilj: *Zagotoviti dediščini vlogo dejavnika v gospodarskem razvoju ter vlogo spodbujevalca trajnostnega razvoja in kakovosti življenja. Uresničevanje cilja zahteva oblikovanje pedagoških programov na področju spoznavanja in varovanja kulturne dediščine ter uvajanje predmeta kulturne dediščine v šolske programe. Prav tako zahteva izdelavo konkretnih razvojnih programov in projektov varovanja dediščine, ki vključujejo tudi gospodarske učinke. V trajnostni razvoj večjih varovanih območij prištevamo: naselbinsko dediščino kulturne krajine, arheološko dediščino, pripravo presoji upravičenosti za posamezne skupine kulturne dediščine, sklenitev partnerstva za razvojne programe in izvedbene projekte, organiziranje podpore javnosti v obliki patronatov, oblikovanje finančnih in upravljaljskih orodij.*

Med ukrepi sta navedena tudi:

- obnova in oživljanje izbranih tipov kulturne dediščine: gradovi in dvorci, tehniška dediščina, etnološka dediščina, dediščina XX. stoletja;
- prednostna podpora izvajalcem, ki za obnovo kulturnih spomenikov pridobijo sredstva evropskih skladov.

3.4.4 Zaključek

Na podlagi dolgoročnih strategij in finančnih okvirov že potekajo priprave za sprejem Državnega razvojnega programa na državni ravni in na posameznih regionalnih agencijah. Posamezna ministrstva so zadolžena za pripravo operativnih programov, koordinacija pa poteka na več ravneh: na Ministrstvu za razvoj, v Službi vlade za lokalno samoupravo in regionalno politiko ter v zadolženih projektnih skupinah z ekipami zunanjih svetovalcev. Kot kaže, bodo za področje kulture na programski ravni razdelani štirje ukrepi, usmerjeni v: razvojno mreženje kulturne infrastrukture (predvsem dediščine in rezidenčnih centrov), digitalizacijo, pripravo največjega projekta do leta 2013 (Evropska prestolnica kulture) in v vključevanje ranljivih družbenih skupin. Pripravljalci računajo predvsem na sredstva Evropskega sklada za regionalni razvoj in Evropskega socialnega sklada. V obdobju 2007–2013 bo skupna vrednost operativnega programa za kulturo vredna okoli 60 milijard tolarjev (seštevek: EU + Slovenija + zasebni kapital).

Projekt Klasirnica ima lepe možnosti vključitve v vsaj oba omenjena evropska sklada – ne nujno preko operativnega programa pristojnega ministrstva. Odvisno pač od izbranega oz. potrjenega modela revitalizacije s strani MO Velenje. Finančno pokritje projekta je seveda možno tudi iz naslovov pobud skupnosti (Interreg, Urban, Equal ...), programov skupnosti (Kultura 2007, Media +, Media Training, Leonardo, Minerva, Eureka, e-content +, IST ...) in javnih ter zasebnih sredstev. Vsi evropski programi so trenutno v fazah preoblikovanja, zato je natančnejšo projekcijo finančno še nemogoče določiti. Prve indikativne vrednosti lahko pričakujemo jeseni 2006.

Za zaključek je treba opozoriti še na naslednje: Savinjska regija je sicer umeščena v Vzhodno kohezijsko regijo (prednostna obravnava pri financiranju in višji proračunski deleži), vendar pa je po podatkih iz novembra 2005 njena stopnja ogroženosti 82,6 (indeks glede na slovensko povprečje), kar pomeni najnižjo stopnjo ogroženosti v tej kohezijski regiji. Projekcijo uravnoteži razveseljiv podatek, da ima iz izravnalnih shem za regionalni razvoj v letu 2006 iz državnega proračuna rezerviranih 529,968 milijonov tolarjev, kar je daleč največji dobiček med vsemi statističnimi regijami. Podatek namreč priča o tem, da v tej regiji očitno nastajajo dobri in izvedljivi projekti.

Sklep: Revitalizacija Klasirnice je v interesu lokalne skupnosti. Je v skladu z lokalnim programom za kulturo ter z gospodarskimi in razvojnimi smernicami Šaleške doline. Sledi tudi ključnim prioritetam razvoja Savinjske regije, Slovenije in Evropske unije.

3.5 Umeščenost predlaganih modelov

3.5.1 Okvir

Revitalizacijo industrijske dediščine s kulturnimi vsebinami je možno zajeti iz čim več poznanih primerov dobre prakse, ne glede na njihovo provinienco in programska izhodišča. Zavedati se je treba, da je podobnih institucij malo, a hkrati dovolj veliko, da lahko njihova analiza odpira tudi najrazličnejše specifične. Prične z geografskimi in demografskimi ter nadaljuje s strukturnimi, organizacijskimi in izvedbenimi, zlasti v vsebinskem in finančnem smislu. Na podlagi vseh teh faktorjev bi se naj vzpostavila strategija odločanja o izhodiščnem konceptu ali celo o konceptih potencialnega centra. Lotili bi se tudi širše primerjalne sinteze, skladno z lokalnimi, regionalnimi in državnimi razvojnimi načrti in programskimi dokumenti ter z mednarodnimi, predvsem z evropskimi, usmeritvami razvoja, pri čemer bi se veljalo naslanjati tudi na globalne deklaracije Organizacije združenih narodov. Nemalo jih je tudi prekrivajočih, med katerimi so trajnostni razvoj, ekologija, vseživljenjsko učenje, multikulturalnost in informacijska družba.

Pri iskanju najustreznejše oblike bi bilo treba sinhrono udejanjati simulacijo avtonomne funkcionalnosti izbranega modela in njegovega sobivanja z okolico. Potrebno bi bilo tudi prevetriti realnost obstoja tovrstnih vsebin na daljši rok (vsaj 10-letna projekcija) in recipročnega vzpodbujanja razvoja lokalne skupnosti in regije, začenši s turistično infrastrukturo in prometno povezljivostjo kraja. To je povsod različno. Tega se ne more enostavno prenesti v smislu rezultatov in izkušenj nekega drugega mesta in obstoječega centra. Zagotovo imajo vse tri izbrane lokacije v Velenju, Mariboru in Ptujju zgolj njim lastno možnost nastanka, obstoja in razvoja, kot ga imajo tudi omenjeni kraji v povezavi s sprejetimi dokumenti in realnostjo. Zato je pomembno že, kako se lotiti temeljne promocije in prvega obveščanja javnosti o idejah in namerah takega posega v družbeno tkivo, ker gre za dediščino oz. za obstoječe objekte, ki bodo novo vsebino dobili po sodobnih standardih.

Po naši oceni sta najpomembnejši in hkrati skupni značilnosti vseh podanih in obravnavanih modelov multifunkcionalnost (večnamenskost oz. večnamembnost) prostora in interdisciplinarnost (medpanožnost) vsebin. Sočasno temeljita na produkcijskem in prezentacijskem načinu programiranja, ki za svoje funkcioniranje uporablja sodobne informacijsko-komunikacijske tehnologije (IKT) kot infrastrukturno nujno profesionalnega dela ter ustvarjanja aktualne kulture in umetnosti, učenja in izobraževanja, raziskovanja in znanosti. Zavedamo se, da bi bila kakršnakoli pretirano ozka profilacija takega centra prej fatalna ovira kot tekmovalna prednost, kar še zlasti velja za regionalno in nacionalno okolje. Na drugi strani pa je neizbežna karakterizacija, ki bo center definirala kot specifičnega na mednarodnih nivojih in ga umestila med ostale, evropsko in svetovno renomirane institucije. Da bi se slednje zgodilo, je na prvem mestu potrebna podpora domače – lokalne, regionalne in državne – politike, stroke, gospodarstva in javnosti. Šele po tem se lahko odprejo vrata navzven.

3.5.2 Mednarodna sedanost

Primerjave nečesa neobstoječega in načrtovanega z nečim že izvedenim in potekajočim so vedno zgolj hipotetične in v mnogih smereh spekulativne. Namen naše študije ne želi biti zavajajoč niti zgolj enostransko navijaški ali propaganden v slabšalnem pomenu besede. Vsekakor pa je promotiven za konstruktivne rešitve in socialni konsenz ob nujnih pogojih ekonomske uresničljivosti in trajne naravnosti v določenem okolju. Dejstvo je, da ima vsaka razvita država najmanj en ambicioznejši center, večje celo več, v katerem združuje kulturo in umetnost, izobraževanje, raziskovanje in znanost s sodobno tehnologijo ter produkcijski del. Ponekod tudi šolo, fakulteto in inštitut, ki je namenjen izbrani in omejeni ciljni publiki. V vseh primerih pa delavnice, produkcijske in razvojne oddelke povezuje s prezentacijskim delom, kjer predstavlja produkcijo, prireja razne simpozije, konference, kongrese, vabi projekte, prireja razstave, predstave, koncerte itd., kar je namenjeno najširši publiki oz. javnosti. V nekaterih bolj interno usmerjenih centrih celo organizirajo vodene ogleda za skupine z razlago produkcijskega procesa in razstavo končnih produktov, katerih replike, modele, kataloge, razne medije je možno tudi kupiti. Občasno (praviloma enkrat, največ dvakrat letno) pa z natečaji vabijo umetnice in umetnike, da ustvarijo dela na določeno temo za predviden program.

Dokaj povedno je dejstvo, da v Vzhodni Evropi oz. novih članicah Evropske skupnosti tovrstnega centra še ni. Stari, tradicionalni kulturno-umetniški centri so praviloma enoznačno naravnani (lahko rečemo tudi enopanožno, kar zveni bolj gospodarsko) bodisi kot muzej, galerija, opera, balet, gledališče, filharmonija ipd. S stališča javnosti so usmerjeni v prezentacijo, medtem ko je produkcija zaprt proces, namenjen le posvečenim oz. zaposlenim. V sedemdesetih letih 20. stoletja pa je v Evropi postopoma nastal sodoben multifunkcionalni in interdisciplinarni center kot koncept (kot pionirski primer navedimo Centre Pompidou oz. Beaubourg v Parizu). Prvi centri, ki so vključevali sodobno informacijsko-komunikacijsko tehnologijo in obravnavali digitalno ustvarjalnost, pa so se odprli sredi devetdesetih: v obdobju enega leta, 1996–1997, se je odprla KIBLA v Mariboru, Ars Electronica Center (AEC) v Linzu in Zentrum für Kunst und Medientechnologie (ZKM) v Karlsruheu. Zanimivo, da je bila KIBLA prva (poleti 1996), a tudi najmanjša. Investicijsko je AEC (jeseni 1996), ki je bil novogradnja, stal 1 milijardo šilingov (17 milijard SIT); ZKM (spomladi 1997), ki vključuje šolo, muzej in galerijo in je nameščen v prenovljeni stari stavbi, je stal 40 milijonov mark (4,8 milijarde SIT); KIBLA, Narodni dom Maribor, pa 10 milijonov tolarjev.

Ne glede na to bi bila Slovenija ob vzpostavitvi ambicioznejšega in večjega centra, kot je denimo Klasirnica, prva med novimi državami Evropske unije. Nedvomno je to lahko tekmovalna prednost pri kulturno-umetniški ponudbi, (ko)produkciji in prezentaciji v mednarodni realnosti. Država, ki da kaj nase, bi jo morala vzeti v resno obravnavo, saj taka infrastruktura odpira mnoge razvojne možnosti in zagotavlja vrhunsko promocijo kraja, regije in države navznoter in navzven. Pozitivne posledice takega objekta in v njem nastajajočega in odvijajočega se programa lahko brez težav nizamo, a zavedati se moramo, da je vse te priložnosti treba znati izkoristiti. Slednje dejstvo je uresničljivo in enostavno s povezavo odlične ekipe, sprejetja projekta na lokalni ravni, tako med prebivalstvom kot gospodarstvom in politiko, skladnega sodelovanja vseh središč v regiji in konsenza na državni ravni.

V nadaljevanju navajamo nekaj primerov sodobnih kulturnih centrov iz tujine, kjer se bomo usmerili zlasti na evropske primere. V Združenih državah Amerike takih centrov ni.¹⁶ Sodobna dejavnost se umešča v galerije, kibernetična kultura pa v gostilne in na ulico. Na Japonskem lahko zasledimo redke poskuse, denimo InterCommunication Centre (ICC) v Tokiju, medtem ko drugih večjih centrov ni, saj so zaradi nekonsistentnega financiranja (zlasti s strani lokalnih in državnih virov) prepuščeni trgu. Tudi v ZDA je način financiranja kulture povsem samosvoj in pretežno sloni na zasebnih virih kot so mecen, donatorji in sponzorji, razne fundacije in seveda korporacije. Niti na drugih kontinentih, v Avstraliji ali Južni Ameriki, nimajo tovrstnih centrov.

a) Avstrija

Ars Electronica Center (AEC), Linz

Tovrstni centri povsod zrastejo iz strategije ter nenazadnje tudi ob upoštevanju potreb ožjega in širšega okolja. V Avstriji je najočitnejši primer v Linzu, ki so ga odprli leta 1996 po dolgoletni tradiciji prirejanja Ars Electronica Festivala (od leta 1979). To je bil prvi festival za medijsko umetnost (oz. festival za umetnost, tehnologijo in družbo, kot so ga uradno poimenovali) na svetu. Očitno je center nastal kot posledica potreb festivala, ki se je v poldrugem desetletju razvil do te mere, da je nujno potreboval prostore lastne osmislitve in platformo tehnične izvedljivosti vse bolj zahtevnih novomedijskih projektov. V času nastanka je bil to seveda najmodernejši umetniški center na svetu, ki se je lahko primerjal tudi z najsodobnejšimi svetovnimi inštituti. Vendar s to razliko, da so bili slednji namenjeni ozkemu krogu ljudi, Ars Electronica Center pa kar najširši javnosti. Zavedajoč se kratkotrajne uporabnosti za namene festivala, katerega vrh je en teden v letu, razstave pa so na ogled mesec dni (preostalih 11 mesecev je prepuščen lokalni realnosti), so ga podnaslovili Muzej prihodnosti. Nagovorili so celotno populacijo. Najmlajše, ki so se lahko zabavali ob nekaterih postavljenih delih ali pa so se prvokrat srečali z digitalno tehnologijo in se učili prvih korakov računalništva. Posledično so tako našli pot tudi do njihovih staršev, ki so pripeljali otroke in hkrati tudi sami našli kaj zanimivega zase, ter do starejših obiskovalcev.

Kljub visoki investiciji in rednim vložkom v center, ki temelji na vztrajnem aktualiziranju tehnologije in infrastrukture, ga bodo v prihodnjih letih razširili, saj bo eno osrednjih prizorišč Evropske prestolnice kulture (Linz leta 2009). Danes je center več kot nazoren primer povezovanja lokalnih, regionalnih in državnih proračunskih virov z gospodarstvom v najširšem pomenu besede, od lokalnega do multi- in transnacionalnega. Njegov proračun je zgledna kombinacija zasebno-javnega partnerstva,

kjer je tudi država eden ključnih faktorjev pri sestavljanju mozaika. Linz, po velikosti nekje med Mariborom in Ljubljano, je najbolj industrijsko mesto v Avstriji. Ima pristanišče na Donavi, tamkajšnja železarna je največja v Evropi in hkrati tudi ena največjih sponzorjev kulture. Mednarodno najbolj prepoznavna dogodka v Linzu sta festival Ars Electronica in Brucknerjev festival, do neke mere pa tudi bolj lokalni festival sodobne umetnosti Linški zvočni oblak. Mesto poznamo še po sladnicah: 'linška torta' in 'linške oči'. Ob tem ima tudi dokaj znano Akademijo za glasbo, kjer je zaključilo študij tudi nekaj Slovencev, in Univerzo za umetnost, nekaj sejmov in regionalni center ORF. Upoštevač vse danosti je model razvojne strategije Linza na dlani. Gre za postopno premikanje od težkoindustrijske konfiguracije k sodobni tehnologiji in ustvarjalnosti, od proizvodnje k storitvam, h kulturi in umetnosti, in sicer k najsodobnejšim stvaritvam informacijsko-komunikacijske in digitalne tehnologije ter k izobraževanju, ki mu je imanentna mobilnost na širšem, mednarodnem trgu in turistični ponudbi.

WUK – Werkstätten- und Kulturhaus, Dunaj

Dunajska Delavniška in kulturna hiša datira že v konec šestdesetih in v začetek sedemdesetih let 20. stoletja, v obdobje takratnega študentskega gibanja, ki je skupaj z vso Evropo zajelo tudi Avstrijo. Skupina študentk in študentov je zasedla prazno stavbo ter si jo uredila v bivališče in prostor izvajanja lastnih aktivnosti. In sicer od političnih, skozi katere so predstavljali lastna stališča, argumentirali svoje početje in iskali dialog navzven, z mestom in državo, s civilno družbo in politiko, ter do socialnih, saj so se organizirali kot komuna in preizkušali drugačne načine življenja, početja in ustvarjanja v do neke mere zaprti skupnosti, in seveda kulturnih, kjer so jih zanimale nove oblike izražanja, ki so sovpadale s takratnimi avantgardami. Zaradi odmevnih akcij, relevantnih dejavnosti in dobrega programa, kar je privabljalo mnogo ljudi in medije, so prebivalci in akterji WUK-a postopoma postali upoštevanja vredni partnerji, s katerimi se je bila sčasoma pripravljena resno pogovarjati tudi mestna oblast. Dogovorili so se, da jih bodo celo podprli v njihovem početju, vendar z zahtevo, da je naprej potrebno prenoviti stavbo, saj bivanje v njej ni varno. Obstajala je namreč nevarnost, da se kakšen del stavbe poruši.

V ekipi so bili tudi študenti arhitekture, ki so izpeljali natečaj, v katerem so naredili tako prenovitveni kot prostorski načrt – in tak je WUK še danes, ko je eno osrednjih kulturnih dogajališč na Dunaju. Čeprav v njem nastopajo in sodelujejo tudi renomirani umetniki in umetnice, se ga verjetno zaradi zgodovine še zmeraj drži status alternativnega prizorišča in je odprt tudi za neuveljavljene umetnike. Včasih se celo zdi, da se zgodi tudi kaj dokaj amaterskega. To je spet nekaj, kar sodi v njegovo okolje, ki ga težko enoznačno definiramo, saj obsega pisarne za upravljalno ekipo, nekaj stanovanj in bivališč za gostujoče umetnike in umetnice, izobraževalne prostore za delavnice, imajo pa celo tudi popravljalnico koles. Poleg tega še dva galerijska prostora (eden je namenjen mlajšim razstavljalcem, drugi pa fotografiji), osrednjo koncertno in gledališko dvorano, info center s prodajalno kart, restavracijo in bar ter manjši park oz. zeleni atrij, ki služi kot poletno zbirališče.

Po občutkih in izgledu (ves v rdečih opekah) še zmeraj deluje kot alternativni prostor, po programu je deloma alternativen deloma renomiran, po strukturi pa etabliрана kulturna organizacija in institucija. Vodilni seveda zatrjujejo, da je njihov način vodenja alternativen, nepridobitniški in temelji na izhodiščih WUK-a ob zasedbi, in sicer na enakosti in solidarnosti ter iskanju novega. Vendar ostaja vtis, da je – tudi glede

opombe

¹⁶ Eduardo Kac, medijski umetnik in profesor na The School of the Art Institute of Chicago, ki se nahaja ob muzeju umetniških del The Art Institute of Chicago, je ob obisku KIBLE dejal: »Česa takega v Združenih državah Amerike ni«, medtem ko je Joseph Tabbi, ameriški univerzitetni profesor, urednik spletne edicije Electronic Book Review in pisatelj, izjavil: »V Slovenijo sem prišel, ker sem slišal za KIBLO.«

na slovenske izkušnje Pekarne v Mariboru in Metelkove v Ljubljani – WUK alternativa po avstrijsko. Torej urejena in državno financirana alternativa, kjer je v bistvu vse na mestu, a malce drugače, kar pa le pestri dunajsko kulturno ponudbo. Res je, da je avtonomna in samoorganizirana, kot je vedno bila, in obenem produkcijska, prezentacijska in storitvena kulturno-izobraževalna platforma, toda kakih propulzivnih, širše odmevnih programov od tam že nekaj časa ni. Včasih se zdi, da so postali precej tradicionalni, če ne že kar konzervativni. Če bi iskali prostor alternative na Dunaju, je to zagotovo EKH Haus (Ernst Kirchweger Haus), vendar to ni več predmet naše študije.

International Center for New Media (ICNM), Salzburg

Tudi v konzervativnem Salzburgu, ki ga povezujemo predvsem z Mozartom, novomedijska kultura in sodobna umetnost že nekaj let igrata eno vidnejših vlog in pridajata nove dimenzije avstrijski topografiji. Europrix – Top Talent Awards in World Summit Awards so nagrade za digitalne vsebine, ki jih podeljuje iniciativa Mednarodnega centra za nove medije in kažejo na širše ambicije, ki iz umetnosti segajo v vse smeri medijske ustvarjalnosti in so tržno zanimive. Prav slednji potencial, da se tovrstni artikli uvrstijo na trg in doživijo komercialni uspeh, je eden poglavitnih faktorjev, ki jih na podlagi mednarodnega natečaja upošteva mednarodna žirija in jih uvrsti v ožji izbor ter nominira za nagrade. Razglasitev nagrajenih del se potem odvrti kot gala prireditvev na eminentni lokaciji, ki ji predstoji nekaj dni razstave in predstavitev nominiranih del s strani povabljenih nominirancev in nominirank ter razprav o aktualijah digitalnih medijev in vsebin.

Ne glede na tako zasnovano proceduro, je med nominiranimi in tudi nagrajenimi deli nemalo striktno umetniških vsebin, ki jih sicer vidimo na razstavah, a so vseeno prepoznana kot tržno zanimiva. Med njimi pa so tudi povsem ali zgolj uporabne vsebine, primerne tudi za splet ali mobilne tehnologije. Nič nenavadnega ni, če nekateri produkti postanejo zgodbe o uspehu, njihovi avtorji pa žanjejo komercialni uspeh. Verjetno ni treba poudarjati, da so nagrade tudi denarne, kar je očitna nujnost, če želimo pritegniti tekmovalce in tekmovalke. Tekmuje se v kategorijah Broadband/Online, Offline/DVD, Mobilne vsebine, Igre, Vsebinska orodja in oblikovanje vmesnikov, Interaktivne računalniške grafike, Interaktivna TV & Video, Cross Media ter posebna nagrada sponzorja in nagrada Thesis. To je nagrada za teoretski zapis, ki je lahko diploma, raziskovalna naloga, doktorska disertacija ipd. Poleg zmagovalcev po kategorijah razglasijo še skupnega zmagovalca, kategorije pa se z leti tudi spreminjajo in prilagajajo razmeram v digitalni realnosti. Leta 2005 je bila Slovenija med najuspešnejšimi državami!

KunstHaus, Gradec

Vse omenjene nagrade po svoje zaokrožajo kompleksen pristop do novomedijske ustvarjalnosti in eno bolj ambicioznih rešitev, ki jih na tem področju ponuja Avstrija. Umetnost v Linzu, komerciala v Salzburgu, konference in gala podelitve na Dunaju. Za zaključek omenimo še bližnji Gradec, ki je leta 2003, ko je bil razglašen za Evropsko mesto kulture, dobil Hišo umetnosti (KunstHaus) – neke vrste galerijo sodobne umetnosti z vsem, kar k temu spada. Menda je Mehurček (Bubble), kot centru popularno pravijo, najsodobnejši prostor prikazovanja umetnosti v Avstriji, infrastrukturno pripravljen na vsak priključek in s povezavami na medmrežje. Za alternativnejšo publiko je tukaj tudi Medijski stolp (MedienTurm), kjer se dogajajo najrazličnejše oblike prikazovanja sodobne ustvarjalnosti, festivali, konference, in

še kakšna 'neodvisna' galerija. Verjetno je za graško opremljenost najzaslužnejši festival Štajerska jesen, najstarejši avantgardni festival v srednji Evropi, ki se je že sredi osemdesetih ukvarjal s teorijo kaosa in fraktali, kot so Mandelbrotove množice, ter posledično z možnostmi digitalnih medijev, saj te principe uporablja računalniška grafika. Poleg tega ima Gradec močno Tehniško univerzo, ki je sposobna tudi ustvarjanja drugačnih vsebin. Pri nas je popularnejša dunajska Visoka šola za uporabno umetnost, kjer predavajo svetovno renomirani umetniki in teoretiki na kar najširših področjih medijskih zmožnosti.

b) Nemčija

Zentrum für Kunst und Medientechnologie (ZKM), Karlsruhe

Če smo pri Avstriji lahko ugotovili veliko razvejanost medijske situacije, lahko za Nemčijo rečemo, da je tam zelo podobno, le da je vse večje in očitno skladno z velikostjo države. Nedvomno je največji Center za umetnost in medijsko tehnologijo v Karlsruheu, nedaleč od francoske meje. Nekoč ena pomembnejših postojank ameriške vojske v Nemčiji se je po združitvi soočila z ogromno izpraznjenih vojaških objektov. V duhu časa so enega od njih namenili medijski ustvarjalnosti in tehnologiji, za katero so že slutili, da bo v prihodnosti eden najpomembnejših segmentov sodobnih družb in ekonomije. Zavedajoč se kompleksnosti novonastajajočega projekta in soočeni z zajetnostjo potrebnega proračuna, so se ga lotili ambiciozno in velikopotezno. Začeli so iz temeljev in naredili visoko šolo za medije, v kateri so izobraževanje povezali z umetniško produkcijo in prezentacijo. Kot kulturna institucija ima ZKM edinstven položaj na svetu. Skuša odgovarjati hitremu razvoju v informacijski tehnologiji in današnjemu spreminjanju družbenih struktur. V svojem programu in s projekti kombinira produkcijo in raziskovanje, razstave in dogodke, koordinacijo in dokumentacijo.

Za razvoj interdisciplinarnih projektov in promocijo mednarodnih sodelovanj je ZKM razmnožil lastne razpoložljive vire in vzpostavil Muzej za sodobno umetnost, Medijski muzej, Inštitut za vizualne medije, Inštitut za glasbo in akustiko ter tri novejšje oddelke, Inštitut za temeljne raziskave, Inštitut za medije in ekonomijo ter Filmski inštitut. Pod direktorovanjem Petra Weibla (leta 1999) ZKM raziskuje nove medije v teoriji in praksi, preizkuša njihov potencial z lastnimi razvojnimi kapacitetami, predstavlja možne rabe v vzorčni obliki in promovira debato o obliki, ki jo ubira naša informacijska družba. Tesno sodeluje z Državno akademijo za oblikovanje v Karlsruheu in ostalimi inštituti ter vzpostavlja forum za znanost, umetnost, politiko in finance. V prostornem okolju lahko obiskovalci/-ke obiskujejo dogodke, se odločijo za voden obisk po celotnem kompleksu, si ogledajo razstave ali obišejo Mediateko. Center je platforma za eksperimentiranje in diskusije, njegovo poslanstvo pa aktivno sodelovati v nastajanju prihodnosti in sodelovati v trajajoči razpravi o razumni in pomembni uporabi tehnologije.

V obeh primerih, AEC in ZKM, vodstveno strukturo praviloma predstavljajo direktorji, ki so umetniki in umetnice in ne običajen upravljalski (menedžerski) kader, ki bi izhajal iz ekonomije. Le-ti so na nižjih pozicijah in opravljajo bolj poslovodno oz. računovodsko funkcijo. Dejansko se je treba v medijskem svetu zavedati, da je karizmatičnost direktorja najpomembnejša, saj ne gre za pridobitno, ampak za nepridobitno dejavnost, ki deluje po drugačnih pravilih in zakonitostih v širših družbenih kontekstih, ki niso zgolj tržno definirani.

Ob rednih – večjih in manjših – predstavitev aktualne produkcije, razstavah, predavanjih, nastopih ipd. je v muzejskem delu na ogled bolj ali manj spreminjajoča se stalna zbirka, kar je v bistvu podobno kot v AEC, le da je volumensko neprimerno bolj atraktivno zastavljeno in prikazano. Karlsruhe in Linz sta s sodobnima kultur-nima centroma postala relevantni točki na evropskem in svetovnem zemljevidu. Vsi naštetih primeri govorijo o nujni povezavi izobraževanja in kar najširšega obravnavanja medijskega ustvarjanja, od uglednih galerij do alternativnih prostorov, od festivalov do konferenc ter od umetnosti do najrazličnejših aktivnosti, ki imajo tržni potencial. Zaradi tega menimo, da je treba v celovit pregled vključiti tudi dejavnosti oz. vsebine kot take in ne zgolj stavb oz. Dediščine. Zato v nemški vzgled vključujemo tudi festival in nekaj inštitutov ter šol, ki so razširjeni po celotni državi.

Festival Transmediale, Berlin

Zaradi prostorskega občutka v načinu državne strategije smo se odločili predstaviti tudi berlinski medijski festival Transmediale, ki sicer nima lastne stavbe, zato pa za potrebe festivalskih vsebin zelo iznajdljivo uporablja mestna prizorišča ter javne in zasebne prostore. V svojo razširjeno ponudbo, ki zajema razstave, nastope, projekcije, predavanja, razprave, predstavitve, delavnice, nagrade itd., vključuje tudi ostale avtonomne institucije, od razstavišč in klubov do trgovin. Osrednji del festivala Transmediale 06 se je letos odvijal v Akademiji za umetnost (Akademie der Künste), vendar se osrednje prizorišče vsako leto seli (lani je bila to Hiša kulture). Programsko in arhitekturno privlačen prostor je tudi Tesla, laboratorij za medijski performans, glasbo, zvok in medijsko umetnost v Podevilski palači, kjer je trenutno naš rezidenčni umetnik Marko Košnik. Transmediale, platforma za umetniško prezentacijo in kritiško refleksijo vloge digitalnih tehnologij v današnji družbi, je zadnja leta vse bolj poznan, k temu pa zagotovo največ pripomore karizma urbanega miljeja Berlina.

Šole in inštituti: Köln, Stuttgart, Frankfurt

Vsa našeta mesta so zlasti primeri celovite državne strategije na področju ustvarjalnosti s sodobnimi mediji, saj so v vseh treh pomembne novomedijske šole in inštituti. Najbolj aktiven in priznan je Köln, kjer je Kunsthochschule für Medien (Visoka umetnostna šola oz. Akademija za medije), od koder je prišlo mnogo mednarodnih uspešnih umetnic in umetnikov. Potem je tu še Hochschule der Medien (Visoka šola za medije) v Stuttgartu, na kateri delajo številna uveljavljena imena, in Institut für Neue Medien (Inštitut za nove medije) v Frankfurtu, ki velja za pionirja interdisciplinarnih raziskav in kreativnega razvijanja novih, interaktivnih medijev. Čeprav gre za večja mesta, je Stuttgart industrijski, Frankfurt bančni in Köln turistični center, kjer so mediji le del širše raznovrstne ponudbe in izraz preustroja sodobne družbe iz industrijske v postindustrijsko. V Stuttgartu je tudi sloviti Fraunhofer-Institut für Arbeitswirtschaft und Organisation (IAO), kjer so med drugim izumili mp3 kompresijo.

Wolfsburg: Industrija, znanost, umetnost

Še najbližje ustroju in strategiji Velenja je Wolfsburg, ki je poznan predvsem po avtomobilski industriji in tovarni VolksWagen, hkrati pa je tudi eden največjih podpornikov umetnosti in vlagatelj v infrastrukturo. Tako so med drugim vzpodbudili gradnjo Muzeja umetnosti in financirajo tudi njegov zelo bogat program, kjer ne manjka slavnih imen. Novembra 2005 so odprli Znanstveni center Phaeno in za novogradnjo angažirali slovito arhitekto Zaho Hadid (investicija je znašala 78 mio EUR, obsega pa 11.000 m²). Ta največji interaktivni in v osnovi znanstveni center v Nemčiji so načrtovali, oblikovali in gradili 6 let, v njem pa gostijo tudi ekskluzivna

tehnološko-umetniška dela, narejena posebej za njih. Pričakujejo, da bo center Phaeno letno obiskalo stotisoče ljudi z vsega sveta. Čeprav gre za produkcijski center, kjer zaposleni dnevno opravljajo svoje delo, organizirajo vodene ogleda po razstavi, razvojnih oddelkih in njihovih prostorih, ki so tudi arhitekturno edinstveni.

Essen za Porurje

Essen v Porurju velja za dobro prakso oživljanja indrustrijske dediščine in povezovanja regije na evropskem nivoju. Nekoč povsem industrijsko krajino, ki je bila razvpita po rudarstvu in težki industriji, zlasti železarnah, že nekaj časa oživljajo kulturne, izobraževalne in turistične vsebine. Tamkajšnji Zollverein (Carinsko društvo) je lahko eden od zgledov za oživitve objektov industrijske dediščine. Vpisan je na UNESCO-v seznam svetovne dediščine, združuje sloviti Oblikovalski center, ki s slavno nagrado za oblikovanje – Rdeča pika (Red Dot Award) – vzpostavlja tudi Muzeje oblikovanja Rdeče pike, kjer so razstavljena vsa nagrajena dela, med njimi tudi velenjsko Gorenje. Ob tem so tam še tematski parki, restavracije, igralnica, zabavišni kompleksi za otroke, prirejajo pa tudi vodene ogleda itd. Iztočnica 'Essen za Porurje' jim je zagotovila, da so bili med desetimi nemškimi mesti na državni ravni nominirani med dve najboljši (Essen in Görlitz) in kasneje v Bruslju tudi zmagali. Skupaj z Madžarsko, kjer je Pecs premagal tudi Budimpešto, so bili izbrani za nemško Evropsko prestolnico kulture za leto 2010.

c) Italija

Omeniti velja festival Fabrica Europa – festival za umetnost in tehnologijo, ples, glasbo, gledališče, delavnice in drugo v Firencah ter komunikacijski in raziskovalni center za Benetton z imenom Fabrica. Locirana je nedaleč od Benetk, v majhnem Trevisu, ki je zadnja leta postal bolj obljuden zaradi poceni letalskih povezav. Šola je začela delovati leta 1994 kot raziskovalni inštitut za italijanskega izdelovalca oblačil Benetton. Med drugim so postali poznani tudi z izdajanjem revije Colors, ki je slovela v devetdesetih letih 20. stoletja, največjo slavo pa so jim prinesle razvpite, včasih tudi škandalozne reklamne kampanje in oglasni plakati. Osrednje mesto so seveda zavzemale fotografije avtorja Oliviera Toscanija, ki je bil Benettonov kreativni in umetniški direktor za oglaševanje in promocijo. Ko jih je zapustil, je Benettonova slava pričela pojenjati.

Fabrica se zdi kot logično nadaljevanje humanitaristične filozofije. Sodeč po izjavah ustanoviteljev je bila ideja za šolo ustvariti prostor srečevanja. Ne samo srečevališče ljudi, ampak tudi umetniških področij, jezikov in oblik izražanja. Celo prostor, ki ga zaseda, je enkraten. Šola je nameščena v stari vili, obnovljeni in razširjeni, za kar je bil zadolžen znani sodobni arhitekt Tadao Ando. Stavba je navdušujoča. Na prvi pogled je kot enostavna stara zgradba, a ko se ji približaš ugotoviš, da je moderna struktura iz betona in stekla, zgrajena skoraj povsem podzemno.

Ponuja nadaljevalni študij fotografije, filma, oblikovanja, glasbe, videa, pisanja, interaktivne in vizualne komunikacije, znanje prenaša pa mešanica stalne ekipe in gostujočih znanih profesorjev z vsakega področja. Nasprotno drugim institucijam ne delajo po principih semestrskega programa. Študentje nenehno prihajajo in odhajajo in s tem v vsakem času ustvarjajo pretočno študentsko leto. Prav tako vzpodbujajo sodelovanja, tako da na projektih skupaj delajo mnogi študentje z različnih medijev in programov. Eden takih primerov je študentska revija Fab, kjer se v skupno entiteto združujejo oblikovanje, kreativno pisanje, fotografija in umetnost.

Zelo pomemben je tudi oglaševalski oddelek, kjer študentje sledeč izvorni ideji Fabrice med drugim delajo tudi na raznih kampanjah. Ena takšnih je mednarodna mreža nevladnih organizacij Novinarji brez meja (Reporters Without Borders), ki spremlja kršitve svobode izražanja po vsem svetu in se bori za novinarje, pisatelje in druge, ki so obtoženi zaradi deliktov svobode izražanja.

Fabrica je tako šola, miselni rezervoar, ustvarjalni prostor in še kaj. Kategorizira jo namreč tudi to, da ne more biti ostro katalogizirana in homogenizirana, temveč je enkratna sama po sebi. Kot veliko prednost ji gre pripisati tudi dejstvo, da je za študente brezplačna.

č) Belgija: Bruselj

V Belgiji je v Bruslju kar nekaj centrov, ki so bili nekoč namenjeni nečemu drugemu, a so jih predelali za kulturne programe. Eden je zagotovo De Waag, nekdanja pokrita tržnica v strogem središču, ki je primerno prirejena, da kavarniško in turistično ponudbo oplemenitijo kulturne vsebine (zlasti take za bolj tradicionalno meščansko publiko in družine z otroki). Še najpogosteje postavljajo razstave, recimo z belgijskim stripovskim junakom Tin Tinom. Za ovinkom je Beursschouwburg oz. gledališče pri Borzi, ki pa je namenjeno zlasti uprizoritvenim umetnostim, koncertom oz. glasbenim nastopom in literarnim večerom. Na vrhu ima tudi dve stanovanji za gostujoče umetnike. Nadalje velja omeniti center Nadine, ki oddaja svoje prostore za umetniško prezentacijo. Bruselj ima dejansko dokaj razkošne prostorske zmožnosti za ustvarjanje in nemalo starih fasad zakriva popolnoma prenovljeno notranjost in tehnično visoko zmožne infrastrukture. V glavnem gre za celovite platforme, ki jih je moč najeti za določeno plačilo. Ponavadi imajo poleg prireditvene dvorane tudi prostor za pogostitev z vso pripadajočo opremo, ponekod kar s celotno kuhinjo.

d) Nizozemska: Amsterdam, Utrecht, Groningen in Rotterdam

Enako kot v Bruslju je tudi v Amsterdamu nekdanja pokrita tržnica spremenjena v kavarniško-kulturni prostor, ki se celo enako imenuje (De Waag) in ima v njem prostore amsterdamska kibernetična skupina. Vendar so prostori namenjeni zlasti produkciji programov (tudi kulturnih). Medtem ko je v severnem Groningenu znana umetniška šola, del Univerze Hanze, in v Utrechtu prirejajo alternativni medijski festival, imenovan Impakt, je v Rotterdamu V2 – Inštitut za nestabilne medije. Je ena prvih organizacij na svetu, ki se je ukvarjala s t. i. spreminjajočimi se mediji in že v zgodnjih osemdesetih promovirala tovrstno umetnost in kulture. Nastal je leta 1981 kot iniciativa skupine umetnic in umetnikov, se nato transformiral iz multimedijskega centra v center za umetnost in medijsko tehnologijo, se razvil v profesionalno organizacijo za mrežne kulture in danes funkcionira kot mednarodni medijski laboratorij za elektronsko umetnost. Pri pripravi večjih in ambicioznejših prireditev sodelujejo z drugimi mestnimi institucijami, galerijam in muzeji. Ob založbi, ki je specializirana za sodobne umetniške prakse in zlasti za kiberkulturo, izdajajo pa najrazličnejše medije, od knjig, glasbe do video izdelkov in raznih dokumentov, je V2 najbolj poznan po Dutch Electronic Arts Festival (DEAF). Le-ta je bil nekoč v samem evropskem in svetovnem vrhu, vendar so po večjih finančnih težavah, ki so celo grozile z ukinitvijo same organizacije V2, najprej zamenjali celotno vodstvo, festival pa iz vsakoletnega spremenili v bienale.

e) Velika Britanija: Liverpool

Evropska prestolnica kulture leta 2008 se že nekaj let pripravlja na ta dogodek in vlaga ogromne vsote denarja v posodobitev kulturne ponudbe in revitalizacijo pristaniško-industrijskih v kulturno-turistične komplekse. Največji so nekdanji doki, kjer med drugim domuje galerija Tate Liverpool (Tate London ima prostore v nekdanji termoelektrarni), Muzej Beatlov, niz restavracij in trgovin s spominki, unikatnimi izdelki ter artikli, povezanimi s kulturo, etnologijo ali z mestom. Za zabavo vas popeljejo tudi z amfibijo pod in nad vodo. Paul McCartney je vzpostavil Liverpool Institute for Performing Arts (LIPA), ki je šola za razne vrste sodobnih uprizoritvenih umetnosti znotraj industrije zabave.

Nemara bi kot primer liverpoolske velikopoteznosti veljalo omeniti tudi FACT (the Foundation for Art & Creative Technology), ki so ga domala v celoti zgradili iz starega skladišča in za to porabili 10 milijonov angleških funtov (3,5 milijarde SIT). V njem je nekaj konferenčnih prostorov (klasičnih in udobnih kino dvoran, dve galeriji) oz. razstaviščnih prostorov (za kar uporabljajo kar cel kompleks), dve kavarni in celotna tehnološka platforma za sodobno filmsko in video produkcijo, montažo, računalniško animacijo ter izdelavo vseh video formatov (od DV do Beta kasete in seveda DVD). FACT je vodilna organizacija v Veliki Britaniji za podporo, pripravo in prezentacijo filma, videa in novomedijskih oblik umetnosti. Od ustanovitve leta 1988 (takrat pod imenom Moviola) so pri FACT-u podprli in predstavili preko 100 umetniških del digitalnih medijev, med drugimi z umetniki, kot so Mark Wallinger, Barbara Kruger, Tony Oursler in Isaac Julien.

f) Irska: Dublin

V Dublinu je Guinness pred časom zaprl lastno galerijo, ker so imeli z njo prevelike stroške, prav tako so razpustili tamkajšnji multimedijski center. Edino, kar se zdi, da tam funkcionira, je kompleks Temple Bar oz. kulturna četrt, ki se je iz osrednje gostilne in pivnice razrasel v center ter ima galerije in koncertno dvorano.

g) Danska: Kopenhagen

V Kopenhagnu je slovita Kristjanija (Christiania), stari pristaniški del mesta, ki so ga koncem šestdesetih naselili hipiji in nato konec sedemdesetih tradicijo nadaljevali tudi pankerji. Avtonomna skupnost Christiania še danes funkcionira kot mesto v mestu, kjer imajo samosvoj način življenja, lastno ekonomijo, celo zakoni se zdijo drugačni kot na drugi strani kompleksa. Država pa v periodičnih intervalih grozi, da bo četrt porušila.

h) Finska: Helsinki

Cable Factory je, kot pove že ime, nekdanja tovarna kablov, ki so jo vzpostavili kot produkcijsko in prezentacijsko platformo, ki jo za plačilo oddajajo zainteresiranim kulturnim producentom, organizacijam in posameznikom. Ob tem funkcionira tudi kot infrastrukturni center za gostujoče umetnike in kot institucija, ki promovira sodobno finsko umetnost.

i) Španija: Barcelona

Medijski center za umetnost in oblikovanje MECAD (Media Centre d'Art i Disseny) je nastal septembra 1998 na pobudo FUNDIT (Fundacije za oblikovanje tekstila), ki je leta 1989 ustanovila Višjo šolo za oblikovanje (ESDI). Je največji in najpomembnejši španski center za sodobne medije in je lociran v Barceloni. Njegove aktivnosti so usmerjene v raziskovanje, produkcijo, podporo, izobraževanje in urjenje ter razširjanje kreativnih praks, ki uporabljajo infografične, avdio-vizualne in telematične medije ter hipermedije. Tako je MECAD šola in inštitut, njen izobraževalni program je namenjen podiplomskim specializiranim študijem. Funkcionira kot odprta, decentralizirana organizacija, katere aktivnosti se vršijo tako v njenih kot tudi v drugih kulturnih prostorih, s katerimi ima vzpostavljeno sodelovanje. Skozi projekte, ki jih razvija samostojno ali preko sodelovanj, poskuša povečati obseg dejavnosti, da bi center za raziskovanje ter produkcijo idej in aktivnosti postal jedro dojemanja in podpore projektom, ki jih ustvarjajo umetniki/-ce, oblikovalci/-ke in ostali, ter hkrati bil tudi točka razširjanja in izstrelišče za ustvarjalce/-ke z vseh področij medijske umetnosti.

Svojo dejavnost razdeljujejo v razna delovna področja. Razširjanje elektronske umetnosti skozi kulturne aktivnosti pomeni organizacijo cele vrste dogodkov, razstav, predavanj, koncertov, performansov, simpozije, tako v lastni produkciji kot v sodelovanju z drugimi. Ob tem načrtno pospešujejo debate in produkcijo v zvezi z digitalno ustvarjalnostjo ter vzpostavljajo interdisciplinarne povezave med mnogimi področji, kot so filozofija, sociologija, estetika, literatura, glasba, znanost, računalništvo itd. Nadalje se posvečajo specializiranim urjenjem skozi magistrske, podiplomske tečaje in posebne seminarje. Zelo ambiciozni so tudi na področju založništva, kjer zaobjemajo umetnost, kulturo in nove tehnologije ter jih izdajajo v tiskani (katalogi, knjige), digitalni (CD-ROM, DVD) in elektronski obliki (spletna mesta, e-okrožnice, razna sporočila, od leta 1999 elektronski časopis).

MECAD ima lasten prostor za raziskave in produkcijo, imenujejo ga Media Lab oz. Medijski laboratorij. Njegov namen je razvijanje specifičnih projektov na temelju lastnih konceptov ali tudi drugih umetnikov in ustvarjalcev, ki jih MECAD podpre iz programa podpor oz. štipendij. Kdor tako štipendijo dobi, postane rezidenčni umetnik in ima na voljo vso razpoložljivo opremo Media Lab-a in tamkajšnjo infrastrukturo. V izobraževalem programu oz. za usposabljanje so vzpostavili mednarodni magisterij za ustvarjanje in oblikovanje interaktivnih sistemov, magistrski in podiplomski tečaj za kuratorske in kulturne prakse v umetnosti in novih medijih, ki velja za eno prvih specializacij na svetu na področju kuratorstva, teorije in kritike novih medijev, ter zanj zbrali mednarodno ekipo učiteljev in učiteljic. Tu je še magistrski in podiplomski tečaj za avdio-vizualno komunikacijo za interaktivne medije, namenjen telematskim in digitalnim medijem, razdeljen pa je na razredni in spletni modul. Ob tem organizirajo še seminarje, delavnice in druge tečaje, ki jih vodijo učitelji in specialisti za teoretično in praktično usposabljanje umetnikov in oblikovalcev, tako interdisciplinarno kot neposredno vezano na digitalno ustvarjanje. Neizbežen sestavni del take institucije so še izmenjave in sodelovanje ter obilen arhiv/mediateka vsega povezanega z medijsko umetnostjo, teorijo, prakso in dogodki.

j) Grčija: Atene

V Grčiji je sodobna umetnost postavljena v drugi plan, saj je njihova primarna antična dediščina kot zibelka evropske kulture in civilizacije. Tako tudi vsa sredstva za kulturo končajo v spomenikih, ki so nenehno potrebni obnavljanja, medtem ko sodobnosti ostaja le drobiž. Zaradi tega je izbira organizacij in prostorov za sodobne umetniške prakse slaba in so le-ta odvisna od zasebnih virov ali potisnjena na rob. Zanimiv je Grški inštitut, kjer so naredili okolje navidezne resničnosti za računalniško generirani Olimpijo in Akropolo. V celoti ga financira zasebni kapital neke grške družine, ki želi ostati anonimna. Nadalje velja omeniti prostore nekdanje atenske pekarnice, ki so preurejeni v kulturni center za umetnost in sodobne tehnologije – Fournos (Pekarna). Prostor je majhen in ne dosega niti povprečnih standardov, ki smo jih vajeni pri informacijsko-komunikacijskih tehnologijah, medtem ko okolje ne spominja na osrednji in edini multimedijski center v Atenah, ki organizira tudi vsakoletni festival Medi@terra, na katerem so gostovali tudi nekateri slovenski umetniki in organizacije (mariborska KIBLA je bila denimo celo soorganizator enega od festivalov). Zaradi finančnih težav gre za zelo nestabilno organizacijo in festival, ki je vsako leto v negotovosti, vendar mu uspeva ohranjati kontinuiteto.

92

Die Modelle
der
Revitalisierung
der Objekte
des industriellen
Kulturberbes

4 Die Modelle der Revitalisierung der Objekte des industriellen Kulturberbes - die Ideenstudie

93

Die Modelle
der
Revitalisierung
der Objekte
des industriellen
Kulturberbes

4.1 Vorwort

In den Regionen Savinjska Tal, Podravska Tal und West-Steiermark gibt es immer mehr Städte mit verlassenen Industrieobjekten. Die Folge ist auch eine steigende Arbeitslosigkeit und Migration der jungen potenziellen Ressourcen in größere Städte. Allgemein ist man in Slowenien mit dem Problem der Bewertung der Objekte des industriellen Kulturerbes konfrontiert, das eine besondere Rolle beim Erhalten der Tradition und Kenntnis von der Industrie spielt. Die Industrie war lange Jahre die Hauptträgerin der Entwicklung. Deshalb haben wir das Projekt INDU.PIK erstellt, in welchem wir eine einheitliche Methodologie zur Analyse des industriellen Kulturerbes entwickelt haben. Mittels dieser Methodologie haben wir die identifizierten Orte mit Objekten zur Revitalisierung analysiert und bewertet:

- Klassierungsgebäude (Klasirnica) Pesje in Velenje
- Alte Remise der Eisenbahnwerke am Kärntenbahnhof in Maribor,
- Weinkeller in Ptuj und
- der ehemalige Waschraum für die Bergleute (Karlschacht) in der österreichischen Stadt Rosental an der Kainach.

Die Ergebnisse haben wir mit den konkreten Vorschlägen zum Aufbau und zur Revitalisierung des gewählten verlassenen Industrieobjektes Klassierungsgebäude (Klasirnica) in Velenje ergänzt. Dabei haben wir natürlich die Grundelemente der Methodologie berücksichtigt und appliziert, was die vielfache Anwendung der jeweiligen Vorschläge garantiert.

Das Model der Revitalisierung der Objekte des industriellen Kulturerbes (www.indu-pik.velenje.si) „INDU.PIK“ ist ein europäisches Projekt, teilweise finanziert im Rahmen des Programms der Gemeinschaft INTERREG IIIA, Slowenien – Österreich 2000 – 2006. Die Gemeinde Velenje hat das Projekt angemeldet, die Partner beim Projekt sind das Wissenschaftsforschungszentrum Bistra Ptuj, der Kulturausbildungsverein Kibla und aus Österreich der Telepark Bärnbach Errichtungs- und Betriebs GmbH. Das Projekt bearbeitet die nicht mehr im Einsatz befindlichen Industrieobjekte, ihr kulturell-historisches Erbe und ihre Potenziale nach dem Beenden des aktiven Einsatzes. Der Grundzweck ist, Lösungen zu finden, deren Erbe nicht nur zu bewahren, sondern ihren Nutzungswert zu veredeln und ihnen auch einen Marktwert zu geben.

Das Projekt begann im Januar 2005 und endet im September 2006.

Hauptziele des Projektes:

- Erstellen einer einheitlichen Methodologie zur Analyse des industriellen Erbes der behandelten Gebiete.
- Analyse des Erbes der behandelten industriellen Objekte nach der vorherigen entwickelten Methodologie
- Analyse bereits ausgeführter Renovierungen der Objekte in den Industriegebieten im Inland und Ausland.
- Erstellen einer Ideenstudie über mögliche Revitalisierungswege der verlassenen industriellen Gebäude, die primär für Kultur- und Kunstaktivitäten bestimmt würden.
- Im Rahmen einer breiteren Studie das Erstellen der Typologie von möglichen Revitalisierungen und jeweiligen Inhaltsmodelle auf mögliche Nutzung des Klassierungsgebäudes in Velenje. Die erstellte Typologie und die komplette Methodologie (der Ansatz zum Projekt, die einzelnen Phasen des Projektes usw.) sind vielfach anwendbar und als solche in gewissem Masse auch für die anderen ähnlichen Fälle zu gebrauchen.

4.2 Vorstellung der identifizierten Objekte und Richtlinien für die Revitalisierungseingriffe

Die Projektpartner haben die in der Forschung behandelten Objekte bzw. die industriellen Komplexe festgelegt. Der Hauptpartner, die Stadtgemeinde Velenje, hat den Komplex Klassierungsgebäude (Klasirnica) für Lignit Pesje in Velenje gewählt, wo im Jahr 2004 die Produktion stillgelegt wurde. Es ist zu bemerken, dass gerade die Frage, was tun mit dem Klassierungsgebäude (Klasirnica), zur Organisation des ganzen Projektes geführt hat. Das Potenzial an freien Grundstücksflächen und ihr Ausnahmecharakter in der industriellen Landschaft sind die Ausgangspunkte, die ein außerordentliches Projekt versprechen.

Die Eisenbahnwerke in Maribor sind das erste Denkmal der slowenischen Industrialisierung. Das ist ein industrieller Komplex aus dem Jahr 1963 und neben ihm wurde noch die Arbeitersiedlung mit Schule, Kindergarten, eigenem Konsum usw. aufgebaut. Die Ganzheit dieses Komplexes hat einen Schlüsseleinfluss sowohl auf die Industrialisierung als auch auf die urbanisierte Entwicklung Maribors gehabt. Im Projekt wird die Kreisremise auf der Ostseite des Komplexes näher bearbeitet.

Der Ptuj Weinkeller ist sehr eng mit der Identität des breiteren Weinbaugebietes von Ptuj und mit dem in dieser Gegend bereits seit römischer Zeit bekannter Weinanbau und Weinhandel verbunden. Der Keller befindet sich im Stadtzentrum und hat ein Entwicklungspotenzial, das unbedingt in die kultur-touristische Entwicklungsstrategie der Stadt einzubeziehen ist.

Bei allen drei Orten geht es um ein wichtiges Kulturerbe der Industrialisierung in Slowenien. Die Analyse hat den kulturellen Schutzwert und die engagierte Rolle beim Aufbau der aktuellen Identität aller drei Orte bewiesen.

Der österreichische Partner hat den ehemaligen Waschraum der Bergleute (Karlschacht) in Rosental an der Kainach gewählt.

4.2.1 VELENJE: KLASIRNICA (KLASSIERUNGSGEBÄUDE) PESJE**Name des Objektes:** Klassierungsgebäude Pesje**Ortstand:** Ort Pesje in Velenje, Slowenien.

An der Südseite grenzt das Objekt an die Eisenbahn, an der Nordseite aber an den Fluß Paka.

Baujahr: Das Klassierungsgebäude Pesje wurde im Jahr 1986 gebaut, der Testbetrieb von allen Anlagen des Ersatzschotterwerks und der Klassierungsanlage hat im März 1987 begonnen. Seit 2004 ist die Klassierungsanlage außer Betrieb.

Besitzer: Der erste Besitzer war Gesellschaft Premogovnik Velenje d.d., seit 2005 ist das Objekt im Besitz der Stadtgemeinschaft Velenje.

Produktionstätigkeit: Zwischen 1987 und 2004 wurde im Objekt der komplette geförderte Lignit im Bergwerk Velenje in die verschiedene Qualitätsklassen sortiert bzw. klassiert. Auf Grund dieses Verfahrens wurde der Lignit in verschiedener Qualität verkauft.

Gründe für die Identifikation und Einbeziehung in das Projekt: Das Klassierungsgebäude Pesje dient nicht mehr seinem Zweck und ist aus dem Produktionsprozess ausgeschlossen. Als solches ist sie von keinem Nutzen und es wird, falls sie nicht revitalisiert sein wird, abgerissen. Sollte das passieren, wird das Šaleška Tal ein weiteres Objekt des industriellen Kulturerbes verlieren, was für die ganze lokale Umgebung ein unschätzbare Schaden wäre.

Das Potential der behandelten Gebiete des industriellen Erbes

Die Prüfung der Entwicklungscharakteristiken des Klassierungsgebäudes zeigt, dass es um ein Erbe geht, das von den typischen Objekten des historisch-industriellen Architekturerebes abweicht. Dieses Erbe besteht in der Regel aus Fabriken mit Ziegelkaminen oder Sägedächern, wobei es sich beim Klassierungsgebäude um ein einfaches Volumen mit großen Dimensionen handelt, welche die charakteristische Abstraktheit des zwanzigsten Jahrhunderts als malerischen Ausdruck darstellt.

Die Hauptcharakteristik des Klassierungsgebäudes liegt darin, dass es die Landschaft wesentlich verändert und ganz neue Raumverhältnisse geschaffen hat. Es geht um ein sehr großes Volumen, dessen Bewahrung sinnvoll ist, sowohl wegen der neuen Verhältnisse in der Landschaft als auch wegen der Achtung der Prinzipien der Dauerentwicklung, die der Schlüsselausgangspunkt der Entwicklungsstrategie Sloweniens ist. In den verlassenen Objekten kann nämlich eine bunte Palette von neuen Aktivitäten ausgeführt werden.

Das Objekt mit mehr als 11.000 m² Grundstücksfläche fordert ein Programm, das vor allem den lokalen Bedarf umfasst. Mit der bestehenden Kapazität von Grundstücksflächen bietet es mehr Platz an als der reale Bedarf des engeren Raumes der Stadt Velenje ist. Diese Tatsache ist bereits bei der Analyse zu berücksichtigen, was bedeutet, Liebäugeln mit den für einen breiteren Raum Sloweniens und auch Mitteleuropa aktuellen Inhalten.

Die vorgeschlagenen Maßnahmen zum Schutz des Erbes und zur Revitalisierung des behandelten Gebietes

Der Hauptausgangspunkt ist die Festlegung der Schutzmaßnahmen, die in ersten Linie den physischen Zustand der zu behandelten Objekte berücksichtigen. Im Falle des Klassierungsgebäudes geht es um ein sehr gut erhaltenes Objekt, das relativ neu und für große Konstruktionsbelastungen projektiert ist, welche die vorgesehene nichtindustrielle Anwendung nicht überschreiten werden. Der Skelettentwurf gibt aber auch die Möglichkeit, die Fassaden zu öffnen oder die nichttragenden Füllungen voll zu verändern.

Der zweite Ausgangspunkt ist unmittelbar an den Kulturschutzkontext gebunden. Die Analyse und die Bewertung der Kulturschutzcharakteristiken zeigen, dass das aus der Produktion ausgeschiedene Klassierungsgebäude ein wichtiges Element der landschaftlichen Struktur des Gebietes ist. Es ist Teil der Identität, deren Entwicklung hier bereits mit den ersten Förderungen der Kohle im 18. Jahrhundert begonnen hat, endgültig aber in der letzten Periode der sozialistischen wirtschaftlichen Entwicklung definiert wurde – deshalb ist es sinnvoll, es zu bewahren. Im behandelten Fall zeigt sich als Ausgangspunkt des Schutzes die Bewahrung der bestehenden Raumverhältnisse, Gabarite der Objekte und Verhältnisse in der industriell-kulturellen Landschaft, die auch das Klassierungsgebäude geprägt hat. Eines der Schlüsselemente, das diese Verhältnisse ergänzt, sind die Strukturen der bestehenden Schiefverbindungen durch die Förderbänder zwischen den Gebäuden. Auch diese muss man im ganzen schützen. Gleichzeitig besteht aber die freie Nutzung der Innenräume, die Authentizität des Raumes, wenigstens im zentralen, am meisten charakteristischen Bereich des Objektes, soll so weit als möglich bewahrt bleiben.

Der Innenraum des Objektes bietet Möglichkeiten für verschiedene Modifikationen an, denn die Stahlbetonkonstruktion ermöglicht viel Variabilität und Anpassung des Gebäudes. Man muss die wichtigste Maschinenausstattung erhalten und im größten Maße die bestehende Patina des Raumes bewahren. Gleichzeitig soll man bei der Festlegung der Maßnahmen auf dieser Ebene nicht zu streng sein, denn die neue Nutzung fordert auch eine bestimmte Attraktivität durch neue Gestaltung.

Die konkreten Maßnahmen hängen natürlich vom ausgewählten Programm ab, das man aber auf Grund der gründlichen Prüfung des Bedarfes und der Möglichkeiten und nicht zuletzt auch auf Grund der breiteren Entwicklungsintegrationen bestimmen muss.

Momentan muss man für die Erhaltung des jetzigen Objektzustandes sorgen. Das Objekt muss gesichert werden, jegliche Eingriffe in das Objekt oder in die unmittelbare Umgebung, welche auch das Objekt direkt oder indirekt gefährden würden, müssen verhindert werden.

4.2.2 MARIBOR: ALTER HEIZRAUM (REMISE)

Name des Objektes: Alter Heizraum (Remise)

Ortstand: Kurilniška ulica 8, 2000 Maribor, Slowenien.

Das Objekt befindet sich auf dem einstigen Eisenbahnareal am Kärntenbahnhof.

Es steht auf der Südseite des Gebietes zwischen den Gleisen und der Eisenbahnkolonie.

Baujahr: Das Objekt des alten Heizraumes wurde im Jahr 1863 gebaut.

Besitzer: Der erste Besitzer war die Gesellschaft der Südeisenbahnen, heute ist der Komplex im Besitz der Holding Slovenske železnice d.o.o. (Holding Slowenische Eisenbahnen GmbH)

Ursprüngliche Tätigkeit: Wartung der Züge, vor allem der Lokomotiven der Südeisenbahn. Im Objekt hat man die Kessel der Dampflokomotiven geheizt und kleinere Überholungsarbeiten ausgeführt. Im Objekt werden noch heute Reparatur und Wartung von elektrischen und Diesellokomotiven und Diesel-Motorzügen durchgeführt.

Gründe zur Identifikation und Einbeziehung ins Projekt: Das Objekt Alter Heizraum ist ein Kulturdenkmal. Weil in Maribor bereits viel technisches Erbe vernichtet worden ist, ist es wichtig, das noch vorhandene Erbe genauer zu bewerten. Das Objekt ist eng mit der Entwicklung der Stadt Maribor, ihrer industriellen Entfaltung und Tradition verbunden.

Potential des behandelten Gebietes des industriellen Erbes

Vorweg gilt es zu betonen, dass das Gebiet des ganzen Komplexes trotz großer Wirtschaftskrise Mitte der 90er Jahre des 20. Jahrhunderts die Produktionsfunktion erhalten hat, und dass wir beim Gebiet der Eisenbahnwerkstätte nicht über ein verlassenes Industriegebiet sprechen, sondern über teilweise umstrukturierte Produktionsaktivitäten. Weil die Firma TVT Nova – Siemens die Produktion von Gleisfahrzeugen auf der Westseite des Komplexes erfolgreich erweitert und weil im mittleren Teil des Komplexes viele neue Besitzer mit kleineren erfolgreichen Firmen ihre Geschäftsräume haben, wird die Analyse der Potenziale des Gebietes hauptsächlich den Ostteil in Betracht nehmen. Dieser Teil ist im Besitz der Slowenischen Eisenbahn. Weiter wird die Arbeiterkolonie analysiert.

Wenn wir über das Potenzial des Gebietes sprechen, bedeutet das, dass das Potenzial hinsichtlich seiner Lage innerhalb von bestehenden Stadtstrukturen zu erforschen ist. Die bereits mehrmals betonte Rolle der Urbanisierung der Stadt, besonders am rechten Ufer der Drava (Drau), hat eine gute Verbindung zur Stadtstruktur zur Folge und es ist durch die Lage zwischen dem Zentrum und dem Nordrand des Pohorje Bergzuges ein aktueller Raum-Entwicklungsfaktor, besonders dann, wenn die Produktionsaktivität in diesem Gebiet nicht mehr präsent sein wird. Die Arbeiterkolonie blieb wegen ihrer entwicklungsbedingten Selbstgenügsamkeit bis zu den heutigen Tagen erhalten. Die Tätigkeiten des Institutes für Kulturschutz (Zavod za varstvo kulturne dediščine) bewirkten einen erfolgreichen Schutz der Siedlung und die Erhaltung ihrer für das Weiterbestehen notwendigen Besiedlung. Die Institut für Kulturschutz hat für die Einwohner die Projekte der Revitalisierung vorbereitet, welche die Anpassung des Wohnstandards an die heutigen Anforderungen ermöglichen und gleichzeitig die historischen Charakteristiken erhalten.

Dabei sind aber heute die für die Koloniewohner gebauten Objekte der sozialen Einrichtungen schlecht bzw. unsachgemäß genutzt. Die Schule, der Kindergarten, der ehemalige Konsum mit der Kantine und den Lagerräumen müssten die Funktionen erfüllen, die den Nutzen im Einklang mit ihrer ursprünglichen Funktion ermöglichen bzw. es müsste sich der Nutzen dem Schutz dieses wichtigen Erbes anpassen. Solche Regenerierung würde die Werte der Kolonie besser betonen und sie mit dem Leben in der Stadt wirkungsvoll verbinden. Die Kolonie ist nämlich trotz ihrer Lage introvertiert. In diesem Zusammenhang ist am Objekt der ehemaligen Ortsgemeinschaft in der Mitte der Kolonie das meiste auszusetzen. Das Objekt ist im Besitz der Gemeinde und es könnte mit einem entsprechenden neuen Inhalt das Epizentrum der urbanen Regenerierung des Gebietes werden.

Das Produktionsgebiet, das wahrscheinlich wegen der Umstrukturierung des Autoparks der Slowenischen Eisenbahnen mit der Zeit freigesetzt wird, stellt das Schlüsselentwicklungspotenzial zur Regenerierung des industriellen Teiles mit der neuen, voraussichtlich nichtindustriellen Nutzung dar. Gute Möglichkeiten zeigen sich auch für die Anknüpfung dieses Komplexes an das Bahnhofgebiet des Kärntenbahnhofs und weiter zum Stadtzentrum.

Das Objekt der westlichen Remise bzw. des alten Heizraumes hat eine außerordentliche historische Struktur und ist als solche Träger von neuen Tätigkeiten, voraussichtlich verbunden mit der Vorstellung der industriellen Tradition der Stadt. Zusammen mit den restlichen Objekten, die Teil dieses Komplexes sind – vor allem mit der Produktionshalle mit dem Teil der westlichen Remise und mit dem Geschäftsgebäude – könnten sie Kern des Museums der Industrialisierung der Stadt Maribor werden.

Die vorgeschlagenen Maßnahmen zum Schutz des Erbes und Revitalisierung des behandelten Gebietes

Wegen der bestehenden Produktionsaktivitäten ist es schwer über die konkreten Maßnahmen zu sprechen, weil sie vor allem von den Umständen nach der Produktionsstilllegung abhängig sein werden. Bezüglich der Werkstätte muss man jetzt hauptsächlich die für die Erhaltung dieses Denkmals, oder wenigstens einiger von seinen Strukturen, notwendigen Maßnahmen festlegen. Die einzelnen Teile sind zwar durch Stadtverordnungen als Kulturdenkmäler geschützt, aber es geht, außer der Kolonie, die als Ganzheit geschützt wird, nur noch um ein Objekt und zwei Maschinen. Um das Gebiet entsprechend zu erhalten, muss der Umfang des Schutzes erweitert werden und zwar auf das umgebende Ambiente und die Raumverhältnisse, welche durch die industrielle Tätigkeit im ganzen Gebiet entstanden sind. Alle neuen Eingriffe innerhalb des Gebietes oder in seiner Umgebung müssen so konzipiert werden, dass die bestehende Struktur noch klar zu erkennen ist und in Schlüsselementen erhalten bleibt.

Unser Vorschlag ist, in diesem Gebiet solche Tätigkeiten einzuführen, die seine Potenziale in möglichst großem Maße ausnutzen und gleichzeitig auch das Erbe schützen würden. Zu solchen Maßnahmen zählen z.B. der sukzessive Rückzug der Wohnungen aus dem Schulgebäude, die Einführung von Ausbildungstätigkeiten ins Objekt, das nach dem Krieg als Musikschule renoviert wurde, jetzt sind aber in diesem Objekt vorwiegend Wohnungen. In den Objekten, die im Gemeindebesitz sind, können in richtig ausgebauten Räumen verschiedene gesellschaftliche Tätigkeiten oder Aktivitäten der Zivilgesellschaft durchgeführt werden. Die neueren Objekte zwischen der Kolonie und dem Heizraumgebiet sollten entfernt oder entsprechend umgestaltet werden.

Auf dem Produktionsgebiet muss man das Volumen der vorhandenen Bauverhältnisse und das umliegende Ambiente erhalten und den alten Heizraum in allen seinen Charakteristiken schützen. Weil als Kulturdenkmal geschützt, werden die Richtlinien bezüglich von Eingriffen in den Heizraum seitens des Institutes für Kulturschutz bestimmt.

4.2.3 PTUJ: DER WEINKELLER VON PTUJ

Name des Objektes: Der Weinkeller von Ptuj

Ortstand: Ptujška klet vinarstvo d.o.o., Vinarski trg 1, 2250 Ptuj, Slovenija.

Der Komplex, eingetragen im Register des Kulturerbes, befindet sich am Rande des alten Stadtzentrums Ptuj.

Baujahr: Zweite Hälfte des 19. Jahrhunderts, die genauen Angaben über den Anfang des Baues sind nicht bekannt. Das Unternehmen wurde im Jahr 1853 gegründet.

Besitzer: Seit 1853 bis zum Ende des zweiten Weltkrieges hat das Unternehmen mit dem Objekt Weinbaugüter und den Weinkeller Josip Ornič verwaltet. Im Jahr 1898 übernimmt der Enkel und ehemaliger Bürgermeister von Ptuj Josef Ornič das Gewerbe und das Unternehmen, nach ihm aber im Jahr 1922 sein Sohn Pavel (Paul) Ornič. Seit 2002 ist das Unternehmen Ptujška klet vinarstvo d.o.o., ein Mitglied der Gruppe Perutnina Ptuj d.d., Besitzer des Weinkellers von Ptuj.

Produktionstätigkeit: Der Weinkeller von Ptuj ist seit der Gründung bis heute mit der Weinproduktion verbunden.

Gründe zur Identifikation und Einbeziehung des Objektes in das Projekt: Der Weinkeller von Ptuj ist ein repräsentatives Objekt des industriell-kulturellen Erbes und als solches ein architektonisches und technologisches Denkmal *in situ* von nationaler Bedeutung. Ptujška klet vinarstvo d.o.o. ist ein modernes Unternehmen, das auf dem Gebiet des Weinkellers von Orničoj als ein eigenartiges modernes Ökomuseum funktioniert. Es ist eine unentbehrliche Bestimmung von Ptuj und auch eine nationale Bestimmung. Mit dem Projekt möchten wir darauf hinweisen, dass die hochwertige Weintradition in die Planung der künftigen Entwicklung des Weinkellers von Ptuj strategisch eingeschlossen werden soll.

Potential des behandelten Gebietes des Industrieerbes

Wenn wir über das Potenzial des Komplexes Weinkeller von Ptuj an der Trstenjak Strasse sprechen, ist es zweifellos, dass es um einen wichtigen Komplex geht, sowohl bei der Raumentwicklung von Ptuj, als auch als ein wichtiges Denkmal des industriell-kulturellen Erbes nicht nur von lokaler, sondern auch von nationaler Bedeutung.

Mit dem gut erhaltenem klassischen Keller, Verwaltungssitz und dem Verkostungsraum verfügt der Komplex über das Potenzial, um noch intensiver die eigene Tradition auszunutzen, u.z. für die Promovierung (Verkaufsförderung) seiner Weine und gleichzeitig kann er die Weinkultur als Teil der Identität von Ptuj beeinflussen. Beides ist aber mit der Bewahrung des Weinbauerbes eng verbunden. Auf Grund dessen soll man auch den Weg für eine wirkungsvolle Symbiose zwischen der aktuellen Tätigkeit des Weinkellers und dem Schutz seiner Tradition suchen.

Der herrschende Zustand zeigt einige konkrete Möglichkeiten, woraus man eine Werbestrategie (Promotion) für eine erfolgreiche Verbindung von Produktion, Präsentation und Verkauf entwickeln kann. Solch eine Verbindung würde dem Unternehmen selbst und auch der Stadt die Entwicklungspotenzial zur Stärkung der eigenen Identität und natürlich auch des ökonomischen Erfolges auf dem Weinmarkt verschaffen.

Die Erfahrungen von verschiedenen industriellen Ökomuseen weltweit haben nämlich gezeigt, dass hochwertig konzipierte Projekte einer Verkaufsförderung (Promotion) zusammen mit dem Schutz des Erbes die besten Ergebnisse bringen. Ein Beispiel dafür ist die Tradition der Whisky-Destillationsfabriken in Schotland - viele davon als Museen für die Verkaufsförderung.

Die vorgeschlagenen Maßnahmen zum Schutz des Erbes und Revitalisierung des behandelten Gebietes

Es gibt viele Möglichkeiten für eine erfolgreiche Zukunft des historischen Industriekomplexes. Diese Behauptung basiert auf den Potenzialen, welche der Weinkeller an Trstenjakova Strasse bietet, sowohl wegen seiner Lage, als auch der Weinbautradition und den Ambitionen der Firmenführung, ihren Weinen Qualität und Erfolg auf dem Markt zu sichern. Natürlich muss man aber die Maßnahmen rationell und gleichzeitig ehrgeizig angehen, mit eigener Vision und nicht nur mit der Nachahmung von fremden Szenarien.

In erster Linie gilt es, eine bessere Ausnutzung der vorhandenen Kapazitäten zu überlegen, vor allem die Gastwirtschaft, eventuelle Öffnung des Weinkellers für gelegentliche Besichtigungen (z.B. einmal im Monat) usw., gleichzeitig aber sollen konkrete Maßnahmen für die künftige Entwicklung vorbereitet werden.

4.2.4 ROSENTAL: KARLSCHACHT

Name des Objektes: Karlschacht (ehemaliger Waschraum der Bergleute)

Ortstand: Österreich, Region Voitsberg. Stadt Rosental an der Kainach

Baujahr: Das Objekt wurde im Jahr 1957 gebaut

Besitzer: Der erste Besitzer war die Firma GKB-Bergbau GmbH, Voitsberger; jetziger Besitzer ist die Firma Technologie- und Gründerpark Rosental GesmbH.

Produktions-/Industriebestimmung: Das Objekt hat ursprünglich als Waschraum für die Bergleute gedient, darin waren Räume des Aufsichtsorgans und Platz für die Einfahrt in das Bergwerk. Heute ist dort der technologische Park.

Gründe zur Identifikation und Einbeziehung in das Projekt: Das Gebäude ist ein gutes Beispiel für die mögliche Revitalisierung des alten verlassenen Bergwerkgebäudes. Heute befinden sich auf diesem Gebiet die renovierten Büros und Firmen mit 50 Mitarbeitern.

4.4 Die vorgeschlagenen Modelle der Revitalisierung des Klassierungsgebäudes

Auf Grund der Analyse der lokalen Verhältnisse und hervorgehend aus der oben vorgestellten Typologie der möglichen Revitalisierungen haben wir vier Modellvorschläge zur Revitalisierung des Klassierungsgebäudes Velenje erstellt. Zwei der vorgestellten Modelle basieren auf dem Typ »Thematisches Zentrum«, die zwei weiteren Modelle aber auf den Typen »Kulturzentrum« und »Produktionszentrum«.

1. Modell: Kulturturn

Kulturturn ist ein interdisziplinäres Multikulturzentrum mit sehr vielfältigen kulturellen, ausbildungs-, wohnungs-, forschungs-, und anderen Tätigkeiten, die sowohl auf die Präsentation (Veranstaltungen, Ausstellungen und anderes) als auch auf die Produktion gerichtet sind. Zu diesem Zweck umfasst der Kulturturn auch ein breites Spektrum von verschiedenen unterstützenden, komplementären und auch kommerziellen Tätigkeiten.

Weltweit und auch in Slowenien ist eine unübersichtliche Menge von Kulturzentren, die in einigen Segmenten mit dem Modell Kulturturn vergleichbar sind. Gleichzeitig ist unser Modell vor allem wegen der physischen und anderen kontextuellen Charakteristiken des Gebäudes selbst hinsichtlich zahlreicher Gesichtspunkte einmalig.

Zur Illustration führen wir einige konkrete Beispiele auf:

La Villette (Paris, Frankreich), Cankarjev dom (Ljubljana, Slowenien), Institut of Contemporary Arts (ICA-London, G. B.), Pompidou Zentrum (Paris, Frankreich), Voovrit (Gent, Belgien), Trafo (Budapest, Ungarn)

2. Modell: Ars Energetik

Ars Energetik ist ein thematisches Zentrum, das sich durch die verschiedene kulturelle, kunstvolle, wissenschaftliche und andere Zutritte auf das Thema Energie in breitesten Sinne des Wortes konzentriert. Die inhaltliche Richtung des thematischen Zentrums Ars Energetik geht aus der historischen und aktuellen Verbindung des Šaleška Tals mit der Energie hervor. Diese Verbindung ist einerseits sehr konkret, gleichzeitig ist sie aber auch symbolisch.

Vergleichbare thematische Zentren in der Welt gib es nicht sehr viele und auch die, die vergleichbar sind, sind entweder in thematischer Richtung oder im Zutritt zu dem Thema anders. Zur Illustration geben wir trotzdem einige Beispiele von thematischen Zentren an, die in einigen Segmenten mit unserem Vorschlag vergleichbar sind:

Biosphera – research center (Arisona, USA), ARS Electronica – Zentrum für Technologie und Gesellschaft – Museum der Zukunft (Linz, Österreich), ZKM (Karlsruhe, Deutschland), Ex Millennium (London, G.B.), Fresh HtwoO Zentrum – Haus der Experimente. Das Hauptthema des Zentrums ist Wasser (Holland).

3. Modell: Zentrum zur Gestaltung

Hoch profiliertes thematisches Zentrum, das sich mit seinen Aktivitäten (Entwicklung, Forschung, Veranstaltungen, Ausbildung, Ausstellungen (museal)) und Produktions-tätigkeiten auf die Gestaltung (Design) konzentriert. Eine solche inhaltliche Richtung geht sowohl aus dem nationalem Bedarf als auch aus den lokalen Kontexten hervor.

Beispiele von verwandten Zentren: Meced (Barcelona, Spanien), Designe Centrum Nordrhein Westfalen (Essen, Deutschland), Light House (Glasgow), Design Museum, London

4. Modell: Produktionsplattform

Das Modell Produktionsplattform ist im Grunde der Raum, der eine Infrastruktur- und Organisationsplattform ermöglicht. Diese Plattform ist für das Schaffen, die Produktion und Vorproduktion und auch möglicher Nachproduktion bestimmt. Als solches ist das Zentrum für die Nutzung durch den breitesten Kreis von Organisationen, Gruppen und einzelne Personen (aus lokalem, nationalen und auch internationalem Raum) bestimmt. Seine Tätigkeit erfolgt in enger Zusammenarbeit mit der lokalen Gemeinschaft. Die Produktionsplattform ist ein Übungszentrum für alle Arten von Kultur-Kunstpraxis, von extrem experimentalen, alternativen und marginalen bis zu sehr etablierten und auch kommerziellen Produktionen. Sein Hauptvorteil sind niedrige Kosten und sehr gute technische Ausstattung. Außer der Produktion (im breitesten Sinne) gibt es im Zentrum auch Raum für allerhand Erstaufführungen u.ä. Das Funktionieren erfolgt projektweise (im Gegensatz zum Modell Kulturturn); das Modell funktioniert als Inkubator, gleichzeitig Service der vorhandenen Produktion (mit seinem perfekten technischen Pool) und der Ausbildung von Kulturmanagerberufen (Techniker, Kulturmanager u.ä.). Das Gravitationsgebiet sind die EU Länder und der West-Balkan,

Zu einem gewissen Maße vergleichbare Produktionszentren: Cabel Factory (Helsinki, Finnland), Wuk (Wien, Österreich), Artsadmin (London, G.B.), Belle de Mai (Marseilles, Frankreich).

4.4.1 Raum-inhaltliche Analyse

In Bezug auf die Lage des Klassierungsgebäudes ist es ungeachtet des gewählten Modells sinnvoll, zuerst folgendes auszusetzen:

- Die Verkehrsverbindungen des Ortes mit anderen Teilen Sloweniens und Europas sind zur Zeit verhältnismäßig schlecht, jedoch verbessert sich die Lage langsam. Die Situation könnte beim Beginn der Ausführung der Tätigkeiten im Klassierungsgebäude viel besser sein; zuerst kommt der Wiederaufbau der Strasse zwischen Velenje und dem Autobahnanschluss in Arja vas (Wiederaufbau sollte bis 2008 fertig sein), später die Realisierung s.g. 3. Entwicklungsachse, die Kärnten mit der Autobahn Ljubljana – Maribor (bis 2015) verbinden wird – diese Verbindung wird voraussichtlich in der unmittelbaren Nähe des Klassierungsgebäudes verlaufen.
- Die Einbettung des Objektes in die nähere Umgebung, wo sich bereits seit einigen Jahren das Freizeitzentrum entwickelt – in den nächsten Jahren sollte aber auch die lokale Gemeinschaft auf diesem Platz verhältnismäßig ehrgeizige Pläne realisieren (Wasserpark, die Stadt der Pippi Langstrumpf, Hotel,...) – kann sehr positive Synergieresultate bringen.
- Allerdings wird es noch vor Beginn einer Tätigkeit im Klassierungsgebäude für den Mikro-Standort notwendig sein, den Zutritt zu dem Objekt, Parkplätze, u.ä. zu erstellen.

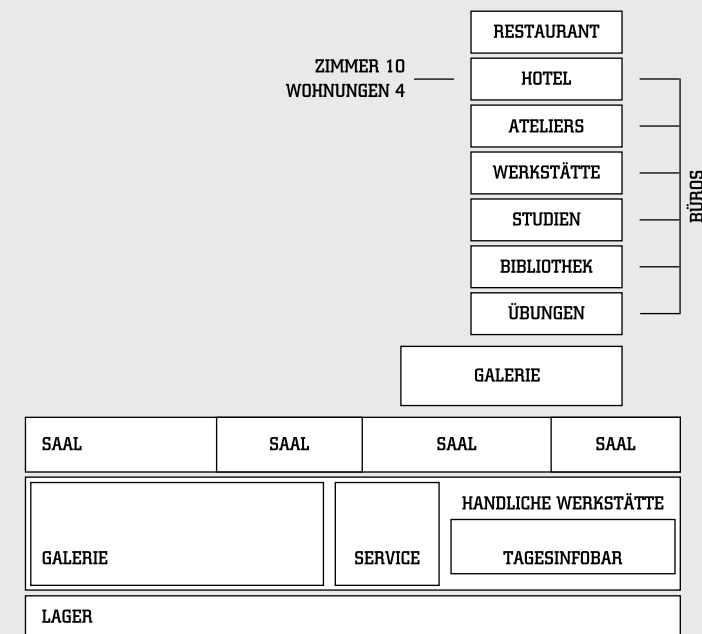
Man muss die Inhaltsanalysen wegen der verschiedenen Orientierungen und Prioritäten der Modelle unbedingt für jedes Modell individuell analysieren. Trotzdem haben aber alle vier Modelle außer der Haupttätigkeit noch einen gemeinsamen Teil der Tätigkeiten:

- Alle Modelle bieten Kapazitäten für Wohnungen, spezifische Ausbildungen und auch Verlagstätigkeit bzw. publizistische Tätigkeit an. Der Umfang der einzelnen Tätigkeiten unterscheidet sich aber bezüglich der Prioritäten jedes einzelnen Modells.
- Ungeachtet der Wahl des konkreten Modells muss das Zentrum jeden Tag auf sich aufmerksam machen (eigenes Radio, Webseite, Verlag, regelmäßige publizistische Tätigkeit usw.).

Modell 1: KULTURTURM

Für dieses Modell ist ein hoher Rhythmus der Ereignisse wesentlich, weshalb zwei große Produktions-Veranstaltungsplätze ideal wären. Das ist aber leider nur durch große bauliche Eingriffe möglich. Falls das technisch oder finanziell nicht möglich ist, wäre es sinnvoll, sich bezüglich inhaltlicher Orientierung entweder auf Ausstellungen oder auf Theater-Konzertveranstaltungen zu konzentrieren.

Die Raumkapazitäten des Klassierungsgebäudes ermöglichen den größten Ausstellungsraum in Slowenien oder einen mittelgroßen Saal (400 – 500 Sitze) für Konzerte, Theater, Symposien u.ä. Die Umfragen zeigen, dass das Theater (in verschiedenen Formen) den Wünschen des Publikums, am nächsten kommt. Es wäre also die Orientierung in Richtung Theater und Konzerte finanziell gewiss aussichtsreicher, denn für dieses Modell ist eine große Zahl von Zuschauern der Schlüsselfaktor.



Programmrhythmus:

- Tagesrhythmus
- Große Ausstellungen: 4 im Jahr

Erwarteter Umfang von Publikum: 100-120.000 im Jahr + 20 % Gastspiele

Struktur des Zielpublikums:

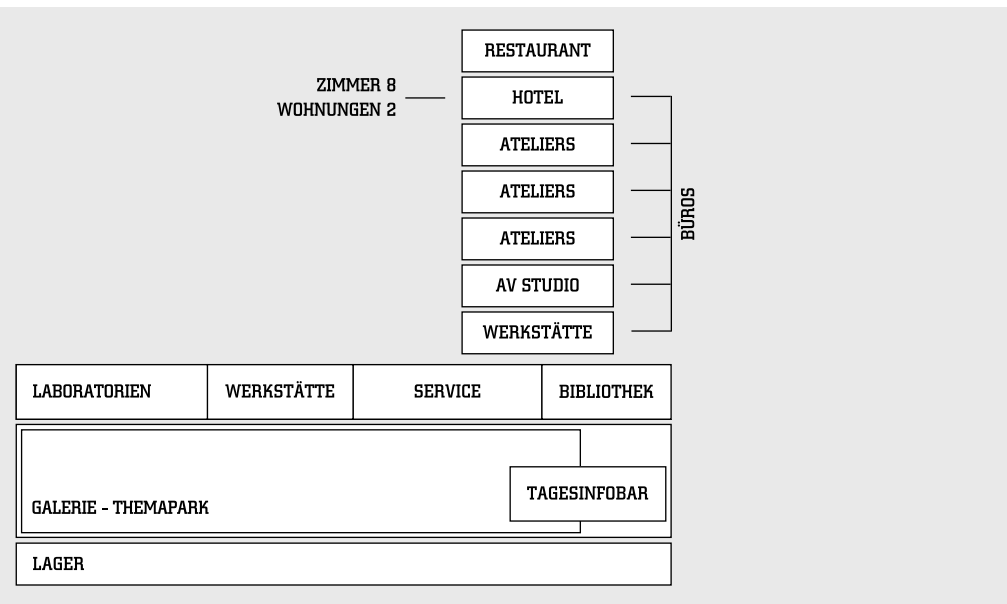
Alle Generationen, vor allem Kulturliebhaber, mobiles Publikum usw. Dieses Modell list eigentlich für das Publikum geeignet, das sich für alle Kulturgebiete interessiert.

Geographische Reichweite:

- Ausstellungen: Venedig – Wien – Budapest - Zagreb
- Theater: in Slowenien gibt es kein solches Zentrum (Cankarjev dom ist strukturgemäß bis zu einem Maße vergleichbar, inhaltlich aber unvergleichbar kommerzieller orientiert)
- Residenzen für die Künstler: Europa und weltweit
- Konzerte: in Slowenien gibt es keinen solchen Saal, Nachbarländer bis zu den Hauptstädten.

Modell 2: ARS ENERGETIK

Dieses Modell ist für sehr verschiedene Altersgruppen und Publikumsprofile (Wissenschaftler, Künstler, Techniker, Sozialwissenschaftler) bestimmt. Außer der Orientierung an die Besucher, stellt auch dieses Modell in seinem großen Teil die Produktionsplattform dar, nur dass diese thematisch sehr klar und verhältnismäßig eng begrenzt ist.



Programmrhythmus:

- Der Mittelpunkt dieses Modells ist eine Dauerausstellung, die aber permanent ergänzt, entwickelt und aktualisiert wird.
- Sie wird mit verschiedenen Kunstereignissen (Montagsrhythmus) ergänzt und
- Produktionen (Projektrhythmus).

Erwarteter Publikumsumfang: 200.000 im Jahr + 20 % Gastspiele

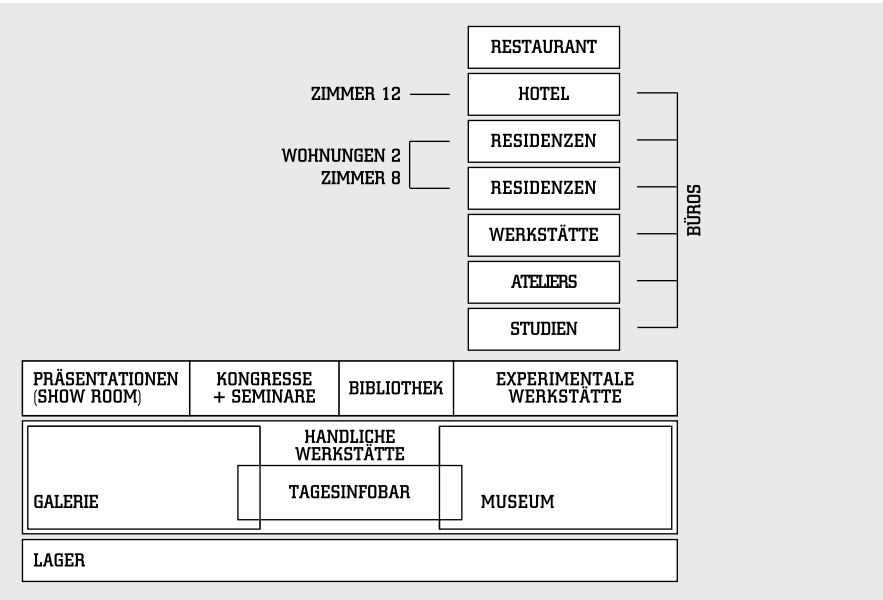
Struktur des Zielpublikums:

Sehr großer Anteil der Jugend und Kinder (in Verbindung mit Pippis Festival bzw. Pippis Stadt), jedenfalls aber auch der Älteren. Das Zielpublikum ist nicht nur das für die Kultur interessierte Publikum, sondern auch für die Technologie, Wissenschaft und Ökologie. Dieses Modell spricht noch breitere Struktur des Publikums an als das Modell Kulturturn.

Geographische Reichweite: mindestens Mitteleuropa, wahrscheinlich aber noch breiter.

Modell 3: DESIGNZENTRUM

Dieses Modell ist inhaltlich mit dem Plan der Regierung der Republik Slowenien im Einklang, in welchem das Designzentrum konkret erwähnt ist.



Programmrhythmus:

- Die Ausbildung ist permanent.
- Museum: Jahresrhythmus.
- Galerie: alle zwei Monate.
- Atelier, Workshops usw.: Tagesrhythmus.

Erwarteter Publikumsumfang: 120.000 im Jahr + 20 % Gastspiele

Struktur des Zielpublikums:

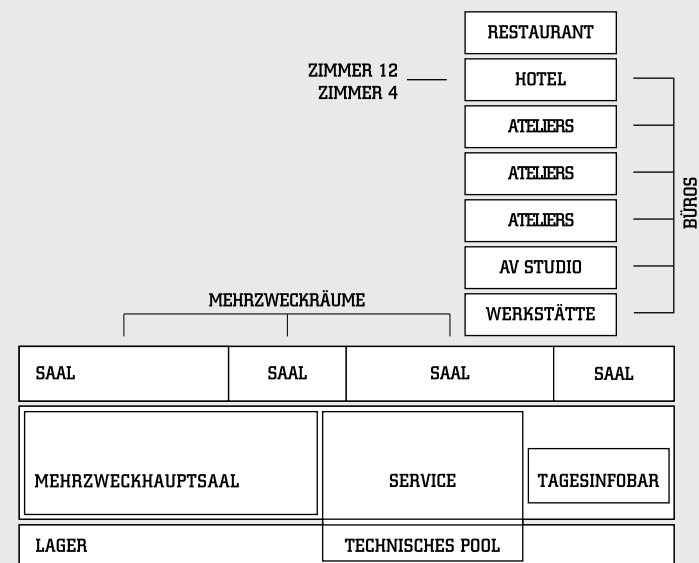
Meist das spezialisierte Publikum, altersmäßig ab zwanzig Jahren (Studentenjahre) nach oben

Geographische Reichweite: Zagreb-Milano-Linz-Budapest

Modell 4: PRODUKTIONSPLATTFORM

Dieses Modell ist mit dem Aktionsplan der Regierung der Republik Slowenien voll im Einklang. Unter den Prioritäten in diesem Plan ist die Idee der Clusterbildung von Residenzzentren – in diesem Kontext könnte das Klassierungsgebäude das slowenische Zentralresidenzzentrum sein.

Unter den vier vorgeschlagenen Modellen ist dieses am wenigstens ehrgeizig, wahrscheinlich das billigste und am leichtesten ausführbar. Seine Hauptcharakteristik ist die Orientierung in die Produktion und nicht in die Präsentation der Kultur und Kunst. Die Produzenten werden eingeführt, die Artefakten aber ausgeführt. Zwar im kleinerem aber immerhin noch bestehenden Präsentationssegment wären die Veranstaltungen relativ groß (jedoch kleiner als im Modell Kulturturn).

**Programmrhythmus:**

- Tagesrhythmus, das meiste laufende Geschehen von allen Modellen.
- Ausführungsteil der Produktionen: alle 14 Tage (10 mittelgroße Produktionen im Jahr, inzwischen Konzerte, Ausstellungen, Messen,...).

Erwarteter Publikumsumfang:

Wegen der Orientierung des Modells in die Produktion ist der Publikumsumfang von allen Modellen der geringste: 30.000 im Jahr im Klassierungsgebäude + 20.000 bei Gastspielen.

Struktur des Zielpublikums:

Das Publikum mit verschiedenen Kulturinteressen ist in der Regel eng spezialisiert (das ist aber wegen der Tatsache, dass die Priorität des Modells nicht das Publikum ist, nicht so sehr wichtig).

Geographische Reichweite:

- Produktion: Europa
- Technischer Pool: Slowenien und Nachbarländer
- Ausbildung der Techniker: Europa
- Veranstaltungen: Slowenien und die Nachbarländer bis zu den Hauptstädten (wegen begrenztem Raum nur mittelgroße Veranstaltungen)

4.4.2 Personal-Finanzanalyse

Nach Raum-Inhaltsanalyse sind die Modelle auch vom Gesichtspunkt des notwendigen Personals, Finanzmitteln und möglichen Finanzierungsquellen näher zu bewerten.

A. Beurteilung des Personalbedarfs**Modell 1: KULTURTURN**

Verwaltung und Programm – 22 Personen

Hierzu gehören Direktor, Administration, Personal- und Finanzbuchhaltung sowie Rechtsabteilung, Programmleiter, Redakteur des Verlags, Marketing und Public Relation u.ä.

Diese Kategorie des Personals ist im großen Maße eine mandatbedingte Beschäftigung (dabei ist zu betonen, dass das Mandat lang genug sein muss, um die begonnenen Pläne realisieren zu können. Es darf nicht passieren, dass mitten im Mandat das Personal für Verwaltung und Programm wegen verschiedenen angeblich inhaltlichen Gründen gewechselt würde. Die Mitarbeiter müssen genug Zeit zu Verfügung haben, um die inhaltlichen Programme realisieren zu können).

Technischer Sektor – 30 Personen

Hier gehören technischer Direktor, Tonmeister, Beleuchtungsmeister, Fachmann für Videoausrüstung, Bühnentechniker und –Arbeiter, Systemoperator und Computerefachleute, Hausmeister, Inspizient, Platzanweiser, Kellner und Verkäufer im Info-Bar, Hausmeister u.ä.

Küche – 8 Personen

Hierzu gehören Chefkoch, Hausmeister, Köche und Helfer, Kellner u.ä.

ZUSAMMEN 60 Personen

Dazu gehören noch Außenmitarbeiter, die auf Grund der Verträge für die Reinigung, Sicherung, Garderobe, Zimmer u.ä. sorgen – 12 Personen.

Die Modelle 2 und 3: ARS ENERGETIK UND DESIGNZENTRUM

Beide Modelle haben ungefähr denselben Personalbedarf.

Modell 4: PRODUKTIONSPLATTFORM

In Bezug auf die spezifische Orientierung des Modells würde man voraussichtlich 50% mehr Techniker benötigen, von den Außenmitarbeiter aber um 50% weniger für Sicherheit

B. Beurteilung der Kosten**Modell 1: KULTURTURN**

Anfangsinvestitionskosten:

ca. 2 Milliarden ohne Technologie + 1,5 bis 2 Milliarden für technologische Ausrüstung (abhängig vom Modell)

GESAMT: 3,5 – 4 Milliarden SIT = 14,6 – 16,7 Millionen EUR

Kosten des regelmäßigen Betriebes:

1. Arbeitskosten:

- Verwaltung und Programm (22): 5 Millionen SIT Brutto jährlich pro Person = 110 Millionen SIT jährlich
- technischer Sektor (30): 4 Millionen SIT Brutto jährlich pro Person = 120 Millionen SIT jährlich
- Küche (8): 4 Millionen Brutto jährlich pro Person = 32 Millionen SIT jährlich
- Außen (12): rohe Beurteilung 40 Millionen SIT jährlich

GESAMT: 302 Millionen SIT jährlich

2. Allgemeine Betriebskosten: 300 Millionen SIT jährlich

(die Betriebskosten stellen in der Regel ca. 25 % Jahreshaushalts dar)

- Strom
- Kommunalwirtschaft
- Heizung
- Telekommunikationen (Telefon, Internet, Fax)
- Büromaterial
- Versicherung, ...
- Laufende Wartung

3. Programmkosten: 400 Millionen SIT jährlich, (30 bis 40 % des ganzen Budgets)

4. Investitionswartung und Einkauf der Einrichtung: 100 Millionen SIT jährlich, (10 % des ganzen Budgets)

GESAMT: 1,1 Milliarde SIT jährlich = 4,6 Millionen EUR jährlich

3. Programmkosten:

400 Millionen SIT jährlich, (30 bis 40 % des ganzen Budgets)

4. Investitionswartung und

Einkauf der Einrichtung:

100 Millionen SIT jährlich, (10 % des ganzen Budgets)

GESAMT: 1,1 Milliarde SIT jährlich = 4,6 Millionen EUR jährlich

Modelle 2 und 3: ARS ENERGETIK UND DESIGNZENTRUM

Die Programmkosten sind um ca. 100 Millionen SIT (= 300 Millionen SIT jährlich) niedriger.

GESAMT: 1 Milliarde SIT jährlich = 4,2 Millionen EUR jährlich

Modell 4: PRODUKTIONSPLATTFORM

Die Personalkosten wären wegen der spezifische Orientierung des Modells (50 % weniger Programmmitarbeiter, 50 % mehr Techniker, 50 % weniger für Sicherheit) voraussichtlich um ca. 20 Millionen niedriger, gesamt also ca. 280 Millionen SIT.

Ungefähr um die Hälfte wären auch die Programmkosten niedriger und sie würden ca. 200 Millionen SIT jährlich betragen.

GESAMT: 880 Millionen SIT jährlich = 3,7 Millionen EUR jährlich

C. Mögliche Finanzierungsquellen

INVESTITION (ca. 4 Milliarden)

Europäische Quellen:

- Fonds für regionale Entwicklung,
- Kohäsionsfonds (Ökologie, Energie, Entwicklung, Technologie)
- Initiativen der Gemeinschaften (Interreg, URBAN)
- Norwegisches Finanzmechanismus

Modell 2: ARS ENERGETIK

In Anteilen:

- 85 % europäische Quellen (max.)
- 15 % nationaler Haushalt, lokaler Haushalt, Privatpenden (200 Millionen jeder).

Bei anderen Modellen ist ein niedriger Anteil der europäischen Mittel zu erwarten.

Beim Modell 3 (Designzentrum) ist ein höherer Anteil aus dem Privatkapital und öffentlichen Mitteln (Staathausalt, Europäisch-Struktur-, Kohäsions- und Sozialfonds) zu erwarten.

Bei den Modellen 1 und 4 (Kulturturn und Produktionsplattform) wird ein höherer Anteil vom Haushaltsmitteln notwendig sein.

BETRIEB:

Europäische Quellen:

- Initiativen der Gemeinschaft (EQUAL, Interreg, URBAN)
- Programme der Gemeinschaften (Kultur 2007, Media plus, Leonardo, Minerva, Eureka, e-content +, IST)
- Programme und Stiftungen (Goethe Institut, Französisches Institut, Prohelvetia, Kultur Kontakt, Britannien Rat, Österreichisches Institut, Italienisches Institut ...)

Modell 2: ARS ENERGETIK

Jahresbetriebskosten: 1 Milliarde SIT (4,2 Millionen EUR)

- Eigene Einnahmen:
 - 200 Millionen SIT von den Eintrittskarten;
 - 60 Millionen SIT Sponsoren, Souvenirs, gastwirtschaftliches Angebot, Mieten
- Europäische Quellen (Programme, Instituten und Stiftungen):
 - 40 Millionen. SIT
- Privatpenden (Wirtschaft):
 - 50 Millionen SIT
- Nationalhaushalt:
 - 450 Millionen SIT
- Haushalt der Region und lokalen Gemeinschaften:
 - 200 Millionen SIT

Modell 1: KULTURTURM

Dieses Modell hat die am höchsten bewerteten Betriebskosten. Die zusätzlichen 100 Millionen SIT (im Vergleich zum Modell 2) werden aus eigenen Einkommen (Eintrittskarten, Koproduktionen u.ä.) und öffentlichen Mitteln (Haushalt der Lokalen Gemeinschaft, der Region und des Staates) gedeckt.

Modell 3: DESIGNZENTRUM

Der erwartete Anteil der Privateinkommen (Wirtschaft) ist wesentlich höher (ca. 200 Millionen SIT). Weil das Modell in die Strategie der Republik Slowenien eingeschlossen ist, ist die Beteiligung der öffentlichen Mittel (staatliche und europäische) wahrscheinlicher. Die entstandene Differenz wird mit kleinerem Anteil der lokalen und regionalen öffentlichen Mittel ausgeglichen.

Modell 4: PRODUKTIONSPLATTFORM

Bei diesem Modell kann man wegen seiner spezifischen Orientierung weniger Einnahmen von den Eintrittskarten erwarten; auf der anderen Seite aber mehr Einnahmen aus Mieten, Ausleihen der technischen Einrichtung und auch mehr Spenden von der Wirtschaft und von den Sponsoren.

Generell würde dieses Modell die wenigsten Eigeneinnahmen (im Vergleich zu anderen Modellen) haben, aber auf der anderen Seite auch ziemlich niedrigere Programmkosten.

4.4.3 Beschlüsse und Empfehlungen

Auf Grund der vorgestellten Analyse können wir beschließen, dass alle vier Modelle ausführbar sind, die Wahl ist aber von der Entscheidung der lokalen Gemeinschaft und Übereinstimmung aller ihrer Akteure abhängig.

In Bezug auf das **Finanzkriterium** (Höhe der Investition und der erwartenden Quellen zur Kostendeckung) wären das Modell 2: Thematisches Zentrum – Ars Energetik und das Modell 3: Designzentrum vorrangig.

In Bezug auf das **Kriterium der öffentlichen Zugänglichkeit** ist das Modell 2 das geeignetste, dann folgen das Modell 1 und das Modell 3.

In Bezug auf das **Kriterium der Reichweite** (die nächste Konkurrenz, »Marktnischen«, Publikum, Produzenten und Schöpfer) sind die Modelle 2 und 4 vorne.

In Bezug auf das **Kriterium der Übereinstimmung mit den Programmdokumenten des Staates und EU** haben die Modelle 2 und 3 (gleichwertig) den Vorrang.

Das **Kriterium der Übereinstimmung mit dem Bedarf der lokalen Umgebung** gibt den Vorrang wieder den Modellen 2 und 3.

Status-Organisationsform ist, ungeachtet des gewählten Modells, keine erwerbsfähige Organisation (Anstalt) im Interesse der Öffentlichkeit (keinesfalls kann das ein reiner öffentlicher Anstalt des Kulturtyps sein).

Ungeachtet des gewählten Modells wird es sowohl bei der Anfangsinvestition als auch bei einem späteren regelmäßigen Betrieb die öffentlich-private Partnerschaft notwendig sein.

Empfehlungen:

- Die Investition ist ungeachtet des gewählten Modells im ganzen und nicht teilweise auszuführen! Unbedingt ist sie zu Ende zu führen!
- Im Bauausschuss müssen unter anderem bereits der potentielle Betreiber, die Architekten, Investoren usw. sein.
- Das ganze Projekt muss in allen Phasen unbedingt über die internationalen Ausschreibungen verlaufen, und zwar wenigstens auf den folgenden Phasen:
 1. Investitionsphase,
 2. Architekturphase,
 3. Programmphase (für alle Profile).

4.4.4 Der vorgesehene Zeitrahmen und die Bewertung der Dynamik des Projektaufbaus

Unabhängig von dem gewählten Modell werden für Start und ganzen Aufbau des Klassierungsgebäudes als aktives Zentrum einige Jahre notwendig sein. Alles das natürlich unter der Voraussetzung, dass bereits jetzt die verschiedenen Aktivitäten für das Einordnen des Projektes in die Schlüsselentwicklungsprojekte und Strategien in Slowenien und in EU verlaufen.

A. Bewertung der Dynamik des Projektaufbaus:

- 5 Jahre für den Start,
- 10 Jahre für den kompletten Innenaufbau (Ausbildung des notwendigen Fachpersonals u.ä.) und Außenetablierung (symbolisch auf der Weltkarte präsent sein).

B. Vorgesehener Zeitrahmen der Tätigkeiten zur Realisierung der Revitalisierung des Klassierungsgebäudes:

Im Jahr 2006:

- Auf der Programmebene ist das Projekt seitens der Lokalgemeinschaft zu verifizieren.
- Es ist dringen ein Modell zu wählen.
- Das Projekt ist in das Staatsentwicklungsprogramm seitens Regierung einzuschließen.
- Das gewählte Modell ist endgültig auf der Projektebene auszuarbeiten.

Im Jahr 2007:

- Das Projekt ist mit Brüssel in Übereinstimmung zu bringen.
- Die Mittel sind in Brüssel und im Staatshaushalt für das Jahr 2008 zu reservieren.
- Die Projektdokumentation ist zu beschaffen.

Im Jahr 2008:

- Investition.

Im Jahr 2009:

- Beenden der Architekturinvestition.
- Wahl des Betreibers, er muss in diesem Jahr schon angestellt sein.

Im Jahr 2010:

- Investition ist zu beenden (Interieur).
- Der Betreiber müsste UNBEDINGT bereits vor dem Beenden der Investition angestellt sein!

114

Modeli
revitalizacije
objektov
industrijske
kulturne
dediščine

5 Spletne povezave

6 Viri in literatura

115

Modeli
revitalizacije
objektov
industrijske
kulturne
dediščine

5 SPLETNE POVEZAVE

1. Akademie der Künste (Akademija za umetnost), Berlin, Nemčija: <http://www.adk.de/>
2. Ars Electronica Center (AEC), Linz, Avstrija: <http://www.aec.at/>
3. Beatles Story, Liverpool, Velika Britanija: <http://www.beatlesstory.com/>
4. Beurschouwburg, Bruselj, Belgija: <http://www.beurschouwburg.be/>
5. Cable Factory – Kaapeli tehdas, Helsinki, Finska: <http://www.kaapelitehdas.fi/>
6. Centre Pompidou (Beaubourg), Pariz, Francija: <http://www.cnac-gp.fr/>
7. Christiania, Kopenhagen: <http://www.christiania.org/>
8. Design Centre Nord Rhein Westphalen in nagrada Rdeča pika (Red Dot Award): <http://www.red-dot.de/>
9. Društvo za stare in nove medije Waag, Amsterdam, Nizozemska: <http://www.waag.org/>
10. Državna akademija za oblikovanje (Staatlichen Hochschule für Gestaltung), Karlsruhe, Nemčija: <http://solaris.hfg-karlsruhe.de/>
11. Eduardo Kac, Chicago, ZDA: <http://www.ekac.org/>
12. Electronic Book Review (EBR), Chicago, ZDA: <http://www.electronicbookreview.com/>
13. Ernst Kirchweger Haus (EKH Haus), Dunaj, Avstrija: <http://www.med-user.net/ekh/>
14. Essen za Porurje – Evropska prestolnica kulture 2010, Nemčija: <http://www.kulturhauptstadt-europas.de/start.php>
15. European Media Art Festival (EMAF), Osnabruck, Nemčija: <http://www.emaf.de/>
16. Europrix, Salzburg, Avstrija: <http://www.europrix.org/>
17. Evropska komisija, Bruselj, Belgija: <http://europa.eu.int/comm/>
18. Evropska zveza, Bruselj, Belgija: <http://europa.eu.int/>
19. Fabrica – komunikacijski in raziskovalni center za Benetton, Catena di Villorba, Italija: <http://www.fabrica.it/>
20. Fabbrica Europa – festival, Firenze, Italija: <http://www.fabbricaeuropa.com/>
21. FACT – the Foundation for Art & Creative Technology, Liverpool, Velika Britanija: <http://www.fact.co.uk/>
22. Fournos, center za digitalno kulturo, Atene, Grčija: <http://www.fournos-culture.gr/>
23. Fraunhofer-Institut für Arbeitswirtschaft und Organisation IAO, Stuttgart, Nemčija: <http://www.iao.fraunhofer.de/>
24. Hanze University Groningen, Nizozemska: <http://www.hanze.nl/>
25. www.hebig.com
26. Hochschule der Medien (Visoka šola za medije), Stuttgart, Nemčija: <http://www.hdm-stuttgart.de/>
27. Impakt, Utrecht, Nizozemska: <http://www.impact.nl/>
28. Institut für Neue Medien (Inštitut za nove medije) Frankfurt, Nemčija: <http://www.inm.de/>
29. InterCommunication Centre (ICC), Tokijo, Japonska: <http://www.nticc.or.jp/>
30. International Center for New Media (ICNM), Salzburg, Avstrija: <http://www.icnm.net/>
31. Kapelica: www.kapelica.org
32. Kulturno izobraževalno društvo KIBLA / Multimedijski center KIBLA, Maribor, Slovenija: <http://www.kibla.si/>
33. Kunsthau, Gradec, Avstrija: <http://www.kunsthausegraz.at/>
34. Kunstmuseum, Wolfsburg, Nemčija: <http://www.kunstmuseum-wolfsburg.de/>
35. Kunsthochschule für Medien (Visoka umetnostna šola) Köln, Nemčija: <http://www.khm.de/>
36. www.landschaftspark.de
37. Liverpool Institute for Performing Arts – LIPA, Liverpool, Velika Britanija: <http://www.lipa.ac.uk/>
38. Marcel·li Antúnez Roca, Barcelona, Španija: <http://www.marceliantunez.com/>
39. MECAD – Media Centre d'Art i Disseny, Barcelona, Španija: <http://www.mecad.org/>
40. Medi@terra, Atene, Grčija: <http://www.mediaterra.org/>
41. Medijski stolp, Gradec, Avstrija: <http://www.medienturm.at/>
42. Metelkova mesto, Ljubljana, Slovenija: <http://www.metelkova.org/>
43. Nadine, Bruselj, Belgija: <http://www.nadine.be/>
44. Narodni dom Maribor, Maribor, Slovenija: <http://www.nd-mb.si/>
45. Organizacija združenih Narodov (OZN): <http://www.un.org/>
46. Pecs – Evropska prestolnica kulture 2010, Madžarska: <http://www.pecs2010.hu/>
47. Pekarna Magdalenske mreže, Maribor, Slovenija: <http://www.pekarna.org/>
48. Steirischer Herbst (Štajerska jesen), Gradec, Avstrija: <http://www.steirischerherbst.at/>
49. Tate Gallery, Velika Britanija: <http://www.tate.org.uk/>
50. Tate Gallery, Liverpool, Velika Britanija: <http://www.tate.org.uk/liverpool/>
51. Temple Bar, kulturna četrt, Dublin, Irska: <http://www.temple-bar.ie/>
52. Tesla, Berlin, Nemčija: <http://www.tesla-berlin.de/>
53. The School of the Art Institute of Chicago, Chicago, ZDA: <http://www.artic.edu/saic/>
54. The Art Institute of Chicago, Chicago, ZDA: <http://www.artic.edu/>
55. Top Talent Awards, Salzburg, Avstrija: <http://www.toptalent.europrix.org/>
56. Transmediale, Berlin, Nemčija: <http://www.transmediale.de/>
57. V 2, Inštitut za nestabilne medije, Rotterdam, Nizozemska: <http://www.v2.nl/>
58. VolksWagen, Wolfsburg, Nemčija: <http://www.vw.com/>
59. Wolfsburg, Nemčija: <http://www.wolfsburg.de/>
60. World Summit Awards (WSA), Salzburg, Avstrija: <http://www.wsis-award.org/>
61. World Summit on Information Society, Ženeva (Švica) in Tunisu (Tunizija): <http://www.wsis.org/>
62. WUK – Werkstätten- und Kulturhaus, Dunaj, Avstrija: <http://www.wuk.at/>
63. Zaha Hadid, London, Velika Britanija: <http://www.zaha-hadid.com/>
64. Zentrum für Kunst und Medientechnologie (ZKM), Karlsruhe, Nemčija: <http://www.zkm.de/>
65. Znanstveni center Phaeno, Wolfsburg, Nemčija: <http://www.phaeno.de/>
66. Zollverein, Essen, Nemčija: <http://www.zollverein.de/>

6 VIRI IN LITERATURA

Almanah občin Velenje, Šoštanj in Šmartno ob Paki 1999, 2000. Velenje: Naš čas.

Architekten Almanach Ruhrgebiet. (1999). Verlag Mueller + Busmann, Wuppertal.

Brišnik, Danijela. (1999). Od kamnitih sekir do *terre sigillate*. V: Velenje, razprave o zgodovini mesta in okolice. Velenje: Mestna občina Velenje.

Ifko, Sonja. (2005). Analiza uspešnih praks revitalizacije območij industrijske dediščine iz tujine. *Raziskovalna naloga*. Projekt INDU.PIK: Modeli revitalizacije objektov industrijske kulturne dediščine. Velenje.

Ifko, Sonja. (2005). Analiza kulturnovarstvenih značilnosti obravnavanih objektov in območij. *Končno poročilo*. Projekt INDU.PIK: Modeli revitalizacije objektov industrijske kulturne dediščine. Velenje.

Ifko, Sonja. (2003). Varstvo industrijske arhitekturne dediščine v Sloveniji. *Doktorska disertacija*. Ljubljana: Fakulteta za arhitekturo.

Lokalna agenda 21 v Mestni občini Velenje. (2000). Poročilo za leto 1999. Velenje.

Lowell, The Story of an Industrial City. (1992). Official National Park Handbook. Handbook 140.

Pirkovič, Jelka. (1993). Osnovni pojmi in zasnova spomeniškega varstva v Sloveniji. Vestnik, št. XI. Ljubljana.

Poles, Rok. (2005). Analitična mapa: Klasirnica Pesje. Projekt INDU.PIK: Modeli revitalizacije objektov industrijske kulturne dediščine. Velenje.

Poles, Rok. (2001). Zmaj pozoj, lintvern ali premog – genius loci Šaleške doline. V: Velenje, zbornik raziskovalnega tabora. Velenje: ERICo.

Seher, Anton. (1995). Zgodovina premogovnika Velenje. 1. knjiga. Velenje: Premogovnik Velenje.

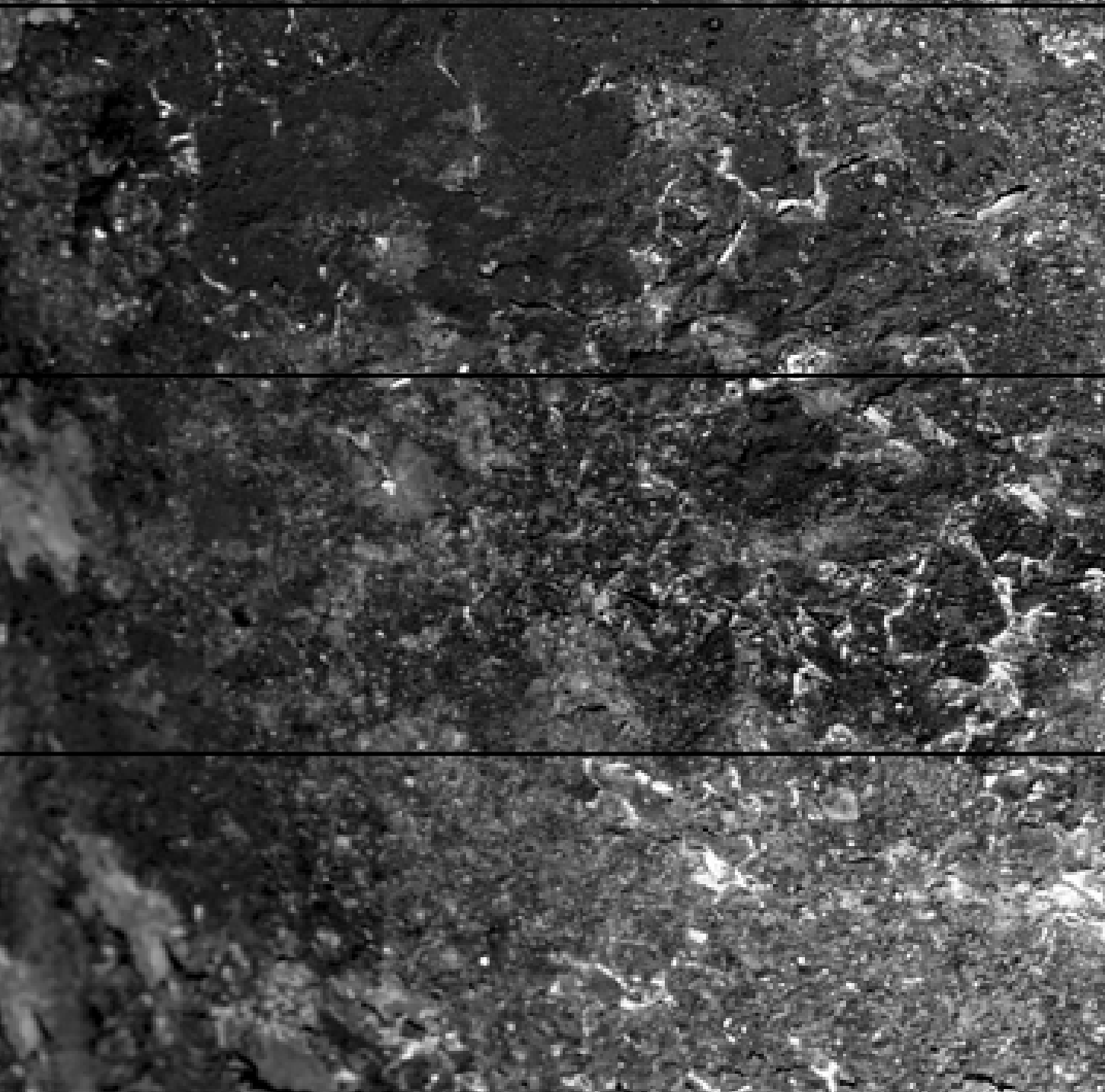
Statistični letopis RS, 2003.

Stiftung Zollverein, november 2005.

Tagartt, Fred. (2000). Regeneration Through Heritage: Combining Commercial Skills and Community Interests. V: Stratton, Michael (ur.): Industrial Buildings - Conservation and Regeneration, E & FN Spon. London.

118

Modeli
revitalizacije
objektov
industrijske
kulturne
dediščine



119

Modeli
revitalizacije
objektov
industrijske
kulturne
dediščine



